T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

TÜRKİYE VE SURİYE'DE KUVVETLER AYRILIĞI

Rogan ABDO
1430233059

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI
Prof. Dr. Yüksel METİN

ISPARTA, 2017

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	**Rogan ABDO**
Anabilim Dalı	**Kamu Hukuku**
Tez Başlığı	**Türkiye ve Suriye'de Kuvvetler Ayrılığı**
Yeni Tez Başlığı[1] *(Eğer değişmesi önerildi ise)*	

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 13../7../17 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisanstezi için;

☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU[2]

ile aşağıdaki kararı almıştır.

☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**[3] kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**[4]kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Yüksel METİN	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Yakup ALTAN	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Ummahan KAYGISIZ	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

[1]Tez başlığınınDEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.
[2]**OY ÇOKLUĞU** ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.
[3]**DÜZELTME** kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında **DÜZELTME** kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.
[4]Tezi **REDDEDİLEN** öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişiği kesilir.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "TÜRKİYE VE SURİYE'DE KUVVETLER AYRILIĞI" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Rogan ABDO

18.07.2017

ÖZET

TÜRKİYE VE SURİYE'DE KUVVETLER AYRILIĞI

Rogan ABDO

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 156 Sayfa, Isparta, 2017

Danışman: Prof.Dr.Yüksel METİN

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin önemi, kanunilik ilkesinin güvence altına alınmasına yol açmasıdır. Yine bu ilke devlet görevlerini ayrı organlara ayırarak bağımsız bir şekilde çalışmalarını sağlaması, farklı siyasi sistemlerin yürüttükleri fiili siyasetler yoluyla kuvvetler ayrılığı ile ilgili gerçek görünümün ortaya çıkmasını sağlaması gibi avantajları da vardır. Ayrıca modern demokrasi sistemleri tarafından uygulayan kuvvetler ayrılığı ilkesi, bu devletlerin hükümet sistemleri ister İngiltere'de olduğu gibi parlamenter sistemi olsun ya da ABD'de olduğu gibi başkanlık sistemi olsun isterse de Fransa'da olduğu gibi yarı başkanlık sistemi olsun bu devletlerin uyguladıkları farklı hükümet sistemlerine rağmen siyasi istikrarı sağlar. Çünkü bu sistemlerde hükümet organları arasında güç dengesi bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye ve Suriye Anayasaları ışığında Türkiye ve Suriye'nin hükümet sistemlerinde yürürlükte olan yürütme, yasama ve yargı organlarının arasındaki ilişkileri incelenerek kuvvetler ayrılığı ilkesinin ne kadar uygulanıp uygulanmadığına ilişkin doğru bir görünüm verilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca devlette yürütme, yasama ve yargı organlarının rollerini ve aralarındaki ilişkileri ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu ayrımın mutlak bir şekilde olmadığına ve aralarında dengeli bir işbirliği sağlandığına da işaret edilmiştir. Bu nedenle yürütme, yasama ve yargı organlarının arasında bulunan ortak kanallar ve yürütme organının bazı kanallarda tercih edilmesi araştırılmıştır. Son olarak,

çalışmada yasama aracının yürütme karşılığında ve aynı zamanda yürütme organının yasama karşısında sahip oldukları denetim araçları da araştırılmıştır.

Netice olarak Suriye Anayasasını incelerken esnek kuvvetler ayrılığına dayanan yarı başkanlık sisteminin üzerinde durduğunu görebiliriz. Bu karma sistem, parlamenter ve başkanlık sistemlerinin özelliklerini bir arada toplayan bir sistemdir. Ancak bu sistemde yürütme organın yasama organına bazı konularda hakimiyet sağladığını da görebiliriz. 1982 Türkiye Anayasası ilk şeklinde klasik parlamenter sistemden bazı sapmalar olsa da esas itibarıyle parlamenter hükümet sistemini benimsemiştir. 2007 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Bu değişiklikle birlikte hükümet sisteminin niteliği daha da tartışmalı hale gelmiştir. Bazı yazarlar değişiklikle birlikte yarı-başkanlık sisteminin getirildiğini söylese de, doktrindeki çoğunluk görüşe göre parlamenter sistemden daha da uzaklaşılsa bile parlamenter sistem terk edilmiş değildir. 2007 Anayasa değişikliği sonrasındaki hükümet sistemi başkanlı parlamenter sistem olarak adılandırılabilir. 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrasında uygulamayı da dikkate aldığımızda fiilen yarı-başkanlık sisteminin uygulanmaya başlandığını söyleyebiliriz. 2017 Anayasa değişikliği ile hükümet sistemi konusunda köklü bir değişiklik yapılmış ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi (Türk Tipi Başkanlık Sistemi) benimsemiştir. Bu yeni sistem daha erken tarihte bir seçim yapılmaz ise, 3 Kasım 2019 seçimlerinden sonra yürürlüğe girecektir.

Anahtar Kelimeler: Kuvvetler Ayrılığı, Türkiye'de Kuvvetler Ayrılığı, Suriye'de Kuvvetler Ayrılığı, Yasama Organı, Yürütme Organı, Yargı Organı.

ABSTRACT

SEPARATION OF POWERS IN TURKEY AND SYRIA

Rogan ABDO

Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences

Department Of Public Law, Master's Thesis, 156 Pages, Isparta, 2017

Advisor: Prof. Dr. Yüksel METİN

The importance of separation of powers and its development in political and legal notions. This principle's importances lies in guaranteeing the principle of legitimacy, preventing tyranny and preserving freedom. This principle also achieves several advantages, since it achieves the principle of the division of labor into functions of the State as independent bodies, leading to the perfection of these bodies for their work. It also provides a true perception of the principle of separation of powers under the various political regimes through the practical applications practiced by these countries under their systems. The contemporary democratic regimes that have taken the principle of separation of powers have proved their effectiveness and success and the political stability in the majority of countries, despite the difference of these systems, whether parliamentary system as in Britain or Presidential for the United States of America or mixed such as France. Whereas these systems maintained a balance between their powers despite the differences among these systems.

This study also aims to give a correct and complete view of the separation between the authorities in Turkey and Syria through studying the relationship between the Legislative, executive and judicial authorities in both countries. Thus, highlighting on the role of the Legislative, executive and judicial systems and the relationship between them. Where both constitutions took the lead in the separation of powers. However, this separation of powers was not absolute, but a seperation between the Legislative, executive and judicial branches, through the means of cooperation and balance granted by the

Constitution to each of these authorities. We have discussed the common channels between the Legislative, executive and judicial systems and the channels that favor the power of the executive power. Eventually researches were held on the means of control and influence that the legislative authority has in confronting the executive authority. As well as the means possessed by the executive authority in confronting the legislative authority.

The study shows that the Syrian constitution took the notion of a mixed (semi-presidential) system based on a flexible separation of powers. This mixed system is a system that combines together the characteristics of parliamentary and presidential systems. However, in this system we can see that the executive authority dominates the legislative authority in some issues. Regarding some deviations in the first from of the classical parliamentary system in the 1982 Constitution of Turkey, the system of parliamentary government was essentially adopted. With the amendment of the Constitution in 2007, it has been accepted that the President is directly elected by the people. With this amendment, the quality of the government system has become even more controversial. Although some authors say that the semi-presidential system is introduced with the amendment and even if it is removed from the parliamentary system according to the majority opinion of its doctrine, the parliamentary system is not abandoned. After the 2007 constitutional amendment the governmental system could be called the presidential parliamentary system. When we take into consideration the implementation after the presidential election held in 2014, we can say that the semi-presidential system actually started to be implemented. With the amendment of the Constitution in 2017, a radical change was made in the governmental system and adopted the Presidential government system (Turkish Presidency System). This new system will enter into force after the elections of November the 3rd 2019, if no earlier elections are made.

Key Words: Seperation of Authority, Separation of Authorities in Turkey, Separation of Authorities in Syria, Legislative Authority, Executive Authority, Judicial Authority

ÖNSÖZ

Yardım ve anlayışlarından dolayı değerli tez danışmanım, hocam Prof. Dr. Yüksel METİN ve emeği olan siz değerli jüri üyelerine çok teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitiminin başından beri hiç bir zaman beni yanlız bırakmayan, her fırsatta yanımda ve arkamda desteklerini esirgemeyen canım anneme, değerli babama, canımdan çok sevdiğim kardeşlerime teşekkür ederim. Katkılarından dolayı değerli arkadaşlarım Süleyman ABDO, Muhammed TERKAVİ, Servan KELEŞ ve Ayad SALEEM ve ismini yazamadığım bir birinden değerli arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Rogan ABDO

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI i
YEMİN METNİ ii
ÖZET ii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ vi
İÇİNDEKİLER vii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

I. KUVVETLER AYRILIĞI KAVRAMI VE TANIMI 4
II. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ 5
A. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Ortaya Çıkış Koşullar 6
B. Klasik Kuvvetler Ayrılığı Teorisinin Tarihsel Temelleri 10
C. Modern Çağda Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin En Önemli Kuramcıları 14
a. John Locke'un Kuvvetler Ayrılığı Fikri 14
b. Montesquieu'nun Kuvvetler Ayrılığı Fikri 15
c. Blackstone'un Kuvvetler Ayrılığı Fikri 21
III. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN İÇERİĞİ 22
A. Fonksiyonların Bölünmesi ve Güç Dağılımı 22
a. Fonksiyon Bölünmesi 22
b. Güç Dağılımı 24
B. Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Aralarındaki İlişkinin Türü 26
a. Kuvvetlerin Bağımsızlığı 26
b. Kuvvetlerin Arasındaki İlişkiler Türü 28
IV. SERT VE ESNEK KUVVETLER AYRILIĞI 30

A. Kuvvetlerin Mutlak Ayrılığı Fikrinin İçeriği 31
B. Kuvvetler Arasında Esnek Ayrılık Fikrinin İçeriği 32
V. KUVVETLER AYRILIĞI ORTAYA ÇIKMASININ GEREKÇELERİ VE AMACI 33
A. Özgürlük Bakımı Ve Zulmün Önlenmesi 34
B. Hükümette Meşruiyet İlkesinin Vurgulanması 35
C. Devlet Fonksiyonlarının İyi Ve Dikkatli Kullanılması 37
VI. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 39
A. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Avantajları 39
B. Kuvvetler Ayrılığı İlkesine Karşı Yapılan Eleştiriler (Dezavantajları) 42
VII. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN DEMOKRATİK REJİMLERDEKİ UYGULAMALARI 44
A. Başkanlık Sistemi 45
a. Başkanlık Sisteminin Tarihi Gelişimi 45
b. Başkanlık Sisteminin Asli Ve Tali Niteliklerini 46
B. Parlamenter Sistemi 48
a. Parlamenter Sisteminin Tarihi Gelişimi 48
b. Parlamenter Sistemin Özellikleri 50

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KUVVETLER AYRILIĞI

VIII. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ 52
A. 1921 Anayasası 52
B. 1924 Anayasası 56
C. 1961 Anayasası 60
IX. 1982 ANAYASASINDA KUVVETLER AYRILIĞI 64
A. Genel Olarak 64
B. Yasama ve Yürütme Organlarının Birbirinden Ayrılması 71
X. KUVVETLER AYRILIĞI VE YARGI BAĞIMSIZLIĞI 74
A. Yargı Bağımsızlığı Kavramı 74

B. Yargı Bağımsızlığının Önemi 76
C. Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızlığı 77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DE KUVVETLER AYRILIĞI

XI. GENEL OLARAK 82
XII. SURİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİ ÖZELLİĞİ 87
XIII. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ İLE İDARİ VE SİYASİ FONKSİYOLARIN AYRILIĞI 90
XIV. KUVVETLER AYRILIĞI GÖRÜNÜMLERİ 91
A. Yasama Organının Bağımsızlığı 92
B. Yürütme Organının Bağımsızlığı 95
a. Cumhurbaşkanı 96
b. Bakanlar Kurulu 99
XV. YÜRÜTME VE YASAMA ORGANLARININ ARASINDAKİ İLİŞKİ 102
A. Halk Meclisinin, Hükümet Siyasetini ve Kalkınma Planlarının Onaylanmasını Danışma Hakkı 102
B. Yürütme Kuvvetinin Yasama Kuvveti Üyeliğine Katılması (Parlamento ile Bakanlık Üyeliğini Bir Arada Toplamak) 103
C. Yasaların Önerilmesi Alanında Yürütme ve Yasama Kuvveti İşbirliği 104
D. Yürütme Kuvvetinin Yasama Kuvvetini Kullanması 105
a. Halk Meclisi Kuruluşu Dışında Yasama Kuvvetini Kullanması 106
b. Olağanüstü durumunda Halk Meclisi'nin Yasama Dönemi Kuruluşunda Cumhurbaşkanın Yasama Kuvveti Kullanması 108
c. Meclisin İki Yasama Dönemi Arasındaki Sürede Yasama Gücü Uygulanması . 109
XVI. YÜRÜTME VE YASAMA ORGANLARININ ARASINDAKİ KARŞILIKLI DENETİM 110
A. Yürütme Organının Üzerinde Yasama Organının Denetimi 110
a. Meclisin Yazılı ve Sözlü Sorusu 112
b. Tartışılması Gereken Genel Bir Konunun Gündeme Konulması 113

c. Dilekçelerin İncelenmesi 114
d. Meclis Soruşturması 115
e. Meclis Sorgulaması (Gensoru) 117
f. Bakanlar Kurulunu veya Bir Bakanı Gürevden Uzaklaştırma 118
g. Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu (Vatana İhanet Suçu İşlediğinde) 120
B. Yürütme Organının Yasama Organının Üzerindeki Denetimi 121
a. Yürütme Organının Parlamenter Çalışmasının Yürütülmesine Müdahalesi 122
b. Yürütme Kuvvetinin Parlamentoyu Çözme Hakkı 124
c. Yürütme Kuvvetinin Kanunlara ve Çıkarılmasına İtiraz Etme Hakkı 125
XVII. KUVVETLER AYRILIĞI VE YARGI BAĞIMSIZLIĞI 127
A. Genel Olarak 127
B. Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızlığı 129
C. Kuvvetler Ayrımı İlkesi Kapsamında Yargı İle Yasama-Yürütme Bağımsızlığı . 135
a. Yürütme Organına Karşı Bağımsızlık 135
b. Yasama Organına Karşı Bağımsızlık 138
SONUÇ VE ÖNERİLER 139
KAYNAKÇA 148
ÖZGEÇMİŞ 156

GİRİŞ

Anayasal sistem bir devletten diğer devlete göre değişir; aynı zamanda devlet kapsamında bir dönemde diğer döneme de değişebilir. Çünkü bu sistem bir toplumun ekonomi sosyal ve siyasi bakımdan gerçek durumunu yansıtan bir sistemdir. Bu nedenle bu sistem içerisinde toplumda yaygın olan yönetim türü ve devletteki kuvvetlerin halini barındırır. Anayasal sistem mutlak hükmü önlemek amacı ile hükümet görevlerini ayrı organlara bölmekle ve bu organların yetki alanları arasında belirli sınırlar koymakla karakterize olmuştur. Bu durum kuvvetler ayrılığı adı ile bilinir. Bu konuyu Fransız filozof Montsequieu "Kanunların Ruhu" adlı kitabında belirterek, güç sahibinin, gücünü kötüye kullanmaya meyilli olduğunu, ve bu gücün zulmetmeye araç olmaması için bazı önlemelerin alınmasına, ayrı organlara bölünmesinin gerekli olduğuna da işaret etmiştir. Bu önlemler, kanun koymak ve anlaşmazlıkların kanunlar gereğince giderilmesine çalışmaktır. Yani, devlet yönetiminde yürütme, yasama ve yargı organlarını ayırarak organların da her birinin görev sınırlarını aşmaması için aralarında karşılıklı denetlemenin uygulanmasıdır[1].

Hukuk devletinin dayanağını oluşturan en önemli ilkeler; anayasanın olması, kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması ve yargının bağımsızlığıdır. Bir devlette anayasa, devletin hükümet sistemini belirliyorsa iktidar organlarını ve yetkilerini ayırarak aralarındaki ilişkiyi belirliyorsa, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruyorsa, bunlar belirli kural ve sınırlara tabi olan hukuki yetki kullanmanın güvencesi sayılacaktır.[2]

Kuvvetler ayrılığı ilkesi ise; mutlak otorite, tek adam rejimi, tek kişilik hükümetlere karşı özgürlük yanlıları için ortaya çıkan önemli bir hükümet sistemidir.

[1] Muhammed El-Terkavi, (2011), Suriye Anayasal Sisteminde Devlet Başkanı, Analitik ve Karşılaştırmalı Araştırma (Yüksek Lisans Tezi), Dimeşk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Dimeşk, s. 1.
[2] Yehya El-Cemel, (1990), Çağdaş Siyasi Sistemler, Daru'l-Nahda El-Arabiyy, Beyrut, s. 124.

Yargı bağımsızlığı ise, "adalet hükmün temelidir" diye hukuk devletinin kurulması için temel omurga sayılacaktır. Ayrıca yargı gücünü kontrol eden bir hükümet sayesinde adaletin bulunması mümkün değildir[3].

Demokrasi ilkelerini gerçekleştirmek ve iktidar zulmünü önlemek amacı ile kuvvetlerin birbiriyle ilişkisi özellikle de yürütme ve yasama bakımından siyasi sistemler üç ana grupta sınıflandırılmıştır; başkanlık sistemi, parlamenter sistem, ve yarı başkanlık sistemi. Ancak kuvetler arasındaki ilişkiler özellikle de yürütme ve yasama kuvetlerinin arasındaki ilişki ve karşılıklı denetim bakımından toplumların ülkelerinde siyasi istikrar ve demokrasinin gerçekleştirilmesi, iç koşullarına göre hükümet sistemleri bir ülkeden diğerine değişmektedir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletlerin hükümet sisteminde temel eksen oluşturduğundan dolayı bu konuyu seçerek kuvvetler ayrılığı bakımından Türkiye ve Suriye'nin anayasal tecrübelerine ışık tutmak istedim. Ayrıca bu araştırma sayesinde, Türkiye ve Suriye hükümet sistemlerinde kuvvetler ayrılığı ilkesinin bariz yönlerini, yasama, yürütme ve yargı organlarının arasındaki uyuşma, bağımsızlık ve birinin diğerini kontrolüne alma olasılığını belirtmeye çalıştım.

Bu nedenle bu çalışmanın üç ana bölümde incelenmesi uygun görülmüştür:

Birinci bölümde, kuvvetler ayrılığı ilkesi tanımı, oluşumu ve gelişmesi, en önemli kuramcıları, değerlendirilmesini tarihi bakımdan ele aldım. Ayrıca demokratik sistemlerde kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanmasına da değindim.

İkinci bölümde, Türkiye'de kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması yer almaktadır. Bu bölümü iki ayrı tarihi dönemde inceledim; birinci dönemde, Türkiye'de kuvvetler ayrılığı ilkesinin 1921, 1924 ve 1961 tarihli anayasalardaki tarihi gelişimini, ikinci dönemde ise Türkiye'nin 1982 tarihli anayasasını genel bir şekilde ele aldım. Son olarak yasama ve yürütme organlarının birbirinden ayrılması, kuvvetler ayrılığı ve yargı bağımsızlığında söz ettim.

[3] Yehya El-Cemel, a.g.e., s. 135.

Üçüncü bölümde, Suriye hükümet sisteminde kuvvetler ayrılığı konusunu ele alarak; Suriye'de genel olarak hükümet sisteminin niteliğine, yürütme, yasama ve yargı kuvvetlerinin bağımsızlık özelliliğine, yürütme ve yasama organlarının arasındaki ilişkinin niteliğine, son olarak da yürütme ve yasama organları arasındaki karşılıklı denetleme konusuna değindim.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ

I. KUVVETLER AYRILIĞI KAVRAMI VE TANIMI

İnsanın yaşam tarzı geliştikçe devletin, Halkı kendisine bağlı tuttabilmesi için kuşkusuz ki Halkla ilişkisini geliştirmesi gerektirmiştir. Çünkü devletin gücü ilk başta, Halk tarafından devlete verilen bir yetkidir. Sonuçta Halkın desteğiyle ortaya çıkabilen bir güçtür. Devlet yönetimi Halk yetkisine dayanarak güce kavuşmuş olsa da; geçmiş devirlerde olduğu gibi mutlak bir şekilde dine dayalı olduğunu da söylemek mümkün değildir. Ancak onsekizinci yüzyıla geldiğimizde özellikle de hükümet gücünün kurulmasında ve hükümete yetki verilmesi alanda hukuki filozofların düşünceleri ortaya çıkarken, devlet ile devlet başında olan kişi ile kişiselliğinin arasında ayrılık yapılmasının gerekli olduğuna dair çağrılar meydana gelmiştir. Siyasi düşünürlere göre, devletlerin ya da kurulan hükümetlerin türü ne olursa olsun dayanabildiği en yasal destek Halk rızası esasıdır. Böylece siyaset alanında yapılan reformlarda ilk başta egemenlik konusu ve egemenliğin tek elden kontrol edilmesi önlenmeye çalışılmıştır. Bu gibi çabalar neticesinde totaliter devlet, hukuki devlete dönüşmüştür. Bu değişiklikler çerçevesinde egemenliğin bir tek kişi ait olmasını ya da bir tek güç tarafından kontrol edilmesini önlemek için kuvvetler ayrılığı ilkesi ortaya çıkmıştır[4].

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletteki yasama, yürütme ve yargı organlarının tek kişiye ait olmasını ya da bir tek kişi tarafından üstlenmesini önlemek ve bu fonksiyonların birden fazla organ ve yasal kurumlar üzerinde dağılmasını sağlayan bir ilkedir [5].

Bu ilkenin anlamı ise, devletin en önemli organları olan, kanunları yapan, yapılan kanunları uygulayan, yürütme gücünün ve uygulamadan doğan uyuşmazlıkların giderilmesini sağlayan, yargı gücünün bu organların birbirinden bağımsız olmasını

[4] Mahmut Savi, Filistin'de Kuvvetler Ayrılığı İlksi ve Yargı Bağımsızlığı, Birzeit Üniversitesi, (Birzeit: 2015), s. 15.
[5] İbrahim Şiha, Anayasal Hukuk ve Siyasi Sistemler, Baskı tarihi yoktur, İskenderiye Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, s. 297.

gerektirmektir[6]. Ancak ayrılık ilkesi organların birbirinden tam bir şekilde ayrılması anlamına gelmez[7]. Çünkü liberal sistem anlayışı, zulüm ve zorbalığı önlemek, özgürlük ve hakları sağlamak, uluslararası hukuk meşruiyetini elde etmek amacıyla kuvvetler arasında denge ve işbirliği sağlmış olmayı gerektirir. Modern çağda kuvvetler ayrılığı ilkesi sağlanması demokrasi yönetim sistemlerinin ilk ve en önemli dayanağıdır[8].

Kuvvetler ayrılığı ilkesi kavramını açıklarken, bu ilkenin siyasi anlamda ve hukuki anlamda tanımlanması gereklidir. Çünkü kuvvetler ayrılığı ilkesi, siyasi ve hukuki olmak üzere iki anlamda da ortaya çıkabilen bir ilkedir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi siyasi anlamda, devlet kuvvelerinin bir tek elde yada bir tek heyet içinde toplanmamasıdır. Devlette bir kişi devletin organlarından yasama, yürütme ve yargı görevlerinden birden fazlaya sahip olamaz, çünkü devlet güçlerini bir kişi üzerinde toplamak o kişinin görevini kötüye kullanmaya, zorbalığa, zulm etmeye yol açacaktır. Bu durumu önlemek için devletin kuvvet organlarını bir arada, bir kişi ya da bir heyette toplamaması gereklidir[9].

Kuvvet ayrılığının hukuki anlamı ise, devlette kuvvet organlarının arasındaki ilişkilerin özelliğine göre değişir, ama bu ilkenin yorumu ise devletlerin anayasa ve anayasanın uygulamalarına göre devletten devlete değişmektedir. Böylece bu organların devletlerin anayasalarındaki yoruma göre görevleri belirlenir, çünkü devletlerin anayasalarını koyan ve tasarlayan hukuk ve içtihatçılara göre kuvvet ayrılığı ilkesinin yorumu devletler arasında çeşitli anlamda açıklanmaktadır[10].

II. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Bu ilkenin tarihi gelişimini üç ayrı bölümde açıklayacağız. Birinci bölümde kuvveler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkışından, ikinci bölümde kuvveler ayrılığı ilkesi

[6] Ahmet Serhal, Siyasi Sistemler ve Anayasal Hukuk, 1. Baskı, Mecd Yayın ve Dağıtım tesisi, (Beyrut: 2002), s. 63
[7] İbrahim Şiha, a.g.e., s. 297.
[8] Nu'man Hatib, Anayasal Hukuk İle Siyasi Sistemler Arasındaki orta alan, 1. Baskı, Kültür Evi Yayınları, Ürdün, 2006, s. 184.
[9] Hani El-Tımı'at, El-Şuruk Evi, Amman, 2001, s. 341.
[10] Hani El-Tımı'at, a.g.e., s. 341.

antik çağlarda, üçüncü bölüm ise, modern çağda kuvvetler ayrılığı ilkesinin en önemli kuramcılarını açıklayacağız.

A. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Ortaya Çıkış Koşullar

Bu bağlamda zulmün önlenmesini ve insan onurunun korunmasını gerçekleştirmeye uğraşan düşüncenin ilkelerinden en önemlisi olan kuvvetler ayrılığı ilkesini ortaya çıkmasının koşullarını öğrenmek için insan düşüncesinin tarihini gözden geçirmeliyiz. orman hukukuna tabi olan insan, yoldaşı insana insan hakları tanımadan ve onurunu göze almadan birçok trajediler yaşatmıştır. Elinde karar verme yetkisi olan, insan haklarına sadece menfaatı doğrultusunda çıkarı kadar önem göstermiştir. Hâlbuki insanlık, insan haklarını korumayı amaçlayan kurallar kavramının gelişiminde gerekli adımlar atmamıştır devletin hedef ve görevleri bir elde toplanmasına sebep olmuştur. Böylece bu durum neticesinde devletin gücü bir kişide odaklanmıştır, ve devletin bütün güçleri devlet başındaki kişiye mal olmuştur ki krallığı, kraldan ayırt edilemez mutlak bir monarşi haline gelmiştir. Modern bir kelimeyle şunu söyleyebiliriz: rejim gücü kişiselleştirmeye dayalı olarak bir diktatör rejimine dönüşmüştür. Çünkü doğanın önemli faktörü olan otoriterlik ve özsevginin frenlenmesini hedefleyen devletten yükselen bir tarafsız otorite ortaya çıkmamıştır[11].

Bazı insan toplumları antik yunan döneminden beri sivil devlet varlığını öğrenmesine rağmen, bu varlık gerçekleşmesi arzulanan hedeflerden daha çok kısıtlı kalmıştır. Tarih öncesi çağlardan beri bilinen eski devletlerde ve tarih boyunca uzun bir süre devletin kral karakteriyle karıştırılmasıyla toplumlar arasında yanlış bir devlet kavramı yayılmıştır. Devletin kral karakteriyle bütünleşme anlayışı ortaçağ sonuna kadar devam etmiştir; özellikle de 1789 yılında patlak veren Fransız devrimine kadar ki tarihten sonra bu yanlış devlet kavramı sona ermiştir[12].

Belirgin olduğu gibi o eski devirlerde ve bu zamanımızdan da çok uzak olmayan devirlere kadar hükümet felsefesi bireyin mutlak üstünlüğü ilkesi esasına dayanmıştı.

[11] Emin Sılıba, Hukuk Devletini Tespit Etmekte Anayasal Yargı Rolü, Karşılaştırmalı Araştırma, Modern Tesis Kitap Evi, Lübnan, 2002, s. 14-16.
[12] Muhammed Abdulvehab, Siyasal Sistemler, El-Halebi Yayınları, Beyrut, 2005, s. 18.

Diğer bir deyişle bireyin devletin çeşitli alanlarında siyasi ve sivil hatta bazen dini güç organlarını elinde bulundurma hüküm tarzıydı[13].

O devirlerde otoriter hükümetler hâkim olmuştur. Ancak krallık yönetiminin ve yönetimi destekleyenlerin Fransızlara karşı uyguladıkları zulüm ve onların hak ve özgürlüklerini ihlal ettiklerine karşı ve modern devlet kavramını kurmak amacıyla 1789 yılında Fransız devrimi baş göstermiştir. Modern devletin amacı insan hak ve özgürlüklerini koruyan bir devlettir. Bu kavram hukukçular tarafından Hukuki Devlet adıyla bilinmiştir[14]. Hukuki Devlet üç temel ilkeye dayanmaktadır: Anayasalık ilkesi, devletin egemenliği ilkesi ve parlamentonun yüceliği ilkesidir. Ancak insan hak ve özgürlüklerini baskı ve zulüm altında kalarak kurtuluşu güvence altına alınamamıştır. Çünkü hukuk devletinin ilkelerinden en önemli ilkesi olan millet Meclisi (parlamento) egemenliği ilkesidir. Bu hukuk devletinin beraberinde gelen parlamento çoğunluk hükümeti, çoğunluk kitlesinin kendilerine uymayan diğer kitlelere karşı uyguladıkları bir tür zulümdür. Sonra bu davranış "çoğunluk zulmü" adıyla bilinmiştir. Ayrıca deneyimler, hukuk ve yasa koyucuya sınırsız egemenlik veren teorilerin verimsiz olduğunu ispat etmiştir. Ancak parlamento egemenliği ilkesi önemli olmasına rağmen, bu egemenlik insan hakları ve özgürlüklerini ihlal ediyorsa kabul edilmemelidir[15].

Devirler boyunca insanın şikâyet ettiği zulüm ve adaletsizliklere son verebilmek için insan düşüncesi "kanuni devlet" kavramını geliştirerek "kanun devleti" kavramına dönüştürmeye çaba sarf etmiştir. Kanun devleti üç temel ilkede durur: Anayasanın yüceliği, hukuk kurallarının hiyerarşik sıralaması ve kanunların anayasaya uygunluk denetimidir[16].

---

[13] Nasır El-Reyyis, Filistin'de Yargı ve Yargı Gelişiminin Engelleri, El-Hak Kurumu, Ramallah, 2000, s.21.

[14] Yasal devlet veya kanuni devlet adıyla adlandırıldı, çünkü kurumları kanuna göre çalışıyor, özellikle de idari organları, yasama organının koydugu yasaları yerine getirmektedir. Fransız Dvrimini izleyen yıllarda kurulan varlığı temsil ediyor. Emin Sılıba, a.g.e., s. 56-74.

[15] Emin Sılıba, a.g.e., s. 73-74.

[16] Hukuk Devletinin, hukuki devlet anlamına gelmez, çünkü hukuk devleti hukuki devletten daha derin ve daha gelişmiş bir sistemdir. Fakat hukuk devletinin kurulmasında dayandığı temel esas olan şey hukuki devlettir. Ancak hukuki devlet yalnız yetmez, çünkü kanuni devlet anayasal ilkesine bağlı değil, anayasa yüceliği ilkesine bağlıdır, buda hkuki kurallara hukuk devletindekinden farklı bir açıklama veriri, ancak kanun koyucusu tarafından çıkarılan kanunların anayasaya uygun olmasını denetim altına alınmaığında anayasa yüceliği ilkesi sadece kagıt üzerinde mürekkep yazı olarak kalır. Asım Halil, Anayasal Gözetimin

Hukuk Devleti, hükümet ile Halkın ilişkisini düzenlemeyi hedefleyen bir siyasi slogan ve anayasal teoridir. Aynı zamanda hukuki devletle birçok alanda ortaklık gösterir.

Ancak hukuk devleti temeli sağlanmadan, genel hukuk ve özgürlüklerden konuşmak boş söz olacaktır. Çünkü hukuk devleti olmadan, ortaya çıkan devlet teokratik ve yöneticileri hukuk kurallarına uymayarak hükümlerine de tabi kalmazlar, ya da hukuk devletine aykırı olan ve yasal kurallara saygı duymayan bir polis devletine dönüşürler.

Öte yandan herhangi bir toplumda iktidarı işgal eden kimse, iktidar gücünü kötüye kullanma ayartması altında kalmalıdır. Bu nedenle gerekli olan şey, hukuki kurallar yoluyla hükümeti belirli kontrollere tabi tutarak hükümetin rastgele hareketlerini menetmektir[17].

Bazı genel hukuk ilkelerine göre, kuvvetlerin ayrılığı ilkesi "her şeyden önce özgürlüklerin korumasını ve zulmün önlenmesini hedefleyen bir anayasal normatif ilke olduğunu açıklamaktadır[18].

Böylece, bu ilkenin özgürlük ve hakları koruyan esas bir ilke olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu ilke farklı mekanizma ve kavramlara göre de uygulanıyorsa, fakat demokratik bir devlette tüm anayasal hükümlerinin arasında bir ortak platform oluşturarak insan haklarını ve özgürlüklerini desteklenmesinde temel rol oynamaktadır.

Genel olarak, özellikle Fransız devriminden sonra kuvvetler ayrılığı ilkesi, demokratik doğu ülkelerinin hükümet sistemlerinin dayandığı en önemli ilke olmuştur.

1789 yıllı Fransız devriminin akabinde Fransız Hakları Bildirisinde bu ilkeyi edinmiştir. Bildirinin 16'ncı maddesinde şöyle açıklanmıştır: "her siyasi grup kuvvetler

---

Hukuk Devletini Güçlendirmede Rolü: Filistin Durumu (Filisin Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve uluslararası bir konferansa sunulan bir çalışma planı, Filistin, 2008, s. 6.

[17] İsa Beyram, İnsan Hakları ve Genel Özgürlükler, Dar-ül Menhel El-Lübnani, Beyrut, 1988, s. 157.

[18] Emin Sılıba, a.g.e., s. 100-101.

ayrılığı ilkesini benimsemediği takdirde özgürlüklerin ve temel hakların sağlanmasını güvence altına alamaz ise anayasal olmayan bir grup sayılacaktır"[19].

Ancak her türlü siyasi ve hukuki sistemler kuvvetler ayrılığı ilkesi konusunda ortak bir tutum sergilemeyi kabul etmemişlerdir; bu ilkeyle ilgili siyasi faaliyetler bir hükümetten diğerlerine göre farklı uygulanmıştır. Örneğin, İngiltere kuvvetler ayrılığı ilkesini tanımaktadır; ancak anayasasında bu ilkeyi gösteren hiçbir anayasal hüküm yoktur. Fakat Fransız ve Amerika Birleşik Devletleri dahil birçok liberal ülke kuvvetler ayrılığı ilkesini edinmişti[20].

Bazılarına göre, kuvvetler ayrılığı ilkesinin modern kavramıyla ortaya çıkmasın asıl nedeni, İngiltere'de Parlamento sisteminin gelişmesine dönüşür. Özellikle de 1640 devriminden sonraki neticesinde Cromwell Cumhuriyeti ortaya çıkmıştır. Bu yeni kurulan cumhuriyetin anayasası kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanmıştır. Ancak Cromwell öldükten sonra, Kraliyet yeniden İngiltere ye dönmüştür ve ardından 1688 yılında yeni bir devrime yol açmıştır. Bunun neticesinde, Edward tahttan uzaklaştırılıp yerine kızının eşi geçmiştir, ancak tahta oturmadan önce tacın ayrıcalıklarını düşüren ve parlamento yetkisini güçlendiren Haklar Bildirisine imza atmaya zorlandırılmıştır. Sonra John Locke tahta çıkarak bu yeni sistemin meşruiyetini savunmuştur[21].

Yukarıda açıkladığımız istinaden, kuvvetler ayrılığı ilkesi, tarihsel koşulların bir sonucu olarak tarih boyunca ülkeleri yöneten ve art arda gelen iyi ve kötü hükümdarların yürüttükleri hükümet sistemlerinin neticesinde ortaya çıkmıştır. Çünkü onların çoğu görevlerini kötüye kullanıyorlarmış, hâlbuki devletin başında bulanan unvanı ne olursa olsun -kral veya imparator- karar vermeyi , verilen kararı uygulamayı, aynı zamanda yasa koymayı ve hâkim görevinin yetkisini elinde bulunduran tek sorumluymuş. Bundan dolayı devletin yasama, yürütme ve yargı gücünü değişik yollardan göreve gelen ve aralarında fren ve denge mekanizması bulunan farklı organlara dağıtma düşüncesi meydana gelmiştir.

---

[19] Adnan Celil, Kuvvetler Atrılığı İlkesi ve Montisco'nun Gerçek Düşüncesi, Sosyal Bilimler Dergisi, IX. Yıl, Sayı: II, Haziran 1985, s. 101.

[20] Mes'ud Kanuni, Kuvvetler Ayrılığı İlkesi fikir ile uygulama arasında, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aden Üniversitesi, Aden, 2002, s. 67.

[21] Sam Delle, Siyasi Sistem ve Anayasal Hukuk İlkesi, Halep Üniversitesi yayınları, Kitap ve Üniversite Yayınları Müdürlüğü, Halep, 2005, s. 318.

B. Klasik Kuvvetler Ayrılığı Teorisinin Tarihsel Temelleri

Klasik kuvvetler ayrılığı teorisinin tarihsel temelleri Antik Yunan ve Roma'ya kadar uzanmaktadır. Antik Yunan'da, Atina sitesinin demokratia yönetiminde siyasi toplulukla ilgili görevlerin niteliğine göre Halk Meclisi, Beşyüzler konseyi, Magistralar ve Halk Mahkemeleri gibi organlar arasında paylaştırıldığı ve site yönetimine ilişkin yetkilerin söz konusu organlar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Eski Roma'da da Krallık Döneminde ortaya çıkan ve özellikle Cumhuriyet Döneminde geliştirilen siyasal sistemde, yetkileri dönem dönem farklılaşsa da, karma yönetimin unsurlarını teşkil eden consuller, senato ve Halk meclisleri yer almıştır. Eski Roma'da Cumhuriyet Döneminde, iki kişiden oluşan consullerin birbiri üzerindeki kontrol ve denetim yetkisi, ayrıca gerek görüldüğünde Senato'ya hesap verme yükümlülükleri, kuvvetler arası ilişkilerde denge oluşturulmak istendiğine işaret etmektedir[22]. Antik Yunan ve Roma'da siyasi iktidarın farklı organlar eliyle kullanılması, iyi yönetim anlayışı ve toplumsal dengelerin korunmasına hizmet etse de, klasik kuvvetler ayrılığı teorisinin temel amaçları arasında yer alan devlet kudretini sınırlandırarak, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruma amacının bulunduğunu söylemek için henüz erkendir[23]. Kuvvetler ayrılığı teorisiyle ilgili çalışmalarda, bu çabalar ilk Antik Yunan çağda Sokrat ve öğrencisi Platon ile başlamıştır. Sonraki dönemde Platon öğrencisi yaptıkları kitaplarda devlet yönetimini ideal bir şekilde siyasi sistemin kavram ve niteliğini belirleyerek devlet kuvvetlerinin her çeşidine verilen yetki ve görevlerini ayırt ederek felsefesini açıklamışlardır[24].

Platon "Devlet" adlı eserinde, zulümden dolayı ülkede kargaşaya ve devrime yol açan olayları önleyebilmek için devletin çeşitli fonksiyonlarının, bir elde taplanılmamasını ve bu fonksiyonların aralarında denge sağlayarak farklı organlara dağılmasının gerekli olduğunu açıklamıştır[25]. Aynı zamanda kurumlarda denetim sağlanması için bu kurumlar arasında bir denge sağlanmalıdır.

---

[22] Recai Galip Okandan, Devlet ve Kuvvetlerin Tefriki, İstanbul Barosu Mecmuası, XII(1938), s. 550-552

[23] İlhan Akipek, Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesinin Doğmasında Âmil Olan Fikirler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9, 1-2, 1938, s. 167-168

[24] Tu'ayma El-Curf, Meşruit İlkesi ve Devletin Hukuka Uyması, Modern Kahire Kütüphanesi, Kahire, 1963, s. 67.

[25] Abdulgani Abdullah, Anayasa Hukuk ve Siyasi Sistemler, Menşe El-Maarif, İskenderiye, 1997, s. 187.

Bu organlar, on üyeden oluşan devletin bütün kamu işlerine hâkim olan egemenlik kurulu, görevi anayasayı korumak ve uygulanmasını denetlemek olan en üst düzey bilgeleri ve yasa koyucuları içeren bir camiayı, görevi devlet için gerekli yasaları koyan Halk tarafından seçilen senatoyu, görevi anlaşmazlıkları çözen çeşitli mahkemelerden oluşan yargı organını, dış saldırılardan ülkeyi savunan genel kurmayı temsil etmektedir. Kamu menfaatlerini sağlamak için organların her biri belirli bir işin denetim ve idaresiyle ilgilenerek devlette durum istikrar eder.

Platon'un görüşüne göre, devlet, zihni arzusu ve kâlbi olan bir canlı varlıktır, eğer bunların hepsi işbirliği yaparak canlı varlığı korumak istiyorsa, canlı varlığın hayatında dengeyi sağlamak için kâlbin ve arzunun zihne tabi olmaları sağlanmalıdır. Siyaset devletindeyse, düşünce yönlendirme ve organı –aklı- temsil eden filozoflar zirvede olmalıdır, kâlbi temsil eden asker ve savaşçılar temsil eden kâlp ile ticaret ve ziraatı temsil eden arzu filozoflar hükümetine tabi olmalıdırlar. Böylece bütün devlet fonksiyonlarını bir elde ya da bir heyet tarafından taşınılmasından kaynaklanan zulüm önlenebilir[26].

Aristo ise, hocası gibi devlette fonksiyonların dağıtılmasına inanıyordu. Ancak "Politika" adlı kitabında devlet fonksiyonlarına üç bölüme bölmüştür: danışma, emir verme ve adalet. Emir verme fonksiyonu, yürütme organı temsil eder, devlette önde gelen hâkim ve üst düzey görevliler tarafında üstlenir göreviyse yasa ve hukukları yürürlüğe koymaktır. Adalet ise, yargı organını temsil eder, görevi anlaşmazlıklar ve suçlar konusunda muhâkeme sağlar. Ancak danışma fonksiyonu ise yasa koyma görevinin yanı sıra, savaş, barış, sözleşme yapma, idam cezası çıkarma, devletin diğer alanlarına denetim yapma işleriyle ilgili görevleri de kapsar. Üstelik devletin her fonksiyonunu bağımsız kurum tarafından yürütülmesini aynı zamanda diğer devlet kurumlarıyla işbirliği içerisinde bulunmasını öngörmüştür[27].

Gerçi Aristo'nun çağrısı devlet kuvvetlerini birbirinden ayırmak değil, fakat devlet fonksiyonlarının dağılımına davet etmektir. Ancak devlet fonksiyonlarının

[26] Tu'ayma El-Curf, Devlet Teorisi Siyasi Örgütlenmenin Genel Esasları, Modern Kahire Kütüphanesi, Kahire, 1964, s. 446-447.
[27] Admon Rebat, Genel Anayasal Hukukunda Bir Araç, Cilt: II, Dar-ül İlm, beyrut, 1971, s. 562.

bölümü ve dağılımı yapılmadan kuvvetler ayrılığı ilkesi elde edilmesi mümkün değildir. Böylece Aristo kuvvet ayrılığı ilkesini oluşumuna ve ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Aristo ve Eflatun'un kuvvetler ayrılığı ve dağılımı konusuyla ilgili çağrıda bulundukları düşüncelerini ele aldıktan sonra, bu düşüncelerin kuvvetler ayrılığı ilkesini yansıtmadığını görebiliyoruz. Ancak bu düşünceler, bu ilkenin doğumu ve ortaya çıkması için yol açmıştır. Aynı zamanda Aristo ve Platon'un devlet düzeyinde gerçekleşmesi gereken üç kuvvetin ayrılığı ile ilgili düşünce ve fikirleri o dönemleri izleyen çeşitli medeniyetlerde meydana çıkan otoriter rejimlerin sistemleriyle aykırı geldiğinden dolayı uygulanması mümkün olmamıştır.

Roma siyasal düşüncesinde, üç organa özgü unsurları bünyesinde toplayan karma yönetim şeklinin savunulması, Roma'da pozitif alanda tecrübe edilen siyasi sisteme dayanmaktadır. Karma yönetimin en önemli savunucularından biri olan Polybios'a göre, Roma siyasal sistemi, krallık, aristokrasi ve demokrasi gibi çeşitli yönetim şekillerinin unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir yönetimdir. Ancak, Roma'nın özelliği yalnızca karma bir hükümet sistemi meydana getirmiş olmasından değil, aynı zamanda siyasi sisteme dâhil olan muhtelif unsurlar arasında devlete ait görev ve yetkilerin bölüştürülmesi ve bu unsurlar arasında bir denge ve uyumun, karşılıklı çalışma bütünlüğünün kurulması ve sürdürülmesini mümkün kılacak araçlara yer verilmiş olmasından kaynaklanmaktadır[28]. 17 Eski Roma'lı düşünür, hukukçu ve consul olan Cicero da, "De Republica" adlı eserinde, üç yönetim şeklinin denge ve uyumuna dayalı bir karma yönetimin en tercih edilir yönetim şekli olduğunu belirtmiş ve bu prensipleri gerçekleştiren Roma Devleti'nin siyasi kurum ve organlarını savunmuştur[29].

Antik Yunan ve Roma'da, toplumsal ve siyasal yaşamın koşulları birlikte düşünüldüğünde, Antik dönem teorisyenlerinin anayasacılıkla bağlantılı esas düşüncesinin toplumdaki farklı kesimler arasında denge oluşturarak, farklı çıkar gruplarının karar alma, yürütme ve yargılama fonksiyonlarının yerine getirilmesinde rol almalarının sağlanması olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda, antik yunan ve Roma'da

[28] Recai Galip Okandan, Umumî Âmme Hukuku, Birinci Kitap (İlk Zamanlar), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1946, s. 653-656
[29] Recai Galip Okandan, a.g.e., 1946, S. 678-682

devlet teorisine yön veren temel düşüncenin kuvvetler ayrılığından ziyade karma yönetim anlayışı olduğunu söylemek daha doğru olacaktır[30].

Dini otoritenin bireyler ve toplumlar üzerindeki siyasi iktidar iddialarını reddeden Padova'lı Marsilius, "Barışın Savunucusu" adlı eserinde, Roma piskoposlarının (papalığın) yöneticilik arzularının devlette huzursuzluk ve uyumsuzluk yarattığını açıkça ifade etmiştir[31]. Marsilius, yasama yetkisi ve yönetimin özellikleri ile yönetim biçimlerini incelerken, yasa koyucu ile yönetici ilişkisi üzerinde de durmuştur. Marsilius'un yasama ve yürütme fonksiyonlarını birbirinden ayırarak farklı ellere vermesi, yönetimde etkinliği sağlayabilmek için işbölümüne gidilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Marsilius'un dâhili taksimat yoluyla, devlet kudretinin sınırlandırılması yönünde bir teşebbüsü bulunmadığından, yasama-yürütme ilişkisi üzerindeki görüşleri klasik kuvvetler ayrılığı teorisiyle doğrudan bağlantılı değildir[32].

17. yüzyıldan itibaren karma yönetim modelinin siyasal düşünceler tarihinde geniş taraftar bulduğu görülmektedir. İngiltere'de 1640'lardan 18. yüzyıla kadarki süreçte kral, lordlar kamarası ve avam kamarasından oluşan yönetim yapısının, toplumdaki tekliği, azlığı ve çokluğu temsil ettiği için karma yönetimin özelliklerini taşıdığı görüşü geniş kabul görmüştür. Üç siyasal organ da yetkilerini yasalara ve devletin temel yapısına bağlı olarak kullanmaya özen göstermiştir. Kuzey Amerika'daki İngiliz kolonileri de, 1607 ila 1776 yılları arasında İngiliz karma yönetimini kendi yönetimlerine uyarlamışlardır. Kolonilerde, İngiliz kralı monarşiyi ya da tekliğin çıkarlarını; kralın onayıyla genelde koloni valileri tarafından atanan Vilayet Konseyi aristokrasiyi ya da azlığın çıkarlarını, Halkın seçtiği koloni meclisleri ise çokluğun, özellikle de vergi ödeyenlerin çıkarlarını temsil ediyordu. 28 Amerika'da federal devletin kuruluş sürecinde, karma yönetimin toplumsal kesimler arasında orantılı bir denge kurma düşüncesinden ziyade, federal devletin organlarını kuvvetler ayrılığı ilkesiyle sınırlayacak bir hükümet sistemi oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca kuvvetler arasında kurulmaya çalışılan denetim ve denge mekanizması ile bir yandan

[30] Selman Karakul, Yeni Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: II, Say: 2, Güz 2015, s. 69.
[31] Mete Tunçay, Barış Savunucusu'ndan Seçme Parçalar, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi - 1: eski ve orta çağlar seçilmiş yazılar, Derleyen, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s. 410
[32] Selman Karakul, a.g.e., s. 70.

federal devlet yönetiminde uyum ve bütünlüğün sağlanması, diğer yandan kuvvetlerin birbirini sınırlandırarak tüm iktidarın tek elde toplanmasının engellenmesi hedeflenmiştir[33].

C. Modern Çağda Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin En Önemli Kuramcıları

Antik Çağ ve Orta Çağlarda süregelen kuvvetlerin bir kişi üzerinde konsantre edilmesi ve bu tür hükümet sistemler sayesinde bireylerin hak ve özgürlüklerine karşı yapılan zulmü temsil ettiğinden dolayı yorumcu ve filozoflar eski zamanlardan beri kuvvetler ayrılığı ilkesi ile ilgilenmişlerdir. Bu bölümde modern çağ'ın anayasa hukuk felsefeci ve hukukçularınca kuvvetler ayrılığı ilkesini ele alacağız. Bu ilkeyi savunan ilk filozof olmasa da ancak kuvvetler ayrılığı ilkesi Fransız Filozof Montesquieu'ne atfedilmektedir. Aslında kuvvetler ayrılığı ilkesi ile Montesquieu'nun adının birbirine bağlanmasının sebebi ise, Montesquie'nin bu ilkenin devlet içinde kuvvetleri organize edilmesine ve zulmün önlenmesinde büyük rol oynamasına işaret etmiştir. Ayrıca bu ilkenin Montesquieu tarafından iyi bir şekilde sunuşu titiz bir şekilde formüle edilmesi bu ilkeye belirli bir kavram vererek kendisine atfedilmiştir. Ancak Montesquieu'nun teorisini açıklamadan önce, John Locke'nin kuvvetler ayrılığı ilkesi ile ilgili, memleketi İngiltere'de yaygın olan görüşünü ele alacağız[34].

a. John Locke'un Kuvvetler Ayrılığı Fikri

İngiliz düşünürü Locke, kuvvetler ayrılığı kuramını günümüz anlamına uygun gelecek biçimde ortaya koyan ilk düşünürdür. Locke'dan önce İngiliz siyasi tarihi, kuvvetlerin çekişmeleri ve sonunda ayrılmaları deneyimi yaşamış ve parlamenter sistemin kuruluşunu ortaya koymuştu. Locke kuvvetler ayrılığı düşüncesiyle, sınırlı iktidarın kurulabileceğini ve monarşik yönetimin yerine parlamenter yönetimi geçerli kılmak amacıyla, devleti, yasama, yürütme ve federatif kuvvetlerden oluşan bir ayırıma dayandırmıştır[35].

---

[33] Selman Karakul, a.g.e., s. 71.
[34] Muhammed Abdulvehab, a.g.e., s. 184.
[35] Mustafa Kutlu, Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri- Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri, 1.Baskı, Ankara, 2001, s.109.

Locke'a göre, yasama gücü kanun yapma, yürütme gücü, kanunları ara vermeden sürekli olarak uygulama, federatif güç ise, başka devletlerle savaş, barış, anlaşma ve ittifak yapma iktidarıdır. Locke, yargıyı ayrı bir kuvvet olarak değil, yürütmeye bağlı bir faaliyet alanı olarak görür. Ona göre, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması için, iktidarın sınırlanması, iktidarın sınırlanabilmesi için ise, devletin yetkilerinin fonksiyonlarına göre ayrılarak, farklı organlar tarafından kullanılması gerekir. Locke, özgürlüklerin korunması için, özellikle yasama ve yargı kuvvetlerinin, farklı organlar tarafından kullanılmasının zorunlu olduğunu söyler[36].

John Locke'un siyasi teorisi kuvvetler ayrılığı doktrininin esaslı unsurlarını içermekle beraber, onun savunduğu kuvvetler ayrılığının "saf doktrini" değildi. Çünkü, her şeyden önce, Locke yasamanın üstünlüğü düşüncesine bağlıydı. Gerçi bu, Locke'un yasamanın keyfi ve sınırsız olması gerektiğini düşündüğü anlamına gelmiyordu, zaten bu onun genel teorisiyle de uyuşmazdı. Locke'un yasama yetkisini öne çıkarmasının ana nedeni Halkın rızasını yönetimin temeli yapmak ve hükümdarı hukuka tabi kılmak istemesiydi. Bu bakış açısından, devletin yetkileri söz konusu olduğunda, kanunları yapmakla onları uygulamayı ayırmaya dayanan ikili bir ayrım modeli kaçınılmaz hale geliyordu. Onun yargıyı ayrı bir kuvvet olarak öngörmemiş ve yasamaya bağımlı saymış olması da aynı temel nedenle ilişkilidir[37].

b. Montesquieu'nun Kuvvetler Ayrılığı Fikri

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin özelliğini belirleyen ve ortaya çıkmasını sağlayan Montesquieu'dur. Çünkü Montesquieu'nun 1748 yıllı "Esprit des lois" (Kanunların Ruhu) adlı meşhur eserinde kuvvetler ayrılığı ilkesi için belirli bir kavram vermiştir. Ilımlı bir güç bulma yoluyla ve siyasi idealizm arayışıyla detaylı bir şekilde kuvvetler ayrılığı ilkesini sergilemiştir. Montesquieu'dur "Esprit des lois" (Kanunların Ruhu) kitabında hükümetler türlerini açıklayarak hükümetlerin türü üçe ayırmıştır: Otokratik Hükümet, Monarşi Hükümeti ve Cumhuriyet Hükümeti.

[36] Şükrü Karatepe, Anayasa Hukuku, 1. Baskı, Ankara, 2013, s. 111.
[37] Mustafa Erdoğan, Anayasal Demokrasi, 8. Baskı, Ankara: 2010, s. 201.

Otokratik Hükümet: Yönetici, yasalara bağlı olmadan, bütün siyasî yetkileri tek başına elinde bulundurur.

Monarşi Hükümeti: Yönetici kral, sabit kanunlarla kısıtlı olur, kuvvetler ise farklı kurumlar arasında dağıtılıp kralla işbirliği içinde bulunur.

Cumhuriyet Hükümeti: İkiye ayrılır:

Demokrasi Hükümet: Yönetim gücü Halk üzerinde odaklanır.

Aristokrat hükümet: İktidarın imtiyazlı zengin ve genellikle soya bağlı bir toplum sınıfının elinde bulunduğu siyasi hükümet şeklidir[38].

Montesquieu, otokratik hükümetinde özgürlük olmadığından dolayı hükümetler türünün en kötüsü olduğunu belirlemiştir. Ayrıca o, demokratik hükümetin popüler bir çoğunluk hükümeti olduğuna rağmen, çoğunluk azınlığın haklarını el koyma ya da onları zulüm etme ihtimali olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle Montesquieu, en iyi hükümet sistemi karma sistemin olduğuna işaret etmektedir. Monarşinin artık daha iyi olduğu saptanmıştır, çünkü gölgesi altında demokrasi ile aristokrasinin özelliklerinin birleşmesi ve bu sistemde kuvvetler ayrılığı sağlanacaktır. Aynı zamanda görülüyor ki, Montesquieu'nun zamanında var olan İngiliz Sisteminden etkilenmesi açıktır[39].

Montesquieu hükümetler üzerindeki görüşünü ortaya çıkarmak için özgürlük kavramını basit bir tanımla şöyle ifade etmiştir, siyasi özgürlük genellikle ılımlı hükümetlerde bulunur, ancak bu bulunuş mutlak değil, çünkü siyasi özgürlük sadece gücünü kötüye kullanmayan ılımlı hükümetlerde gerçekleşir[40].

Ayrıca Montesquieu'nun görüşüne göre, hangi hükümet sistemi olursa olsun temel amacının, özgürlüğün sağlanmasını temin etmesi olmalıdır. Ancak eğer kuvvetlerin (Halk tarafından seçilmiş de olursa olsun) bir kişi ya da bir kurum üzerinde odaklanmışsa siyasi özgürlüğün gerçekleşmesi imkânsız olacaktır. Ancak özgürlüğün

[38] Adnan El-Celil, a.g.e., s.113.
[39] Servet Bedevi, Siyasi Sistemler, Dar-ül Nahda El-Arabiye, Kahire, 1972, s. 167.
[40] Muhammad Abdulvehab, a.g.e., s. 184.

gerçekleşmesi, devlet görevlerinin zulüm yapmadan ayrı ve birbirini gözleyebilir bir şekilde özel kurumlara dağılmasıyla sağlanabilir[41].

Montesquieu, her devlette üç kuvvet organı: yasama, yürütme ve yargı organının bulunduğunu ifade ederek, bu organların her birinin üstlendiği görevlerini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır[42].

Montesquieu'ya göre, yasama organı iki tür meclisten oluşur, birinci meclis: Halk tarafından demokrasi bir şekilde seçilmiş milletvekilleriyle temsil edilen millet Meclisidir (parlamento), ikincisi: seçim dışı babadan oğula geçen yetki sahibi asil ve soylulardan oluşan aristokrat Meclisidir.

Ancak yürütme organı ise, bu organa "genel düzeni yürüten kuvvet" adı vermiştir; bu organın görevi, barış ve savaş ilan etme, diplomatik heyet gönderme ve kabul etme, milli güvenliği koruma, dışardan yapılan saldırıların karşısında durma görevlerini içermektedir. Özgürlüğün gerçekleşmesi için bu organın kralın yetkisinde olmasını düşünmüştür.

Yargı organı ise, bu organa "özel hukukun uygulanmasını sağlayan kuvvet" adını vermiştir. Bu organın görevi, anlaşmazlıkları çözme ve suçlulara ceza verme görevleriyle kısıtlamıştır. Bu organ heyeti Halk tarafından seçilmiş hâkimlerden oluşmaktadır. Bazı durumlarda yargı organının görevi yürütme ya da yasama organına verilir.

Montesquieu, hükümet sistemini yukarıda da açıkladığımız gibi ayırmasının nedenlerini şöyle ifade etmiştir: "yasama ve yürütme kuvvetlerinin bir kişi ya da bir heyette toplanması, zulüm ve adaletsizliğin yayılmasına ve özgürlüğün sona ermesine neden olacaktır. Çünkü bu kişi ya da heyet zalim yasalar koyarak bu yasaları otokratik bir şekilde yürütür. Böylece üç devlet organı, yürütme, yasama, ve yargı organları aynı

[41] Adnan El-Celil, a.g.e., s. 110.
[42] Abdulgani Abdullah, a.g.e., s. 188.

kişi ya da aynı heyet tarafından tek başına yürütülerek kuvvetlerin kötüye kullanmalarına yol açabilir."[43].

Montesquieu'ya göre, bu kuvvetlerin her biri aynı düzeyde organik ve fonksiyonel bağımsızlığa sahiptir. Her biri diğerinin üzerine çıkmadan parelel düzeydedirler. Locke'nin aksine Montesquieu yargı organına bağımsızlık tanımaktadır; Locke ise bunu ihmal etmiştir. Ayrıca Locke'nin iddia ettiğinin aksine yasama organı yürütme organına üstün gelmez ya da tercih edilmez. Öte yandan kralın özel ayrıcalıkları fikrini savunan Locke'nin aksine Montesquieu, yargı organının yürütme organı tarafından kanun kurallarına yapılan aykırı işlemlerini gözleme ve denetme hakkı ve özgürlüğü tanımıştır. Üstelik Montesquieu, üç kuvvetin arasındaki ayrılığın esnek bir ayrılık olduğunu ve uygun bir oranda aralarında eşit bir şekilde işbirliği sağlanması için önem vermiştir. Özellikle de devlette meşru egemenlik ve özgürlüğün sağlanması için bu kuvvetlerin arasında karşılıklı denetimin sağlanmasına önem göstermiştir.

Böylece Montesquieu'nun düşüncesine göre, kuvvetler ayrılığı aşağıdaki iki işlevi sağlar:

1. Üç organın her birinin kendi yetkisi altına giren hususların konusunu kendi başına inceleyerek karar verme yetkisine sahiptir.

2. Her kuvvetin yasaklama hakkına sahip olması, yani diğer organların yetki sınırlarını aşmasını yasaklama kâbiliyeti olmasıdır. Bu maksatla görevlerinden sapmaması ya da yetkisini aşmaması için "her organın diğerlerini kısıtlama ve denetleme hakkına sahip olması" deyimi ortaya çıkmıştır[44].

Yukarıda açıkladığımız gerekçesiyle, Montesquieu bu ilke için belirli ve daha açık bir kavram verdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle daha titiz ve detaylı ifadeleri ile bu konuda başka filozoflara üstünlük sağlamıştır.

Kuvvetler ayrılığı konusunda Montesqueiu'nun düşüncesi ile ilgili yukarıda açıkladığımızın aksine, Charles Eisenmann'ın ifadesinde, birçok kişi tarafından

[43] Abulgani Abdullah, a.g.e., s. 189.
[44] Muhammed Abdulvehab, a.g.e., s. 189.

savunulan kuvvetler ayrılığı ilkesinin kurucusu Montsqueiu'nun olduğuna dair ayrı bir yorumda bulunarak Montsqueiu'nun Kanunların Ruhu adlı on birinci kitabının "İngiltere Anayasası" başlığı altında altıncı bölümünde işaret ettiği kuvvetler ayrılığı ilkesinde bu üç kuvvetin çalışma yöntemleri eşitlik ve dengeli bir ortam içerisinde bulunduğu ve her zaman birbiriyle karşı karşıya gelmediklerini söylemiştir. Yani, Charles Eisenmann'a göre, Montesquieu üç kuvvetin bulunduğunu tespit etmeye çalışmadığını sadece bireylerin özgürlüklerine ve kanunların uygulanmasına saygı göstermek için üç görevin birbirinden ayrılmasını savunduğuna işaret etmiştir, ancak herhalde bu görevleri kontrol eden gereken ilişkileri belirtmediğini de öne sürmüştür.

Aynı bağlamda, bazı hukukçular Montesquieu'nun "kuvvetler ayrılığı" tabirinde ne kast ettiğini yorumlamaya çalışmışlardır. Yukarıda geçtiğine yakın bir anlamda şöyle bir görüş açıklamışlardır: "Kuvvetler ayrılığı geleneksel terimini aldırmadan, Montesquieu'nun getirdiği ilke, kuvvetleri ayırmaktan daha çok, devlet görevlerini karar sahibi olan temel kurumlara dağıtılmasına göre kuvvetler yetkilerinin sınırlanması için bir uğraşma anlamına gelmektedir" olduğuna işaret etmişlerdir. Böylece kuvvetler ayrılığı sadece görev bölünmesi anlamına gelerek her birinin bağımsızlığına dokunmadan kuvvetlerin arasında işbirliği ve birbiriyle bağlı bağlı olmasını ön görmüştür, ve bağımsızlık da esneklik gerektirmiştir, çünkü bağımsızlık egemenlikte değil çalışmakta veya karar vermektedir. Egemenlik ana devletin kurum egemenliğidir, kuvvetlerin çalışmalarıysa, dengeli birbirini tamamlayan bir eylemdir.

Bu nedenle kuvvetler ayrılığının anlamı yukarıda işaret ettiğimize göre, kuvvetlerin karşılıklı olarak her birinin diğerleri tarafından denetlenmesini etkin bir şekilde sağlayıp güçlerin kötüye kullanmaları önlenebilir. Çünkü organların görevlerini kötüye kullanmasının önlenmesi sadece bu güçlere karşı durabilen güçlü araçlarla uygulanması mümkün olur. Kötü kuvvete karşı sadece kendisi gibi güçlü olan organ karşı koyabilir. Ancak böylece vatandaşların haklarının korunması, toplumun istikrarı doğru yollarla kanunlara uyarak uygulanması sağlanabilir.

Madison'un düşüncesine göre, Montesquieu'nun savunuduğu kuvvetler ayrılığı ilkesi, yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşan devletin geleneksel üç görevinin aralarında pratik ayrım yapma esasına dayanan güçlü bir hükümet kurma aracı değil,

ancak hükümetin zulmüne karşı vatandaşların bireysel hak ve özgürlüklerini korumak için bir araçtır[45].

Bazı hukukçulara göre, Monstesquieu'nun kuvvetler ayrılığı konusunda fikri birbirine bağlı olan üç fikire dayalıydı:

1. Özgürlüğü nasıl koruruz? Cevabı: Gücü kötüye kullanmamakla.

2. Gücü kötüye kullanmayı nasıl önleyebiliriz? Cevabı: Ilımlı bir hükümet bulmak yoluyla.

3. Ilımlı bir hükümete nasıl ulaşabiliriz? Cevabı: Kuvvetler ayrılığı yoluyla.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli şey, Amerika Birleşik Devletleri'nde Amerikan devriminden sonra, Muntesquieu'nun fikirlerini edinerek 1787 yılında kuvvetler ayrılığı ile ilgili "Federalist Papers"den etkilenerek Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni anayasası çıkarılmıştır. Ayrıca Montesquieu'nun teorisinin Fransız devrimi üzerinde büyük etkisi vardır ve birçok diğer ülkelerin de anayasaları üzerinde etkisi olmuştur. Üstelik günümüzde bulunan bazı önemli uluslararası sözleşmeleri Montesquieu'nun getirdiği ilkelere dayanmaktadır, örneğin 1789 yılında çıkarılan İnsan ve Vatandaşlar Hakları İlanı. Bu ilanın 16. maddesinde şöyle bir hüküm geçmiştir: "Her hangi siyasi grup, bireylerin haklarını korumuyorsa ve kuvvetler ayrılığı yapmıyorsa onların anayasaları yok demektir".

Yukarıda açıkladığımız gibi, kuvvetler ayrılığı ilkesi için sabit ve belirgin bir kavram yoktur. Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı ilkesi ile ilgili getirdiği dikkatli ve belirgin kavramların bu konuda en iyisi sayıldığına rağmen, araştırmacı ve hukukçular tarafından değişik ve çelişkili yorumlarla karşılanmıştır. Son olarak, kuvvetler ayrılığı ilkesi ile ilgili tartışmalar ve ihtilafları bir kenara bırakarak söz konusu kuvvetler ayrılığı ilkesinden kast edilen amaç, devlet görevleri ve yetkilerinin birbirinden ayrı bir şekilde bağımsız kurumlara dağıtılmasıyla birlikte iktidar kuvvetlerinin bir kişide ya da bir

[45] Said Ali, ABD'nin Anayasa ve Siyasi Sisteminde kuvvetler Ayrılığı Gerçeği, Ayn Şems Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999, s. 63.

heyette odaklanmasını ve bireylerin hükümet tarafından zulmüne uğmamalarını önlemektir.

c. Blackstone'un Kuvvetler Ayrılığı Fikri

Blackstone, kuvvetler ayrılığı kuramını İngiliz anayasa teorisine uyarlamış ve Montesquieu'nun daha önce yapmadığı şekilde anayasal kurumlar arasındaki dengeyi gözeterek, İngiltere'de uygulanabilir bir sistem haline getirmiştir. Blackstone, yasama ve yürütme arasındaki ayrılığı tereddütsüz kabul etmekle birlikte, karma yönetim teorisiyle kuvvetler ayrılığı kuramı arasında ortaya çıkabilecek çatışmayı da öngörmüştür. Bu nedenle yürütme gücünün yasamanın tamamını kapsamasa da bir bölümüne dahil olabileceğini ileri sürmüştür. Blackstone'a göre yasama ve yürütme gücünün tek elde toplanması tiraniyle sonuçlanacaktır; ancak iki gücün kesin olarak ayrılması da er ya da geç öngörülen amacına aykırı olarak aynı neticeyi doğuracaktır. Bu nedenle Kralın yasama yetkisini bizzat kendisi kullanamamakla birlikte, yasamanın kabul ettiği kanunları reddetme yetkisi bulunduğu kabul edilmiştir. Bu sayede yasama organı, yürütmenin onayı olmaksızın, onun yetkilerini sınırlandıracak düzenlemeler yapamayacaktır. Blackstone, yasama-yürütme ilişkilerinin yanı sıra, yargılama yetkisi üzerinde de durarak, kuvvetler ayrılığı teorisini İngiliz hukuk sistemini göz önünde bulundurarak geliştirmiştir. Blackstone'a göre, yargı yetkisinin yasama ve yürütmeden ayrı bir organa verilmesi, kral tarafından atanıyor olsalar da, yargıçların keyfi olarak görevden alınamamaları, siyasal özgürlüklerin en önemli koruyucularından birisidir. Eğer yargı yetkisi yasa koyucuya verilmiş olsaydı, bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet hakları yasa koyucular tarafından uyulmasa bile mahkemelerin gözetmek zorunda olduğu- hukukun temel ilkelerine göre değil, kendi kişisel görüşlerine göre karar veren keyfi yargıçların elinde olurdu. Eğer yargı yetkisi yürütmede toplansaydı, bu birleşme kısa süre içinde yasama organı aleyhine aşırı yük getirirdi. Blackstone'a göre, özgür bir anayasada, yürütme ve yargının yetki alanını birleştirmekten daha fazla kaçınılması gereken bir şey yoktur. Kendisinden önce temelleri atılan klasik kuvvetler

ayrılığı kuramından yola çıkarak, yargı bağımsızlığının teorik gerekçesini tamamlayan düşünür, Blackstone olmuştur[46].

III. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN İÇERİĞİ

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin içeriğini bilmek ve bu ilkeyi sağlam bir şekilde anlamak için bu ilkeye yakın olan kavramların açıklanmasını gerektirir. Çünkü birkaç filozof ve düşünürlerin hataya düşmelerinin en önemli sebebi, kuvvetler ayrılığı ilkesi ile bu kavramları ayırt etmemeleridir[47]. Bu kavramlarsa, gücü dağıtmak ve fonksiyonları bölmektir. Bu esasa göre bu konuyu iki ayrı şekilde ele alacağız. Birinci şekilde; fonksiyonların bölünmesi ve gücün dağıtılması iki ayrımda inceleyeceğiz. Ikinci şekil ise; kuvveler ayrılığı ilkesi ve aralarındaki ilişkiyi iki ayrımda da ele alacağız.

A. Fonksiyonların Bölünmesi ve Güç Dağılımı

Bu şekilde, hukukçulara göre fonksiyonların bölünmesi ve gücün dağılımı aralarında değişen kuvvetler ayrılığı kavramını ele alacağız:

a. Fonksiyon Bölünmesi

Devletin taşıdığı tüzel kişilik vasıtasıyla devletin ister temel isterse alt fonksiyon olsun bazı fonksiyonlarla uğraşabilir. Geçmişte devletin fonksiyonları, temel veya geleneksel fonksiyon adı verilen fonksiyonlarla kısıtlıydı. Bu fonksiyonlar, iç güvenlik ve dış savunmayı kapsıyordu. Üstelik anlaşmazlıkları çözmek için de yargı fonksiyonunu da kapsıyordu. Kamu hukuku doktrininde devletin temel fonksiyonları üzerinde fikir birliğine varmışlardır[48].

Ancak onyedinci yüz yılından itibaren, devletin uyguladığı fonksiyonlar üzerinde birkaç teori ortaya çıkmıştır. O zamanlarda dört fonksiyonlu teorinin ortaya çıkmasına rağmen, ancak teorilerin en önemlisi ve geçerlisi üç fonksiyonlu adıyla tanınan teoriydi. Üç fonksiyon fikrinin arkasındaki hedef hukukun sağlanmasıydı, çünkü genel olarak

[46] Selman Karakul, a.g.e., s. 75-76.
[47] Latif Emin, Irak Anayasalarında Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Uygulanması (Karşılaştırmalı Çalışma), Fikir ve Aydınlatma Bürosu, Süleymaniye, 2007, s. 109.
[48] Hani Tahravi, Anayasa Hukuk ve Siyasi Sistem, 1. Baskı, Kültür Evi, Amman, 2006, s. 85.

hükümet gücünün siyasi, sosyal veya iktisadi fonksiyonlarının çeşidi ne kadar çok olursa olsun bu hedeflerin devlet ve Halk arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk çerçevesi içerisinde sağlanması gereklidir. Bu hedefi sağlamak için devletin esas işlevleri üç önemli fonksiyon üzerinde bölünür:

1. Yasama fonksiyonu: devlete bağlı olan bütün fertlerin üzerinde uygulanan kanun ve kuralların koyulmasıdır, yanı sıra aynı yasama değerine sahip olan diğer yasal düzenlemeler (yasama ve düzenleyici kararnameler). Ayrıca anayasal fonksiyonu (anayasa koyma), devlette yasama fonksiyonunun bir parçasıdır[49].

2. Yürütme fonksiyonu: milletin işlerini düzenleyen kuralları yürütmekle ilgilenir. Yanı sıra devlet yönetiminin gerektirdiği bütün idare ve hüküm işlemlerini (kamu idaresi, diplomatik, polis ve mali idareleri) yerine getirir, ancak bu işlemlerin kanun ve anayasayla temsil edilen bir tek hukuki esası vardır[50].

3. Yasama fonksiyonu: Taraflar arasındaki (ister fertler arasında ya da iki kamu kurumu arasında iserse vatandaş ile devlet arasında olsun) anlaşmazlıkları çözmektir. Üstelik diğer bir yasal fonksiyonu ise, gizemli olan kanuni metinleri yorumlama ve açıklama yetkisine sahiptir. Çünkü yargısal içtihatlar önemli yasal role sahiptir.

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, devletin üç yasal fonksiyon fikrinin bulunması eski bir fikirdir. Yunanlılar felsefesi zamandan beri bulunmuştur. Aristo, açık bir şekilde yürütme yargı ve yasama fonksiyonlarının ayrımını çekmiştir[51].

Aslında, kurumların aralarındaki fonksiyon dağılımı, organların aralarında bir tür hiyerarşi de sağlar. Çünkü bazı organlara diğerlerine verilen fonksyonlardan daha üstün fonksiyon verilir. Örneğin hükümetin parlamentoya yönelik kanuni bağımlılığı var ki, parlamentonun hükümet için çizdiği ve planladığı yasal çerçevesinden dışarı çıkamaz[52].

Devletin fonksiyonları çağlar, ülkeler ve kontrol eden idolojilerin farklılığına göre değişir. Bunlara rağmen ve ideolojiyi andırmadan onsekizinci yüzyılın sonlarından

[49] Latif Emin, a.g.e., s. 110.
[50] Servet Bedevi , a.g.e., s. 291.
[51] Rafet Dessuki, Yürütme Organının Parlametoyı Kontrol Etmesi, Menşe El-Maarif, İskenderiye, 2006, s. 49.
[52] Kemal El-Gali, Siyasi Sistemler ve Anayasa Hukuku İlkesi, El-Uruba Matbaası, Dimeşk, 1978, s. 276.

itibaren özel olarak da kültürel sosyal ve iktisadi alanlarda gelişmiş olan ülkelerde devletin fonksiyonlarının genişlemesini belirgin bir şekilde görebiliriz.

b. Güç Dağılımı

Güç dağılımı, iktidarın birden çok heyet ya da kişiler tarafından yönetilmesidir. Yani iktidarda olan birden fazla parti tarafından dağıtılan yetkiler ortak bir şekilde yönetiliyor[53]. Ancak iktidarı yönetmek iktidara göre çeşitli şekilde yönetilir. Fakat öz iktidar kendi haliyle bir tek yapıdır. Bu yüzden güç dağılımı kavramının tanı yoluyla şunu söylemek gereklidir[54].

Güç dağılımı ilkesi, büyük önem taşımaktadır. Çünkü iktidarda olanların iktidarın bütün yekilerini el koymalarını, zulüm etmelerini ve gücü kötüye kullanmalarını önler. Ayrıca güçlerin bağımsız olması ve karşılıklı denetimin sağlanması devlet fonksiyonları için sağlam bir çalışma temeli hazırlar[55]. Öte yandan güçlerin bir hükümdar üzerinde toplanması hükümdarın üye olmasını, fertlerin özgürlüklerini sağlaması ve çıkarlarına koruması için mani olması anlamına gelmez, ancak yukarıda da değindiğimiz gibi tarihi deneylere göre, herhangi bir insan mutlak saltanat taşıdığında gücünü kötüye kullanmaya yönelmiş olmaktadır[56].

Fonksiyonların dağılımı ile karşılaştırarak güç dağılımı çok eski bir fikir değildir. Medeni hukukun ortaya çıkması, devletlerin sorunlarının çoğalması, hükümdarın iktidarı tek başına yönetmekte aciz kalması, üstelik özgür demokrasi ilkelerinin ortaya çıkması ve kuvvetlerin bir elde toplanmamasına davet etmemesi ile baş göstermiştir[57].

Böylece hükümdarların gittikçe yavaş yavaş yetkilerinden vazgeçmek zorunda kalıyordur ve hükümetlerinin faaliyetlerine etkinlik ve geçerlilik vermek için de iktidar

[53] Muhammed El-Meşhedani, Siyasi Sistemler, Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı, Musul Üniversitesi, 1991, s. 110.
[54] Semir Tevfik, Sunum: Munther Chaoui, Kanun Egemenliği İlkesi, Kültür ve Güzel Sanatlar Bakanlığı Yayınları, Bağdat, 1978, s. 50.
[55] Morris Dovreign, Çeviri: Dr. George Saad, Anyasal Hukuk ve Büyük Siyasi Sistemler İçin Siyasi Kurumlar, Birinci Baskı, 1992, s. 110,
[56] Muhammed El-Meşhedani, a.g.e., s. 111.
[57] Latif Emin, a.g.e., s. 111.

yönetiminde kendileriyle bazı heyet ve kurumları ortak etmişlerdir. Bu durum heyetler yetkilerini dikkatli bir şekilde yerine getirmekte başarılı olmayı sağlamıştır[58].

Başlangıçta o heyet ve kurumların rolü danışmanlıktır. Ancak zaman geçtikçe heyetlerin yetkileri farklılaşmıştır. Böylece bu heyetler görevlerini ve güçlerini hâkiki bir şekilde uygulamaya ve iktidara etkin bir şekilde katkıda bulunmaya başlamıştır. Ancak güç dağılımı çeşitlerinde hukukçuların arasında görüş farklılığı bulunmuştur, bazılarına göre güç dağılımı için uygun iktidar sistemi, Merkez Birliği Sisteminin uygulanmasını ön görmüştür, diğerleri ise Merkez Dışı İdari Sistemi önermiştir. Ancak bu dağılım, fonksiyonların dağılımına göre gücün dağılımı gibi yatay dağılım değil dikey dağılım sayılır. Öte yandan diğer bir görüşe göre, devlette merkez dışı yönetim sisteminde herhangi bir güç dağılım çeşidini reddediyordu, çünkü bunlara göre, bu tür fonksiyon dağıtımı idari fonksiyonların merkezi yönetim ile bölgesel yönetimin arasında dağılımı anlamına gelmektedir. Ayrıca bunlara göre bu idari âdemi sürecinin İngiliz sisteminde olduğu gibi (yerel yönetim) en yüksek seviyesine ulaşıldığında kabul edilmiştir[59].

Buna ek olarak, başka bir kritere göre de güç dağılımı olabilir. Örneğin, yönetimde iki heyetin bulunması biri, ikrar etme heyeti obürü uygulama heyeti[60].

Ancak güç dağıtımı, yöneten organların arasında eşitlik ve paralellik anlamına gelmez. Bu organların ne kadar eşit bir derecede güce sahip olsalar da bunların birinin diğerini kontrolü altına alması mümkün olabilir. Örneğin, üçüncü ve dördüncü Fransız Cumhuriyetinde olduğu gibi parlamentonun başbakanlığa kontrol etmesidir[61].

Eski çağlardan beri bilinen güç dağılımı kavramı, on sekizinci yüzyılın filozoflar tarafından da güç dağıtımını, devletin kanuni fonksiyonlarının geleneksel kriterlerine göre yapılmıştır. Böylece iki kavram arasında bağlantı kurulmasına yol açarak çoğu insan tarafından anlam karışıklığına da yol açılmasına sebep olmuştur. Dr. Munther Chaoui'ye göre, devlet fonksiyonlarını bölmek aynı devlet gücünün dağılımı anlamına

[58] İbrahim Şiha, a.g.e., s. 399.
[59] Latif Emin, a.g.e., s. 130.
[60] Morris Dovreign, a.g.e., s. 44.
[61] Semir Tevfik, a g.e., s. 51.

gelmektedir, yani birinci durum ikinciyi içerir, çünkü devlet fonksiyonları iktidarın birden fazla kişi ya da heyet tarafından yönetilmektedir[62]. Aksine yargıç Latif Mustafa Emin şöyle bir düşünce açıklamıştır: "Güç dağılımı ile fonksiyon bölümü arasında gerekli birleşim ilişkisi yoktur. Çünkü merkezi totaliter rejimleri gölgesinde bile devletin çeşitli fonksiyonları inkâr edilmez. Yani iktidar kuvvetlerinin üçü de bir kişi ya da bir heyet üzerinde olduğuna rağmen devletin çeşitli fonksiyonları arasında ayır edilmemesi anlamına gelmemektedir. Böylece güçlerin çeşitli kurum ve heyetlere dağılımı düşüncesi kuvvetlerin arasındaki ilişkilerini belirlemeye ve tayin etmeye ihtiyaç duyulmadan bu fonksiyonların yerine getirilebilir. Ayrıca en önemlisi birden fazla yöneten heyet ya da kurumun bulunması yeterlidir.

B. Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Aralarındaki İlişkinin Türü

Kuvvetler arasındaki ilişkilerin incelenmesi kuvvetler ayrılığı ilkesini karşılaştırarak yapılmalıdır. Yani aralarında tam bir şekilde bağımsızlık yoksa karşılıklı denetim ve işbirliği bulunmalıdır.

a. Kuvvetlerin Bağımsızlığı

Çağdaş siyasi düşünceler üzerinde yapılan ideolojik gelişmelere rağmen Kuvvetler ayrılığı ilkesi yukarıda açıkladığımız devlet fonksiyonları açısından değeri sabit kalmıştır[63].

Bütün ülkelerde, iktidarı yöneten hükümete uygulanması gereken herhangi bir fonksiyonun yetkisi verilmişse, gücü yürütmek üç ayrı biçimde somutlaşır; tüm gruplar için bağlayıcı olan genel kuralların çıkarılması ile ilgili olan yasama organı, bu genel kurallar ışığında vatandaşlara hizmet sunmakla ilgilenen yürütme organı ve bağımsız yargı yoluyla kurumlar ve vatandaşların arasındaki anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde korunmasını sağlayan yargı organıdır[64].

---

[62] Munther Chaoui, Anyasal Hukuk (Devlet Teorisi), Hukuki Araştırma Merkezi Yayınları, Bağdat, 1981, 190.
[63] Hani Tahravi, a.g.e., s. 244.
[64] Süleyman Tammavi, Çağdaş Arap Anayasalarında Üç Kuvvet, Dar-ül Fikr El-Arabi, 6. Baskı, 1996, s. 38.

Böylece kuvvetler ayrılığı ilkesinin anlamı sadece fonksiyonların bölünmesi ile ya da güçlerin dağılımı ile sınırlı kalmayıp bu iki kavramın yanı sıra diğer kavramları da içermektedir[65]. Böylece bu üç organın her birinin diğerlerinden bağımsız ve eşit bir şekilde fonksiyonunu yerine getirmektedir[66].

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin dayandığı en önemli dayanaklar şunlardır:

Birinci dayanak: Bir organ diğerinine üstünlük sağlamaz; parlamentonun hükümet gücüne üstün gelen bir güce sahip değil, aynı zamanda hükümetin parlamento gücüne üstün olabilen bir güce sahip değil. Yani iki organın arasında tam bir eşitlik bulunmaktadır. Bu kuvvetler ayrılığı doğrultusunda fonksiyonlar için organik ve bağımsızlığın bulunmasını gerektirir[67].

Ikinci dayanak: Organik bağımsızlık; üç organın her birinin diğerleri karşısında özerklik sağlayabilme anlamına gelmektedir. Böylece organların arasındaki ilişki, karışmama ilkesine dayalı olacaktır. Yani her hangi bir organ tarafından diğer organların bağımsızlığını kısıtlayan ya da tabi tutulmasına yol açan herhangi bir işlem yapmamalıdır[68]. Buna da organların arasında tam bir ayrılık yapımı adı verilir. Yani hükümetin parlamento önünde sorumluluğu yoktur, aynı zamanda hükümet de parlamentoyo çözmek, kuruluşlarını ertelemek, işine karışmak ya da toplantılarına katılmak hakkına sahip değildir. Örneğin Amerikan Birleşik Devletleri sistemi[69].

Üçüncü dayanak: Fonksiyonel görev; üç organdan her birinin belirli bir fonksiyonla görev yetkiye sahip olmasıdır. Diğer bir anlamda organın görev aldığı fonksiyon yetkisi ile ilgili olan alanlardır. Yani yasama ile ilgili bütün işlemler parlamentoya bağlıdır, yürütme ve kamu kurumları yönetme ile ilgili bütün yetkiler hükümete bağlıdır. Yargı işleriyse tabii yargı organına bağlıd [70] . Böylece her organın diğer görevlere

[65] Latif Emin, a.g.e., s. 114.
[66] Morris Dovreign, a.g.e., 110
[67] Mustafa Fehmi, Anayasal Hukuk ve Siyasi Sistemler, Baskı yılı yok, İskenderiye Üniversitesi Yayınları, s. 207.
[68] Muhammed Meşhedani, a.g.e., s. 116.
[69] Mustafa Fehmi, a. g.e., s. 207.
[70] Muhammed Meşhedani, a.g.e., s. 117.

karışmaksızın aşamadığı özel bir yetkisi olmuştur. Bu anlamda kuvvetler ayrılığı ilkesi her organın diğer organlara karşı saldırısını önleyecektir.[71]

Yukarıda belirtiğimiz gibi kuvvetler ayrılığı ilkesi devletin çeşitli fonksiyonlarının dağılımını birbirine karışmayan özel yapılı kurumlar üzerinde yapılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda herhangi bir taraf diğerine karşı baskıda bulunmayıp görevinine karışamaz.

Her organ üstlendiği fonksiyonu yerine getirerek diğer organlarla denge sağlayarak her organ için fonksiyonel ve organik bağımsızlık gerçekleşecek[72]. Ancak tam bir şekilde kuvvetler ayrılığı ilkesini pratik bir şekilde uygulamak mümkün değil, çünkü siyasi hayat karmaşık olarak fonksiyonel ihtisasın organic bağımsızlıkla tam bir şekilde gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Bu yüzden bu üç organın arasındaki ilişkiler için Amerikan Birleşik Devletleri terimlerinde (denetim ve bütçe ilkesi) adıyla bilenen karşılıklı etki ve denetim hakkı verme yoluyla organize edilmesi gerektirmektedir[73].

b. Kuvvetlerin Arasındaki İlişkiler Türü

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi çağdaş siyasi sistemlerin kuvvetler ayrılığı ilkesini edinmelerinin temel sebebi, devlet yönetiminin hükümdar ya da herhangi bir yönetim kuvvetlerinin birinin tarafından kontrol edilmesini ve yönetim gücünün kötüye kullanmasını önlemektir. Bu ilke yoluyla yürütme kuvveti yasama kuvvetinin üstelik yargı kuvvetinin denetimi altında olacaktır. Bu yüzden bu organların arasında işbirliği ilişkisi kurulmalıdır[74]. Ancak bu ilginin ortaya çıktığından bu yana hukukçular kuvvetlerin arasındaki ilişkiyi organize etmekte ayrı fikirde bulunmuşlardır. Bir grup kuvvetler ayrılığı tam bir ayrılık olmasını savunmuşlardır. Yani kuvvetlerin arasında hiçbir ilişki olmaksızın mutlak anlamda bir ayrılık olmasını savunmuşlardır. Diğer bir grupsa, kuvvetler ayrılığı mutlak bir ayrılık olmadığını savunmuşlardır, yani kuvvetlerin

[71] Servet Bedvi, a.g.e., s. 157.
[72] Mustafa Fehmi, a.g.e., s. 207.
[73] Latif Emin, a. g.e., s. 115.
[74] Nu'man Hatip, a.g.e., s. 184.

arasında esneklik olduğunu ve kuvvetlerin arasında karşılıklı denetim etki ve işbirliğinin olması gerektiğini açıklamışlardır[75].

Bu yüzden İslam devletinde üç kuvvetin arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu ele alacağız. İslam devletinde, kuvvetler ayrılığı ilkesi araştırmalarla ilgili bilgiler İslam devletinde hükümet sistemini düzenleyen İslam fıkıhçıları tarafından uzaktı. İslam yönteminin başlangıcına baktığımızda, görürüz ki İslam hükümeti Peygamberimiz (s.a.v)'in elinde kontrol edilen merkezi bir sistemden oluşuyordu. Ancak İslam devletinin genişlemesi, geliştirilmesi, sivil kentselleşme ve imarların artmasıyla birlikte hükümdarların karşılaştığı sorunlar, sorumluluk ve fonksiyollar çoğalmıştır. Bütün bu gelişmeler nedeniyle devletin fonksiyonları üç organa dağıtılmıştır[76].

Kuran-ı Kerim ile temsil edilen kaynağı Allah'u Teâla olan yasama organı, üstelik Kuran-ı Kerim ve sünnet ile onaylanmayan yasalar koyulmazdı. Yürütme organı, Beyat ile hükmü alanın İslam inancını ve dinini korumak, Allah'ın hududunu kurmak, Allah'ın şeriatını uygulamak ile İslam hükümetini yönetmektir. Bu iki organ İslam devletinin yüce hedeflerini sağlamak için paralel bir şekilde işbirliği içerisinde çalışıyorlardır. Üstelik üçüncü organ olan yargı organı, İslam devletinde bu organ yürütme organına bağlı idi. Çünkü İslam döneminde halife yani hükümdar, kendisi yargıçları atar doğru yoldan çıkan yargıçları da görevden alma hakkına sahip idi.

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin sahibi olması itibariyle çünkü bu ilkenin çoğu düşünürlere göre Montesquieu'nun adıyla bağlı olması nedeniyle, Montesquieu'nun söz konusu kuvvetler ayrılığı ilkesinden kast ettiği kavramı anlamak önemlidir[77].

Başka bir deyişle, üç organın arasındaki ilişkinin ne olduğunu anlamak ve hangisi ile bu ilkenin ortaya çıkması için bulunan gayeti sağlanır[78]. Batı dmokrasileri, kuvvetler ayrılığı ilkesini hükümet ile parlamentonun arasındaki ilişki şekline göre iki hükümet biçiminde kullanıyordu: Parlamento Hükümeti ve Başkanlık Hükümeti.

---

[75] Sami Cemaluddin, Yüksek Anayasa Mahkemesine Göre Anayasal Hukuk ve Anayasa Meşruiyeti, 2. Baskı, El-Maarif Kurumu, İskenderiye, 2005, s. 241.
[76] Süleyman Tammavi, a.g.e., s. 587.
[77] Adil Tabtabavi, Yargı ve Yasama Organlarının Arasında Anayasal Sınır, (karşılaştırmalı çalışma), 10. Baskı, Kuveyt Üniversitesi, 2000, s. 7.
[78] Latif Emin, a.g.e., s. 117.

Fransız klasik yazarları, Parlamento Hükümetini kuvvetlerinin birbiriyle işbirliği içinde olduğundan dolayı bu ilişkiyi "esnek" adıyla isimlendiriyordu, ancak başkanlık hükümetinin, kuvvetlerinin tam bir şekilde ayrı olduklarını için "sert" ilişki adıyla nitelendiriyorlardı. Bu adlandırmalar sadece hükümet ile parlamentonun arasındaki ilişkilere verilen vasıflardır[79].

Gerçekte, kuvvetler ayrılığı ilkesi deyimi kuvvetlerin birbirinden mutlak bir şekilde ayrılma anlamına gelmez. Bütün dünyada hiçbir siyasi sistem bu tür kuvvetler aylığını uygalamamıştır. Çünkü bu organlar için belirlenen görev alanında birbiriyle karışıklık yapılmaktadır. Yürütme organı, yasama organına özellikle de düzenleme gücü yoluyla müdahele ediyor, parlamento ise, öyle ya da böyle yürütme organının çalışmasını denetiyor ve yargı organı da yasama organı tarafından çıkarılan yasalar yoluyla yürütme organını denetliyor. Yürütme veya yasama organları özel ve genel af yoluyla yargı organı alınına mudahil oluyorlar. Kuvvetler ayrılığı ilkesi mutlak anlamıyla organik (kurumsal) ayrılıktır, ancak fonksiyonel ayrılık mutlak olması mümkün değildir.

IV. SERT VE ESNEK KUVVETLER AYRILIĞI

Kuvvetler ayrılığı ilkesi kavramı ile ilgili genel kanun hukukçuları arasında görüş ayrılığı yaşanmıştır. Bazıları ayrılığın mutlak olmasına inanıyordu ve bunun aracılığıyla ilkenin temel hedefi olan zulümün önlenmesi gayeti sağlanmasının tek yolu olduğu inancındaydı. Bu ifade ve yorumlar bir zamanlarda yaygındı ve birçok anayasalarda da uygulanmıştır. Ancak hukukçuların büyük çoğunluğu kuvvetler ayrılığının esnek ayrılık olduğuna inanmışlardır. Yani kuvvetler arasındaki ayrılık işbirliğine sahip olan dengeli bir ayrılıktır. Bu kavram da günümüzde genel hukuk hukukçuların kuvvetler ayrılığında edindikleri kavramdır[80]. Ayrıca bazı hukukçuların da bugüne kadar ABD'de daima olan ve (karşılıklı denetim) düşüncesine dayanan sert ayrılık fikrini savunmuşlardır.

[79] Morris Dovreign, a.g.e., s. 125.
[80] Hasan El-Behri, Yürütme ve Yasama Organlarının Arasındaki Karşılıklı Denetim, (Karşılaştırmalı Çalışma), Doktora Tezi, Ayn Şems Üniversitesi, Kahire, 2005-2006, s. 40.

A. Kuvvetlerin Mutlak Ayrılığı Fikrinin İçeriği

Bu düşünce Fransız devriminden hemen sonraki zamanda yaygın olmuştur. O devrimin adamları zamanlarındaki hukukçular aracılığıyla kuvvetler ayrılığı ilkesinin mutlak bir şekilde sert ayrılık olduğuna inanmışlardır. Yani devletin üç kuvvetinin her birinin bağımsız ve diğer kuvvetleriyle karışmayan ayrı bir görev ve ayrı bir yetkiye sahip olmasıdır. Bunların yorumlarında, milletin egemenlik ve üç güce sahip olduklarına, ve bu güçlerin de her birinin ayrı ve bağımsız bir şekilde iktidarın bir parçası olduğuna inanıyorlardır. Böylece kurumlarının birine yürütme yetkisi verilir, diğerine yürütme yetkisi, üçüncüsüne yargı yekisi verilir. Bu üç fanksiyonun sadece bir güçten kaynaklanan farklı görevler değil, ancak egemenliğin alanlarını yansıtan ve belirli faaliyetler uygulayan bağımsız güçlerdir [81].

Bunların neticesinde, bu üç kuvvetin arasında mutlak bir ayrılık oluşur ve güçlerin de her birinin bir faaliyet türüyle kısıtlı olacaktır. Bunlara göre bu görüşü savunanlar, kuvvetler ayrılığı ilkesi birbirine tamamlayan iki kural üzerinde sağlanmasını söylemektedirler. Birinci kural, fonksiyonel görev kuralıdır, yani bu alanda devlet gücünün birden fazla olduğunda kamu kurumları da artacak, öteki ise, organik bağımsızlığın kuralıdır; heyetlerin her biri diğerleri ile dengeli ve bağımsız bir heyet sayılır, yanı sıra birinin diğerine ait görevlere karışmaması gereklidir [82].

Fransız Devrimi adamları ve ABD anayasa koyucuları bu esası edinmişlerdir. Onlar ilkeyi, ilkenin taşıdığı teori ve anlamını farklı bir şekilde anlayarak, devlet fonksiyonlrının her birinin egemenlikten ayrı bir parça olduklarını kabul etmişlerdir. Fransız Devriminin ilk anayasası bu düşünceyle doluydu (herhangi bir toplum kuvvetler ayrılığını belirlemediyse o toplumun anayasası yoktur) anlamına geldiğini söylemişlerdir. Güçlerin, millet egemenliğinin parçaları olarak gücün temsilcilerine devredilmesine inanmışlardır; ve unuttular ki bu ilke, zaman ve mekân durumunun

[81] Halil Heykel, İslam ve Çağdaş Sistemlerde Devletin yapımı ve Düzeni, Dar-ül Nahda Yayınları, Kahire, 1999, s. 188.
[82] Halil Heykel, a.g.e., s. 188.

gelişme ve değişmesiyle değişen, zulümün önlenmesi ve fertlerin özgürlüklerinin korunması için güçleri kısıtlayan siyaset sanatı kurallarından sadece bir kuraldır[83].

B. Kuvvetler Arasında Esnek Ayrılık Fikrinin İçeriği

Kuvvetlerin esnek ayrılığı (devlet yönetim gücü, ayrılmaz bir birliktir) esasına göre kurulmuştur. Ancak devletin yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarıyla temsil edilen üç fonksiyonu bulunmaktadır. Bu üç fonksiyonun üç heyet üzerinde dağılmalıdır ki, bir heyet yasama faaliyetiyle ilgilenen görev yetkisine sahip olur ve diğer bir heyet yürütmeyle ilgilenir, üçüncü bir heyet ise yargı fonksiyonunu uygulayan heyettir. Ancak bu heyetler görevlerini yaparken her biri ayrı bir heyet ve ayrı bir organ olarak sıfatıyla yapmamaktadır, ancak devlet yönetimini oluşturan birleşmiş güç tarafından kaynaklanan bir takım görev ve yetkileri temsil etmektedir. Aşağıdaki iki sebep nedeniyle bu görevlerin arasında mutlak bir şekilde ayrım yapılmamaktadır:

Birinci sebep: Bu görevlerin hepsi kamu çıkarlarını sağlamak için uygulanmaktadır. Buna göre ve bu hedefleri gerçekleştirmek için, bu görevlerin uygulanmalarıyla ilgilenen heyetlerin arasında koordine ve işbirliği çalışmasının olması gereklidir.

İkinci sebep: bu görevler arasında birbirinden ayrılmaz bir şekilde karışmış ilişkiler de bulunmaktadır. Buna göre, çeşitli genel heyetlerin müşterek faaliyetlerde bulunurken katılma sınırları belirgin bir derecede olmalıdır. Ayrıca bu katılımın heyetler arasındaki ayrılığı ortadan kaldırılmaması ya da gücün bir elde toplanmaması şartıyla uygulanmalıdır[84].

Böylece kamu hukuk hukukçularının büyük bir kısmı, Montesquieu'nun kast ettiği kuvvetler ayrılığı ilkesi ile ilgili doğru kavramın, devletteki üç genel organın arasındaki güç dengesi sağlanması, fonksiyonlarının uyumlu bir şekilde ve işbirliği içinde yapılmasını sağlayan kuvvetler ayrılığı ilkesini savunmaktadırlar. Üstelik her kuvvetin haddini aşmaması ve diğer kuvvetlere tecavüz etmemesini garanti etmek için kuvvetler

[83] Latif Emin, a.g.e., s. 118.
[84] Hasan El-Behri, a.g.e., s. 43.

arasında karşılıklı denetimin bulunması öngörülmektedir[85]. Bütün bu çalışmalar da güç ile özgürlük ile temsil edilen bu iki zıt için çözüm bulmak arayışıdır[86].

Esnek ayrılık, dünya ülkelerinde özellikle de Avrupa Ülkelerinde yaygın olan parlamento sistemiyle temsil edilir. Bu parlamento hükümet sisteminde yasama ve yürütme organlarının arasında işbrliği ve güç dengesi sağlanır, çünkü hükümetin parlamento önünde siyasi sorumluluk yüklenir, üstelik parlamentonun hükümeti çözme hakkına da sahiptir[87].

Yukarıda değindiğimiz gibi esnek ayırım; diğerlerine karışmadan fonksiyonlarını uyumlu bir şekilde uygulamaları için devletin üç kuvveti arasında bir miktar işbirliği sağlanarak sorumluluk ve yetkilerin dağılımında dengeli bir şekilde ayrılığın sağlanmasıdır. Bunun aksine mutlak ayrılık ilkesi her organın diğerlerinden mutlak bir şekilde ayırarak gücünü kötüye kullanabilir bir şekilde bağımsız yolla yetkisini uygulayabilir, çünkü tam bir şekilde bağımsız olan organ gücünü kısıtlayan ve gücünü zulüm etmeye kullanmasını önleyen başka bir güçle karşılaşmayacaktır. Çünkü diğer güçler yekisine müdahele edemeyecektir. Böylece zulüm eden güce karşı koyamayacaklardır. Neticede bu çeşit mutlak ayrılık ilkesi, diktatörlüğü ve zulmü önlemek yerine kuvvetlerin yönetmesine ve zulüm etmesine yol açmış olabilir. Ancak bunlar sadece iddiadır, belki de "sert" kavramlı kuvvetler ayrılığı ilkesi bazı yer ve zamanda uygulanması mümkün olabilir. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi hak ve özgürlükleri koruyan bir siyasi sistemin kurulmasına yol açabilir.

V. KUVVETLER AYRILIĞI ORTAYA ÇIKMASININ GEREKÇELERİ VE AMACI

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin gerekçesi ile ilgili Montesquieu şöyle bir ifade etmiştir: "Devlet yönetiminde anlaşmazlıkları çözen ve suçlar üzerinde hükmeden güç,

[85] Abdulgani Abdullah, a.g.e., s. 192
[86] Emin Sıliba, a.g.e., s. 153.
[87] Nu'man Hatip, a. g.e., s. 184.

kamu kararlarını yürüten güç ve yasaları koyan güç, bu üç gücün hepsi bir kişi ya da bir kurum tarafından kontrol ediliyorsa ülke içinde hiç bir şey istikrarlı olmaz"[88].

Bu ilkenin önemi ise, Fransız devrimi sırasında çoğu liberal anayasaların koyulmasında temel bir ilke haline gelmiştir[89]. Bu nedenle bu ilkeyi savunlarının dayandıkları en önemli gerekçelerin beyan edilmesi gereklidir.

A. Özgürlük Bakımı Ve Zulmün Önlenmesi

Kuvvetlerin bir elde ya da bir meclis tarafından kontrol edilmesi sonuçta özgürlükleri bastırır veya zulme yol açar. Bu konuyla ilgili Montesquieu şöyle bir açıklama yapmıştır: "ebedi deneyler ispat etti ki, güç sahibi olan herhangi birinin gücünü sınırsız bir şekilde kullanmakta ilerledikçe gücünü sınırlayabilen bir sınır bulunmadığında gücünü kötüye kullanmaya devam eder. Faziletin kendisi sınıra ihtiyacı var, böylece gücü kötüye kullanmasını önlemek için kuvvete karşı koyabilen kuvvet esasına göre bir hükümet sisteminin bulunması gereklidir"[90]. İnsan nefsinin tabiatında insanın bir güce sahip olurken zulüm eğiliminde bulunur.

Montesquieu kuvvetler ayrılığı ilkesinin, fertlerin haklarını riske uğratan ve özgürlüklerini tehdit eden biçimde bir gücün farklı organlara dağıtılmasıyla tek elde taşınmasını engelleyen bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Söz konusu kuvvetler ayrılığı ilkesi ile ilgili ABD Başkanı Jones Madison "Federalist Papers" adlı kitabında şöyle bir açıklama yapmıştır: "Devlet organları olan yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin hepsinin bir kişi ya da bir heyet üzerinde toplanması ister seçilmiş isterse iktidarı zorla ele geçirmiş ya da babadan oğula kalmış bir hüküm olsun, riskli ve zulüme yol açan bir davranıştır"[91].

Güce sahip olduğunda insan nefsinin tabiatında zulüme ve gücü kötüye kullanmaya yönlendirerek özgürlükler yok edilir. İngiliz siyasi ve düşünürlerinden Lord

---

[88] Nuri Latif, Anayasal Hukuk İlkeler ve Genel Teoriler, 1.Baskı, El-Müstansırıyya Üniversitesi, 1976, s. 153.
[89] İbrahim Şiha, a.g.e., s. 298; Nu'man Hatip, a.g.e., s. 183.
[90] Mahmut Umran, Çağlar Boyunca Siyasi Sistemler, 1. Baskı, , Dar-ül Nahda el-Arabiye, Beyrut, 1989, s. 359.
[91] Hasan El-Behri, a.g.e., s. 30.

Acton (1834-1902) şöyle bir açıklama yapmıştır: "Güç yozlaştırır ve mutlak güç mutlak yozlaşmadır". Jostefane Leon ise şöyle demiştir: "Güç başı eğlendiren bir keyiftir"[92].

Gücün bir tek heyette kontrol edilmesi zulme yol açıyorsa, güçleri birkaç heyet üzerinde dağıtılması bunu önleyecektir, çünkü her güç organı karşılıklı olarak birbirini denetleyebilmek için araçları bulunmalıdır. Böylece kuvvetler ayrılığı ilkesinin sağladığı denetleme araçlarıyla fertlerin hak ve özgürlüklerini koruyabilir. Aksi takdirde kuvvetlerin bir elde taşınılması zulme yol açarak hak ve özgürlükleri ihlal eder[93].

Bu ilke hükümetlerin mutlak güçlerine karşı ve devletin bütün kuvvetlerini bir kişi ya da bir heyette kontrol edilmesini mücadele edebilen silahlardan etkili bir silahtır. Ayrıca kralların tek güçlü hükümetlerinden kurtulma aracıdır. Fransız devriminin liderleri bu ilke aracılığıyla kralları devletin üç gücünü bir elde taşıdıklarından kurtulmak için önemli bir yol bulmuşlardır. Günümüzde de bu ilke yürütme gücünün yasama ve yargı gücünü kontrol etmemesi, hükümetin zulmetmesinin önlenmesi, fertlerin bireysel hak ve özgürlüklerinin korunması için önemli bir siyasi araçtır.

B. Hükümette Meşruiyet İlkesinin Vurgulanması

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, hukuk devletinin kurulması için temel güvencedir. Bu ilke kanunlara ve kanunların doğru ve adil bir şekilde uygulanmasına saygı duyulmasını kefalet eden etkin bir araçtır. Bu ilke aracılığıyla devleti yöneten kuvvetler organlarının bir kişiye değil anayasa ve hukuka tabi olmalarını garanti edilir. Çünkü yürütme ve yasama organa tek elde toplanıp kontrol edilirse hukuka saygı duyulması garanti edilemez. Çünkü bu durumda aynı kişi ya da aynı heyet yasaları çıkarına göre koyup uygulayacaktır. Böylece kanun ve hukuk adalet özelliğini kaybederek sadece önemsiz ve değersiz kurallardan başka bir şey sayılmayacaktır. Aynı zamanda yasama ve yargı organları bir heyette toplanırsa, hâkim kendi tek iradesiyle kanun ve yasaları koyup iptal edilmesini kendi başına kontrol eder[94].

[92] İbrahim Şiha, a.g.e., s. 238.
[93] Muhammed Abdulvehab, a.g.e., s. 201.
[94] Abdulgani Abdullah, Anayasal Hukuk ile Siyasi Sisteminde Aracılık, El-Sadi Matbaası, Mısır, 2003, s. 265.

Ayrıca yargı ile yürütme organları bir heyette toplanırsa, bu durumda yürütme organı yargı organını denetim ve gözetlemesinde kaçma imkânı olabilir. Böylece yürütme organı gücünü karışarak sınırı aşabilir. Yani yürütme organı görevinden saparak kanunları ihlal edebilir çünkü bu durumda yargı organının görevi yürütme organı kotrolünde olur böylece denetim işlemleri yok olmuş olur. Üstelik yürütme organı ile yargı orğanının birleşmesi, yargıcın yanlış hüküm vermesine neden olur, çünkü karar veren ve kararı yürürlüğe sokan kendisidir[95].

Devletin meşruluğuna saygı duyulması için, yargı organı tüm düzeylerde siyasi dini mali ve sosyal baskılardan uzak tutulup bağımsız olmalıdır, çünkü yargının temel amacı hukuka göre adaletli bir şekilde uygulanmalıdır. Yargı organın seçimi de yargıyı bağımsız bir şekilde korunması için dar amaçlı siyasi oyunlardan uzak tutulmalıdır. Bu konuyu Montsquieu de şöyle vurgulamıştır: "Yargı organı yürütme ve yasama organlarından uzak bağımsız bir şekilde tutulmazsa özgürlük yok olacaktır. Çünkü yargı organı yasama organıyla toplanırsa ya da birleşirse, vatandaşın hayatı ve özgürlüğü kontrol edilecek zulme uğrayacaktır. Çünkü bu durumda yargıcın kendisi kanunun koyucusu olacaktır. Öte yandan yargı organı yürütme organıyla birleşirse, bu durumda yargıç sert ve şiddetli bir şekilde hareket etmekle zulüm hükümler uygulayabilir"[96].

Bu nedenle yargı organının baskı altında kalmaması için diğer yasama ve yürütme organlarından bağımsız olması gereklidir. Böylece hukuka saygı duyulması en önemli unsur olan hukuk devletinin sağlanmasını garanti eden en önemli üç gücün yasama yürütme ve yargı organlarının ayrı üç heyete dağıtılması gereklidir.

Ayrıca kuvvetler ayrılığı, yargı organının yasama ve yürütme organları üzerinde denetim yapabilmesini sağlar, özellikle de yürütme organının çıkaracak olduğu karar ve toplantıları yargı organının denetimine tabi kalıp anayasaya aykırı olan kararlar da iptal edilir. Böylece yargı organının yürütme ile yasama organlarından ayrı korunması, kanunlara ve kanunların uygulanmalarına saygı duyulmasını sağlayacaktır[97].

[95] Mahmud Umran, a.g.e., s. 360.
[96] Hasan El-Behri, a.g.e., s. 45.
[97] Nu'man Hatip, a.g.e., s. 185.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, zulümün önlenmesini, insan haklarının korunmasını, devletin yüksek çıkarlarının doğru bir şekilde idare edilmesini güvence altına alabilmek, fertler arasında eşitliğin sağlanması ile hak ve özgürlüklerinin korunmasını garanti edebilmek için hukuk devletinin kurulmasını gerçekleştirebilen temel kefalettir.

C. Devlet Fonksiyonlarının İyi Ve Dikkatli Kullanılması

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, iş bölümü ilkesine göre heyetlerin görevlerini dikkatle yerine getirmesini sağlamaktadır. Montesquieu göre, devlet fonksiyonları üç fonksiyondan oluşur: Birincisi, yasama fonksiyonu, devlette fertlerin davranışlarını belirleyen kanun ve kuralların çıkarılmasıyla temsil edilen görevdir; devlette bu yetki parlamentoya devredilir. İkincisi, yürütme fonksiyonu, bu fonksiyon devletin anayasa ve mevzuatlar gereğince yönetilmesidir; aynı zamanda yasama organı tarafından incelenmesi ve ikrar edilmesi için yeni kanun tasarısı önermede yetki sahiptir; bu fonksiyon hükümet tarafından üstlenir[98].

Üçüncüsü; yargı fonksiyonu, kanunların uygulanmasından kaynaklanan anlaşmazlıkların giderilmesiyle ilgilenir. Bu görev mahkemelere devredilir. Böylece devletteki diğer fonksyonlar da iyi bir şekilde yürütülür. Ayrıca fonksiyonların birbirinden ayrı tutulup belirlenmesi ve bağımsız kurumlara bölünmesi ile organların her birinin kendisine devredilen fonksiyonların yerine getirmesine yol açar, organlar arasında karşılıklı olarak denetimin sağlanması için de iyi araçlar oluşturmaktadır.

Fonksiyon ile ilgili Montesquieu şöyle bir açıklama yapmıştır: "Yasama fonksiyonu, adaletin sağlanması için büyük ve birçok üyeli Meclisin bulunmasını gerektirir", bu yüzden yasama görevini yerine getirmek için en uygun meclis parlamentodur. Yürütme organıysa büyük meclise değil, etkili olmak ve görevini hızlı bir şekilde yerine getirebilmek için sayısı az olan küçük bir hükümet yönetimine verilir[99].

Yargı fonksiyonunu, o zaman bir yargı heyeti tarafından yönetilmelidir. Bu yargı heyeti siyasi çatışmalardan uzak olmalı ve yargı organının bağımsızlığını koruyabilmek

[98] Husni Bedyar, Anayasal Kanunda Özet, Dar-ül Ulum Yayın ve Dağıtım, Cezayir, 2003, s. 76.
[99] Muhammed Abdulvehab, a.g.e., s. 195-196.

için yagıçların seçilmeleri siyasi oyunlardan uzak tutulmalıdır. Bu yüzden Yüksek Anayasa Mahkemesi üyeleri mahkemeler tarafından değil, Halkı temsil eden milletvekilleri tarafından seçilmelidirler. Diğer mahkemelerin üyeleriyse anlaşmazlıklarda hukukun tarafsız bir şekilde uygulanmasını garanti etmek için yargıçlar meslektaşları olan diğer hâkimler tarafından seçilebilir.

Bu eylemlerden güçlerin tam bir şekilde ayrılması hedeflenmemektir, ancak işbirliği içeren esnek bir ayrılık yapmaktır. Böylece kuvvetler ayrılığı ilkesi görevlerin ayrılmasından beklenen tüm avantaj ve faydaların gerçekleşmesi sağlanarak devletin yargı, yasama ve yürütme alanlarında çıkarlarının iyi bir şekilde gidişine ve uygulanmasına yol açılabilir.

Ana Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Hedefleri Aşağıdakilerle Temsil Edilir:

1. İlke, özgürlük ve haklar için kesin bir güvencedir. Montesquieu şöyle vurgulamıştır: "Özgürlük sadece ılımlı hükümetler sayesinde bulunur". Yürütme organı ile yasama organını bir elde ya da bir kurumda bulundurmak büyük riske yol açabilir. Ayrıca yargı organı yürütme ve yasama organlarınadan bağımsız olmadığında özgürlükler yok olabilir.

2. Yürütme ve yasama organları bir elde ya da bir heyette toplandığında hukuktan asıl özelliği ayırır, çünkü hukuk tarafsız genel kurallardan oluşmaktadır. Bu hukukları etkileyebilen tarafsızlıklarını ihlal eden özel durumları arındırmadan ve taraf tutmadan adaletsizlikten uzak bir şekilde gelecek için genel kural ve hukukçulardır[100].

3. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, yönetim biliminde ikrar edilen temel ilkeleri sayılan görev ayrılığının tüm avantajlarını sağlar. Bu ayrım sayesinde işlerin dikkatliliği ve kaliteliği gerçekleşir.

4. Kuvvetler ayrılığı ilkesi demokrasinin ortadireği sayılır, çünkü gücün kontrol edilmesi gölgesinde demokrasinin sağlanması mümkün olmayacaktır. Bu ilkenin

[100] Süleyman Tammavi, Anayasa Hukuku ve Siyasi Sistemler, Dar-ül Fikr El-Arabi, 1. Baskı, 1988, s. 287.

olmaması demokrasinin en önemli esasının ortadan kalkması demektir. Bu ilkeyi ihmal etmek demokrasinin özünün ihlal edilmesi anlamına gelir.

5. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin ilk ortaya çıkmasının hedefi kralların mutlak saltanatları ile mücadele etmekti, bu ilke sayesinde bu hedef gerçekleşerek zalim monarşi hükümetleri parçalanmıştır. İzleyen dönemlerde de adaletsiz zalim ve zorba hükümetlerin gücü geri dönmeksizin ortadan kaldırılmıştır.

6. Kuvveler ayrılığı ilkesi liberalizm devletlerin yapısının gereği unsurudur. Çünkü bu ilke sadece işlem ve görevlerinin teknik ayrımı ve kamu işlerini yönetmekle yetinmeden, birbirinden bagımsız bir şekilde çalışan organlara devletin farklı fonksiyonlarını temin etmektedir.

VI. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Herhangi bir iktisadi, kanuni, siyasi vaya diğer ilkeler gibi, bu ilkenin de savunanları var ve avantajlarını ibraz etmeye çalışıyorlar. Ayrıca bu ilkeye muhalifler de var ve bu ilkenin dezavantajlarını göstererek bu ilkeyi iptal etmek istiyorlar. Hâlbuki bu bölümde kuvvetler ayrılığı ilkesinin avantajlarından konuşuruz, yanı sıra bu ilkeye yönlendirilen eleştirileri de ele alacağız.

A. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Avantajları

Bu ilkeye yönlendirilen eleştirilere rağmen aşağıda açıklandığı gibi bu ilke birçok avantaja sahiptir:

1. Kuvvetler ayrılığı birliği libaralizm devletin yapısının temel unsurunu oluşturur. Kamu işlemlerini yürütmede sadece fonksiyonların teknik bölümüyle yetinmeden, birbirinden bağımsız olan organların devletin çeşitli görevlerini üye bir şekilde yerine getirmelerini önererek güçlerin bir elde toplanmasını önler. Böylece siyasi özgürlülük ve Montesquieu'nun 1788 yılında getirdiği düşünceler, mutlak gücü karşalamak için Burjuvaziler kesimi ortamında büyük yankıya sahip olmuştur[101].

[101] Michel Meyyay, Hukuk Devleti, Anayasal Hukukta Eleştiri Önsözü, Üniversite Yayınları, Cezayir, 1979, s. 102.

2. Kuvvetler ayrılığı ilkesi demokrasinin temel dayanağıdır. Bu ilke sayesinde devletin üç temel organı olan yasama, yürütme ve yargı organlarının arasndaki ilişkileri sağlam bir şekilde anlamak için parlamento hayatının ortaya çıkmasını garanti edilmiştir. Bu ilke fertlerin hak ve özgürlüklerini kefalet eden bir ilkedir. Çünkü bu ilke sağlanmadan demokrasi olmaz.

3. Birçok düşünürlere göre, kuvvetler ayrılığı ilkesine karşı yönlendirilen eleştiriler ilkenin içeriğini değil sadece uygulanma yöntemini eleştirdiklerini açıklamaktadırlar. Çünkü Montesquieu'nun teorisi tam kuvvetler ayrılığı değil esnek kuvvetler ayrılığı ilkesini savunmuştur. Montesquieu'nun getirdiği düşünceleri dikkatli bir şekilde incelersek, görürüz ki tam ayrılık ilkesini değil aksine kuvvetlerin arasında işbirliğinin sağlanmasına davet etmektedir. Bu ilkenin pratik bir şekilde uygulanmasında bu düşünceyi tenkit etmiştir. Çünkü liberalist hükümetler mutlak ayrılık ilkesi uygulamamıştır[102]. Her devlet özel bir şekilde kuvvetler ayrılığı ilkesini kullanmıştır, bu uygulama bu ilkenin esnek bir şekilde kullanıldığının delilidir[103]. Bunun da en büyük örneği Amerika Birleşik Devletleri'nin kullandığı "sert" ayrılık ilkesidir.

4. Devletler ve hükümetler kavramlarının gelişimi, kuvvetler ayrılığı arasındaki ilişki özelliklerinin gelişimi neticesinde, kuvvetler ayrılığı ilkesinin kendisi de gelişmiştir. Çünkü ilk ortaya çıktığında mutlak ve sert bir ilkeydi, ancak sonra dengelik ve esnekliğe dayalı gelişmiştir, sonra da kuvvetler arasında aşamalı bir gelişme ortaya çıkmıştır.

5. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, gücü kötüye kullanmayı ve zulmü önlemek ile insan haklarının korunması için daha güvenli bir ilke olduğu sayılmaktadır. Çünkü gücün tek elde toplanması zulme ve insana haklarını ihlal etmeye yol açabilir.

Siyasi gücün gerekli bir kötülük olduğundan, fertlerin özel çıkar hak ve özgürlüklerinin korunmasının da gerekli olduğundan dolayı, kuvvetler ayrılığı ilkesi hükümetin fonksiyonlarını düzenlemek yoluyla gücünü kısıtlayarak fertlerin hak ve özgürlüklerini korumaktadır. Çünkü gücü sınırlayan başka güç olmadığında iktidar gücü

[102] Michel Meyyay, a.g.e., s. 103.
[103] George Said, Hukuk Devleti Temel Kavramlar, El-Hilli Hukuki Yayınlar, Beyrut, 2000, s. 9.

kendiliğinden genişler ve vatandaşların siyasi özgürlüklerini etkiler. Böylece kuvvetler ayrılığı ilkesi iktidarın zulmü karşısında fertlerin hak ve özgürlüklerini koruyan tek güvencedir.

6. Kuvvetler ayrılığı ilkesi iktidar kuvvetlerinin birinin diğerine tabi olmamasını ve onlarının birbirinden bağımsız bir şekilde çalışmalırını güvence altına alabilen tek güvencedir. Bu ilke sayesinde kuvvetler birbiriyle uyumlu bir şekilde çalışarak birinin diğerine ihlal etmesi önlenmektedir.

7. Kuvvetler ayrılığı ilkesi yasama organı, yürütme organı ve yargı organı aralarında karşılıklı denetimin sağlanmasını sağlayan önemli bir araçtır.

8. Kuvvetler ayrılığı ilkesi yargı organının özgürlüğünü sağlayarak siyaset oyunlarından uzak tutacaktır. Çünkü kanunları yorumlamak için sürekli bir şekilde yargı organına müracaat etmek yasama ve yürütme organlarını zayıflatır ve Halk tarafından seçilmeyen bir organın daha büyük yetki verilmesine neden olur. Bu durum hâkimlerin iktidarı kontrol etmelerine yol açıp genel bir şekilde devletin demokrasini zayıflatır. Bu yüzden milletvekilleri, çeşitli açıklamalara tabi olmayan ve diğer kanunlarla uyum sağlayabilen kanun ve yasaların koyulmalarıyla yükümlü olmalıdırlar.

9. Kuvvetler ayrılığı ilkesi devlette büyük bir kriz olduğunda hükümetin bütün güçlerinin hepsinin birden çökmesini engeller. Üstelik ayrılık ilkesi kuvvetler arasında anlaşmazlık anlamına gelmemektedir, çünkü böyle bir durum devletin yönetilmesini zor duruma koyar, bu yüzden parlamentoda milletvekillerin koydukları yasa ve kanunları yürütme organı tarafından yürürlüğe koyulmalıdır ve yargı organı tarafından desteklenmelidir. Ayrıca yargı organının bağımsızlığı yürütme organının özgürlüğünün güvencesidir.

Yukarıda açıkladığımız avantajlar kuvvetler ayrılığı ilkesinin olumlu yanıdır. Ancak başka ilkeler gibi olumsuz yönü de var. Ancak bu olumsuzluk ilkenin içerinden kaynaklanmamalıdır sadece uygulanma yönteminden ortaya çıkmaktadır.

B. Kuvvetler Ayrılığı İlkesine Karşı Yapılan Eleştiriler (Dezavantajları)

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin savunucuları olduğu gibi, bu ilkeyi eleştiren hukukçu siyasi ve düşünürler de bulunmaktadır[104]. Başka ilkeler gibi kuvvetler ayrılığı ilkesine de eleştiriler yapılmıştır, aşağıda bu ilkeye karşı yapılan en önemli eleştiriler açıklanmaktadır:

1. Kuvvetler ayrılığı ilkesi devletin gücünü parçalayıp fonksiyonları dağıtır: Woodrow Wilson'un bu konuyla ilgili, ABD sistemini eleştirerek şöyle bir ifadede bulunmuştur: "Anayasamızda yapıldığı gibi, hükümet gücünün küçük parçalara bölünmesi, hükümetin her sınırlı güç şubesinin sorumluluğundan kaymasını çeşitli yollarla kolaylaştırır. Durum böyleyken millet kimin sorumlu olduğunu nasıl öğrenebilir?"[105].

Gücün bölünmesi ve devlette yönetim gücünün çeşitli olması ve gücün istismar edilmemesi için sorumlulukların birden fazla kurumlar üzerinde dağılması hükümeti gerekli olduğundan fazla zayıflatır. Çünkü bu durum kurumların sorumluluktan kaçmalarına vesile olabilir ve sorumlulukları diğer kurumların üzerine atabilir. Mesela sorun yasanın kısıtlamasından dolayı ortaya çıkmışsa yürütme organı sorumluluktan kurtulabilmek için sorunun uygulanmasından değil yasa organın yaptığı bir hata sonucu olduğunu bahane ederek sorumluluğu yasama organının üzerine atabilir[106].

2. Kuvvetler ayrılığı ilkesi devlet güçleriyle, devlet egemenlik ve birliği ile aykırı düşer, bu da ilkenin özüyle çelişkili bir duruma gelir çünkü devletin gücü ve egemenliği bölünmez. Bu eleştirinin sahibi olan hukukçu Rosso, kuvvetlerin egemenlik esasına göre ayrılık yapılması ve egemenliğin parçalanması mümkün değil, çünkü devletin egemenliğini temsil eden tek organ yürütme organıysa hükümetin fonksiyonlarını çeşitli organlara dağıtmak zor olacaktır. Öte yandan hükümetin üç kuvveti, insan vücudu gibi devletin vücudunda bulunan taraflardan ibarettir, böylece bu kuvvetlerin dağılımı devletin vücudunun birlik ve uyuşumunu yok eder ve devlette sistemin devam etmesini ve gücünü sağlayan birlik kaybolmuş olacaktır. Çünkü hükümet üç kuvvetinin her

[104] Latif Emin, a.g.e., s. 166.
[105] Latif Emin , a.g.e., s. 154.
[106] İbrahim Şiha, a.g.e., s. 401.

birinin diğerinden bağımsız bir şekilde çalışıyorsa diğer kuvvetlerin çalışmasına engel olabilir[107].

3. Kuvvetler ayrılığı ilkesi gerçekleşmesi zor hayali bir ilkedir: anayasa ne kadar bu ilkeyi sıkı bir şekilde uygulasa da kuvvetlerin birinin diğerlerini kontrol etmeye çalışır. Böylece kuvvetler ayrılığı ilkesi gerçekten uzak kurumsal bir ilke haline gelmiş olacaktır. Çünkü bütün ülkelerde güç terazisi ya yasama ya da yürütme organı tarafına yönelecektir[108].

Bu yüzden bazı hukukçular, bu ilkenin temel hedefinin gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu söylemişlerdir; ve Montesquieu'nün bu ilkede temel hedefi olan (güce karşı sınırlayıcı güç) hedefinin tüm siyasi rejimlerde uygulanması mümkün değildir[109].

4. Bu ilkenin özel durumlarda ortaya çıktığına da değinilmiştir: çünkü bu ilke o Fransız Devrimi sırasında Burjuvaziler tarafından kralların hâkimiyet güçlerine karşı mücadelede etkili bir silah yerine kullanmışlardır. Fakat bugünde demokrasi ilklerinin ve genel seçimlerin ortaya çıkması ile seçimlerde seçilen siyasiler Halkın iradesini temsil etmiş oluyorlar, hâlbuki bu ilkeye ihtiyaç kalmamış anlamına gelmektedir. Çünkü geçmişteki gibi mutlak kral hâkimiyeti kalmamış artık, sadece devletlerin sembolü olarak gösterilmektedirler[110].

5. Montesquieu analizinden yargı organını uzaklaştırarak ve güçten denetme esasına dayanan yürütme ve yasama organlarının arasındaki ilişkilere yer bırakmıştır. Ancak bu durum devlet güçlerini felç haline sokabilir. Çünkü yasama ve yürütme organları birbiriyle geçinme ve çekişme zorunda kalmış olması. Ayrıca her tarafın karşı tarafa hakem olma sorumluluğundan çekinmesidir.

6. Yürütme organının gittikçe fazla bir şekilde büyümesi ve uyguladığı yetkiler sayesinde toplumun hayatına sürekli müdahil olması, benzeri olmayan bir şekilde hükümet kurumlarında rolünün büyümesine yol açmıştır. Geçmişte yürütme sorumluluğunun sınırlı ve kısıtlı olduğundan dolayı o zamanlarda kuvvetler ayrılığı

[107] Rafet Desuki, a.g.e., s. 63.
[108] İbrahim Şiha, a.g.e., s. 401.
[109] Emin Sılıba, a.g.e., s. 100.
[110] Salih Kazım, Ali El-Ani, Siyasi Sistemler, Bağdat, 1991, s. 60.

ilkesinin uygulanması mümkündür. Ancak günümüzde gerçekte bu ilkenin uygulanması imkânsızdır, çünkü durumlar değişmiştir.

7. Siyasi partiler de genel güçleri özellikle de yasama ile yürütme organlarını birbiri ile bağlamaya çalışıyorlar. Böylece yasama organına hâkim olan çoğunluk partisi neticede yürütme organına da hâkimiyet sağlar. Yasama meydanında yaşanan baskılar ve partizan manevraların yürütme organında yankı uyandırır. Böyle bir hesap kuvvetler ayrılığı ilkesi teorisinin sahipleri tarafından düşünülmemiştir[111].

Tarihsel geçmişe göre, kuvvetler ayrılığı ilkesine karşı yapılan eleştiriler sebebi, eleştiri yapanların bu ilkeyi kötü bir şekilde anlamalarına aittir. Çünkü eleştiriler ilkenin özüne değil abartılı bir şekilde uygulama yöntemine karşı yapılan eleştirilerdir. Ancak ilkenin makul haddinde uygulanması kendine yapılan eleştirileri reddedebilir.

Çünkü pratik uygulamalar ve tarihi siyasi olaylar vurguluyor ki kuvvetler ayrılığı kavramı herhangi bir devlet ya da hükümet sistemi için farklı durumlarda uyum sağlayabilen esnek bir kavramdır. Ayrıca deneylere göre, demokrat ülkelerde siyasi anayasal ilkesinin diğer ilkelerden daha sabit bir ilke olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda bu ilkeyi terk eden ülkelerin akibeti diktatör rejimle ya da yıkılmış bir siyasi sistemle sonlandırılmıştır.

VII. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN DEMOKRATİK REJİMLERDEKİ UYGULAMALARI

Kuvvetler ayrılığının işleyişini tespit için genel hatlarıyla örneklerin belirtilmesi gerekmektedir: Kuvvetler ayrılığı uygulamasına yaygın olarak gösterilen ülkeleri, İngiltere'de uygulanan parlamenter sistem ve ABD'de uygulanan Başkanlık sistemi. Bir de bunların özelliklerini kısmen taşıyan bir anlamda taklit sayılan çeşitleri bulunmaktadır.

[111] Muhammed Mehna, Siyasi Sistem ve Devlet Teorisinde, Çağdaş Üniversite Bürosu, 1999, İskenderiye, s. 259.

A. Başkanlık Sistemi

a. Başkanlık Sisteminin Tarihi Gelişimi

Amerika'da İngiliz sömürgeciliğinin 17. yüzyıl başlarında başladığı görülür. 18. yüzyılın sonlarına kadar, Amerika'da 13 İngiliz sömürge eyaleti kurulmuştur. İngiltere'nin katı bir sömürgecilik politikası izlemesi, İngiltere ile sömürgeleri arasında önce hukuksal, sonra da silahlı çatışmalara yol açmıştır.

1776 yılında sömürge eyaletleri, "Bağımsızlık Bildirisi" yayınlayarak, İngiliz Parlamentosunun ve kralının yetkisini tanımadıklarını ilan etmişlerdir. Koloniler, giriştikleri bağımsızlık savaşını yürütebilmek için, aralarında kurdukları örgüte hukuksal bir temel kazandırmak üzere, 1781 yılında bir "Konfederasyon" halinde birleşmişlerdir. Meydana getirilen konfederasyon, zayıf bir konfederasyon olmuştur.

Konfederasyonun kuruluşunu sağlayan temel yasada, ilk kez "Amerika Birleşik Devletleri" deyiminin kullanıldığı görülür. Ulusal Bağımsızlık savaşının zaferle kazanılması üzerine, 1783 yılında Paris Andlaşması imzalanmıştır. Bu olgu, zayıf olan Konfederasyonu güçlendirmek için yeterli olmamıştır. Konfederasyonu oluşturan devletler arasında, özellikle ticari ve ekonomik konularda görüş ayrılıkları çıkmış ve bir ara Konfederasyonun dağılması bile söz konusu olmuştur. Ulusal bağımsızlık önderlerinin çabaları ile konfederasyonu oluşturan devletler arasında, daha sıkı bir birliğin kurulması ve federal bir sisteme geçilmesi için çaba harcanmıştır. Bu çabalar sonucu Kondederasyonun organı olan "Kongre" tarafından, "Convention" olarak adlandırılan bir "Kurucu Meclis" oluşturulmuştur. Kurucu Meclisçe hazırlanan Federal Anayasa 1787'de Philedelphia'da ilan edilmiş ve 1789 yılında yürürlüğe girmiştir. Böylece, federal bir devlet kurulmuş ve başkanlık sistemi benimsenmiştir[112].

Bir hükümet sisteminin Başkanlık sistemi olarak nitelendirilebilmesi için bir takım unsurların varlığı gerekir. Başkanlık sisteminin asli ve tali niteliklerini şu şekilde sıralandırabiliriz:

[112] Şeref Gözübüyük., Anayasa Hukuku, 9. Bası, Ankara, 2011, s. 35-36.

b. Başkanlık Sisteminin Asli Ve Tali Niteliklerini

1. Başkanlık Sisteminin Asli Nitelikleri

- Başkanlık sisteminde "yürütme tek başlıdır." Yani yürütme organı yalnızca "başkan"'dan müteşekkildir. Başkan aynı zamanda devlet başkanlığı sıfatını da haizdir.
- Başkanlık sisteminde, başkan doğrudan doğruya Halk tarafından seçilir.
- Başkan, belli bir süre için seçilir ve bu süre içinde yasama organının dahi başkanı görevden alması mümkün değildir. Zira başkan yasama organına karşı sorumsuzdur.

2. Başkanlık Sisteminin Tali Nitelikleri

Tali nitelikler, olmazsa olmaz unsurlar arasında yer almaz. Yani bir hükümet sisteminin Başkanlık sistemi olarak kabul edilebilmesi için asli nitelikleri taşıması yeterli ve gereklidir. Başkanlık sisteminin tali niteliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Başkanlık sisteminde, başkan yasama organını fesih edemez.
- Başkanlık sisteminde, kuvvetlerin sert bir biçimde ayrılmasının bir sonucu olarak aynı şahıs hem yasamada hem de yürütmede görev alamaz. Örneğin, bir kongre üyeliğinden çekilmek durumunda kalır.
- Başkanlık sisteminde, yasama organının içinde yürütme organının temsilcilerine yer verilmez.
- Başkanın kanun teklifinde bulunması mümkün değildir. Ayrıca başkan ve onun sekreterlerinin yasama toplantılarına katılıp görüş bildirmesi söz konusu olmaz.
- Başkanlık sisteminde, "dengeler" büyük önem taşır. Başkanın bir takım işlemleri için kongre ya da senatonun kabul oyu vermesi şarttır. Buna karşın, kongre ya da senatonun bir takım işlemlerinin de başkanın

onayından geçmesi gerekir. Bu durum, bir çözümsüzlük ve tıkanıklık gerekçesi gibi görünse de temelinde etkin bir "denetim" fonksiyonunu içermektedir.

Başkanlık sisteminin klasik örneği ABD'dir. Bunun yanında özellikle Güney Amerika ülkelerinden olan Brezilya, Venezüella, Arjantin, Kolombiya, Uruguay, Peru, Kosta Rika ve Şili gibi ülkelerde uygulaması görülmektedir[113].

Başkanlık sisteminin birinci temel öğesi, devlet başkanının belli zaman dilimi için Halk tarafından seçilmesidir. Bu ölçüt zorunlu tanımlayıcı bir koşuldur, ancak yeterli değildir. İkinci tanımlayıcı ölçüt, yürütme organının Parlamentonun oyuyla ne atanabilmesi, ne de düşürülebilmesidir. Üçüncü ölçüt, başkanın yürütme organı ile özdeş olmasıdır. Başkanla kabinesi arasında "ikili otorite" değil, "tek başlı yürütme organı" söz konusudur.

Şu halde başkanlık sisteminde güçlü ve bağımsız bir yürütme organı vardır. Devlet ve hükümet başkanlığı görevi, seçimle belirlenen tek kişide toplandığı için yürütme organı zorunlu olarak monist (tekçi) yapıdadır. Yürütme gücünün üç kaynağı bulunmaktadır: Halka dayanması, anayasal yetkileri ve yasama karşısında bağımsızlığı. Bakanlar Kurulu mevcut olmadığından kabine üyeleri arasında dayanışma ve yasama önünde sorumluluk ilkeleri geçerli değildir. Sorumluluk, başkanın ("impeachment" adı verilen) "bireysel ceza sorumluluğu" ile sınırlıdır.

Yasama erki, güçlü ve özerk bir organdır. Bu özellikleri seçimden, anayasal yetkilerinden kaynaklanır. Bağımsızdır, çünkü feshedilemez. Temsilciler Meclisi, 435 üyeden oluşur ve Birleşik Devletler bütününde yaşayan Halkı temsil eder. Meclis, her devlette nüfus oranına göre oluşturulan seçim çevrelerinde, genel oyla seçilir. Temsilciler iki yıllık bir süre için seçilirler. Senato ise, federe devletleri temsil eder. Toplam 101 senatör, genel ve doğrudan oyla tek turda 6 yıllık bir süre için çoğunluk sistemiyle seçilir.

[113] Fatih Dikici., Anayasa Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 8. Bası, Ankara, 2011, s. 32- 33

Başkanlık sisteminde her organ kendi yetki alanına giren işlevin bütününe sahip olur. Başkan sadece kendisine karşı sorumlu olan bakanların yardımıyla yürütme iktidarını elinde tutar; yasama organı yasama işlevini yerine getirir. Fakat her organ engelleme olanağına da sahiptir. Başkan askıya alıcı yasama vetosuna sahiptir. Veto, ancak her iki Meclisin üçte iki çoğunluk oyuyla kaldırılabilir. Senato ise, Başkanın Bakanlarını belirlemek için yaptığı atama işlemini onaylar. Dış politika bakımından Senato, antlaşmaları üçte iki çoğunlukla onaylar, bütçe konusunda sahip olduğu yetki sayesinde akçasal konularda da nüfuzunu icra eder. Nihayet Senato, temsilciler Meclisince suçlanması üzerine başkanı üçte iki oy çokluğuyla görevden alabilir[114].

B. Parlamenter Sistemi

a. Parlamenter Sisteminin Tarihi Gelişimi

Batı demokrasinin gelişmesinde, parlamenter sistemi denilen yönetim biçiminin etkisi büyük olmuştur. Parlamenter sistem, ilk olarak, İngiltere'nin toplumsal koşulları içinde, geleneklerle oluşarak kurumlaşmıştır. Bu nedenle İngiltere, parlamenter sistemin beşiği sayılır. Parlamenter sistemin ayırıcı özelliği, seçime dayalı ve temsil niteliği olan parlamentoya karşı sorumlu bir hükümetin bulunduğu, yasama – yürütme ilişkisinin esnek kuvvetler ayrımına dayandığı bir siyasal mekanizma olmasıdır[115].

Parlamenter sistemin doğuşu, her ülkede, halen güçlü ancak gerilemekte olan hükümdar iktidarının, yayılma halindeki temsili organları içerdiği ana rastlar. Şu halde bu sistem, meşruluk temeli aynı olmayan kaynaklar arasında gerçekleşti. Biri monarşi ilkesine, diğeri temsili ilkeye dayalı iki meşruluk, rekabete girişiyor ve parlamentarizm, bu meşruluklardan herbirini somutlaştıran organların eşit bir güçten yararlanmaya başladığı zamanla çakışıyor. Bu guç eşitliği, parlamenter sistemin koşulu oluyor. Eşitlik gerçekte, "denge"ye dönüşüyor ve parlamentoculuk, iktidarlar dengesine dayanan bir sistem olarak tanımlanıyor. (Bütün bunlar, Montesquieu'nün iktidarın ılımlılaştırılması ve dengelenmesi konusunda geliştirdiği fikirlerle büyük ölçüde uyum içinde görünüyor).

[114] İbrahim Kaboğlu., Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), 7. Bası, İstanbul, 2011, s. 127- 128
[115] Şeref Gözübüyük., e.g.e., s. 29.

Parlamenter sistem, yavaş yavaş (tedrici) ve özellikle ampirik yolla yürürlüğe konmuştur. Bu süreçte, erkler ayrılığı kuramı ihmal edilemez bir rol oynamıştır, zira bu kuram, yasama ve yürütme organlarının farklılaşmasını sağlamıştır. Belli bir tarihsel dönemde ortaya çıkan parlamenter sistemi, yeni bir organın, hükümetin doğuşunu da ifade eder. Şu halde parlamentoculuk tarihi, aynı zamanda hükümetin kimliğini kazanmasıyla çakışmaktadır. Kabine adını taşıyan hükümet, gerileyen monarşi iktidarı ile yükselen temsili iktidar arasında doğan geçiş niteliğinde bir tür tampon organ oldu. Bu nedenle parlamenter sistemi nitelendirmek için "kabine hükümeti" deyimi de kullanılır[116].

Mutlak monarşinin egemen olduğu İngiltere'de, kralın yetkilerinin kısıtlanması, 1215 yılında imzalanan Magna Carta (Büyük Berat) ile başlar. Manga Carta ile kral, toprak sahibi soyluların rızası olmadıkça vergi alınmayacağına söz vermiştir.

İngiltere'de hükümdar, geleneksel olarak, ülkenin ileri gelenlerine, önemli işleri danışırdı, 13. Yüzyıl buyunca (baron) denen soylular, kendilerine daha sık danışılması, toplantıların düzenli yapılması için çaba harcamışlardır. Toplantılara, baronların yanında başka çevrelerden de temsilciler katılmaya başlamıştır. Bu toplantılara, (konuşma toplantısı) anlamına (parlamento) adı verilmiştir.

14. yüzyılda, parlamentoda bir bölünme olmuş, kendilerini krala yakın gören soylular (Lordlar Kamarası), küçük şövalyelerle kent ve kasabalardan gelen temsilciler ise, (Avam Kamarası) adı altında iki ayrı meclis oluşturmuşlardır.

Kral, devlet işlerinde kendisine yardımcı olmak üzere görevlendireceği kimseleri, yani bakanları, parlamentonun ileri gelenleri arasından seçmeyi, parlamento ile çalışmalarında kendisine kolaylık sağlanması açısından yararlı görüyordu. Kral ile bakanlar, (kabine) denen küçük bir odada toplanıyorlardı.

Kabine üzerinde denetim yetkisini sağlamış olan Avam Kamarasının (temsil) niteliğini kazanması, 19. Yüzyılda çıkarılan yasalarla oy hakkının genişletilmesi ile olmuştur.

[116] İbrahim Kaboğlu., a.g.e., s. 132-133.

İngiliz parlamentosunun ikinci kanadını oluşturan Lordlar Kamarasının yetkilerinin, 20. Yüzyılın başlarından bu yana azaldığı, Avam Kamarasınca kabul edilmiş olan yasaları biraz geciktirmekten, kamuoyunu etkilemekten öteye bir yetkisinin kalmadığı görülür[117].

Kuvvetlerin birbirinden kesin ve sert bir biçimde ayrılmadığı, yasama ve yürütmenin tam olarak birbirinden bağımsız olmadığı, kuvvetlerin zaman iç içe girdiği hükümet sistemlerine parlamenter sistem adı verilir. Parlamenter sistemlerde kuvvetlerin işbirliği esastır. Bu işbirliği işlevsel açıdan kanunların yapımı sürecinde, organik açıdan ise hükümetin kuruluşunda göze çarpar.

b. Parlamenter Sistemin Özellikleri

- Parlamenter sistemde yürütme organının kaynağı yasama organıdır. Yani, yürütme yasamanın içinden doğar.
- Parlamenter sistemde "yürütmenin iki başlılığı (düalist yürütme)" ilkesi geçerlidir. Buna göre, bir yanda yasama organına karşı sorumsuz olan devlet başkanı, diğer yanda ise sorumlu olan hükümet yer alır.
- Parlamenter sistemde yürütme organı doğrudan doğruya Halk tarafından seçilmez. Yürütme organının sorumsuz kanadı olan devlet başkanı genellikle yasama organı tarafından seçilir. Sorumlu olan hükümet ise, daima yasama organı kaynaklıdır.
- Parlamenter sistemde yasama organı güvensizlik oyu ile Bakanlar Kurulunu görevden alabilir. Bakanlar Kurulunun yasama organı karşısındaki bu sorumluluğu kolektif ve bireysel olmak üzere iki türlüdür. Kolektif sorumluluk, hükümetin genel siyasetinden kaynaklanan ve Bakanlar Kurulunun tamamen düşmesine neden olan sorumluluk tipidir. Bireysel sorumluluk ise, kolektif sorumluğa ek olarak her bakanın tek tek yasama organı karşısındaki sorumluluğunu ifade eder. Bireysel

[117] A. Şeref, GÖZÜBÜYÜK., e.g.e., s. 31-32.

sorumluluk yoluna gidilerek yalnızca bir bakanın bakanlıktan düşürülmesi mümkündür.

- Parlamenter sistemde yasama ve yürütme organları birbirlerinin hukuksal varlıklarına son verebilirler. Yasama organının yürütme organını güvensizlik oyuyla düşürdüğü hallerde, yürütme organı da yasama organını feshedebilir.

- Kuvvetlerin yumuşak bir biçimde ayrıldığı parlamenter sistemde, yasama organı üyelerinin aynı zamanda yürütme organında da görev alabilmesi mümkündür.

Parlamenter sistemin günümüzde sıkça kullanılan bir hükümet sistemi olduğunu belirtmemiz gerekir. Parlamenter sistemi benimsemiş olan devletlere örnek olarak, Türkiye, Yunanistan, İspanya, İtalya, Belçika, Hollanda, İngiltere, Kanada, İsveç, Norveç, Japonya ve Yeni Zelanda gösterilebilir[118].

[118] Fatih Dikici., a.g.e., 2011, s. 34-36.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KUVVETLER AYRILIĞI

VIII. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

A. 1921 Anayasası

1921 Anayasası'nın, hazırlanma sürecinde içinde bulunulan siyasi durumdan ayrı biçimde değerlendirilmesi söz konusu olamaz. 1920 ve 1924 yılları arasında Ankara'da kurulan TBMM Hükümeti, yasama ve yürütme yetkilerinin tek elde toplandığı bir düzen oluşturmaktadır. Ulusal kurtuluş savaşının tüm hızıyla sürdüğü olağanüstü bir dönemde tüm yetkilerin tek elde toplanıp daha kararlı ve hızlı hareket edilmesi gerekliliği, bu yönde bir anayasaya zemin hazırlamıştır. Sebep ilişkisi içinde bakıldığında, hazırlanan 1921 Anayasası'nda da kuvvetler birliği sistemi benimsenmiş ve böylece yürütmenin sahip olduğu düzenleme yetkisi başlı başına bir yetki olarak ortaya çıkmamış ve yasama yetkisi ile iç içe geçmiştir. 1921 Anayasası'nda benimsenen kuvvetler birliği sistemi ile halen varlığını koruyan padişahın olası müdahalelerinin önüne geçilmesi ve bahsi geçtiği üzere devam eden olağanüstü durumun üstesinden daha hızlı ve kolay gelinebilmesi amaçlanmıştır. Bu anayasa ile TBMM'nin anayasasının ruhuna ve hükümlerine uygun bir biçimde, kanunları yapmakla kalmayıp aynı zamanda onların yürütülmesi görevini de bizzat üstlendiği görülmektedir[119].

Yeni Türkiye Devleti 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nin toplanması ile kurulmuştur. Büyük Millet Meclisi, fiili bir iktidar olan Heyet-i Temsiliye yerine, hukuki bir idare olarak ortaya çıkmıştır. 20.01.1921 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir[120].

[119] Harun Yılmaz, Türk Hukukunda Düzenleme Yetkisinin Tarihsel Gelişimi Ve Niteliği, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi, TBB Dergisi 2014 (110), s. 225.
[120] Haydar Efe, Muhammed Kotan, Türkiye'nin Parlamenter Sistem Deneyiminin Önemi, KAÜ İİBF Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, 2015, s. 160.

Kısa bir dönem yürürlükte kalan 1921 Aanayasası ise yasama ve yürütme yetkilerinin yasama organında toplandığı bir "meclis hükümeti" sistemi benimsemiştir. Özellikle, bakanları belirleme ve değiştirme yetkisinin meclise verilmesi ile devlet başkanlığı makamının bulunmaması, bu Anayasa'nın meclis hükümeti sistemini benimsediğini gösteren unsurlar olarak değerlendirilebilir[121].

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 24 maddelik kısa bir anayasaydı. Esasen böyle olması da normaldi. Çünkü Anayasa olağanüstü bir dönemin ihtiyaçlarını karşılamak ve geçici olarak ortaya çıkan kısmi iktidar boşluğunu doldurmak üzere hazırlanmıştı. En önemli kuralı, "milli egemenlik ilkesi"dir. (m.1.)[122].

1921 Anayasası'nın 2. maddesine göre " yürütme erki ve yasama yetkisi milletin yeğâne ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde bulunur ve toplanır." Böylece kuvvetler birliği ilkesi, en açık biçimde ifade edilmiş olmaktadır. 1921 Anayasası'nın 3. maddesi de, "Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti 'Büyük Millet Meclisi hükümeti' ünvanını taşır" denilmektedir. Yürütmenin bağımsız bir organ olmadığını gösteren diğer bir madde ise 8. maddedir. 8. maddede "Büyük Millet Meclisi, hükümetinin bölündüğü daireleri özel kanun gereğince seçmiş olduğu vekiller vasıtası ile idare eder. Meclis icrai hususat için vekillere veçhe tayin ve gerektiğinde bunları tebdil eyler." Hükmüne yer vermiştir[123]. Yani meclis kendi seçtiği vekiller vasıtası ile yürütme işlerini gördürmekte ve onları yönlendirme, denetleme ve gerekli olduğu takdirde azledip yerine yenilerini seçebilmektedir. Bu özellikler de "meclis hükümeti" sisteminin temel niteliklerindendir.

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı üzere 1921 Anayasası, yasama ve yürütme yetkilerini mecliste toplayarak yasamanın üstünlüğü ilkesi benimsenmiştir.

Kuvvetler birliği ilkesi gereği, Meclis hükümeti sistemine uygun olarak, yürütme ve yasama yetkisi Büyük Millet Meclisi'nde toplanmıştır. 1921 Anayasası

[121] Halil Asilbay, Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, Türkiye Barolar Birliği Dergisi 2013 (104), s. 258.
http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-104-1250
[122] Mustafa Erdoğan, Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset, Vadi Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2003, s. 47.
[123] Ergun Özbudun, 1921 Anayasası, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1992, s. 59.

açıkça kuvveler birliği sistemini benimsemiştir. Ayrıca, hükümet de Büyük Millet Meclisi Hükümeti adıyla anılmaktadır. Öte yandan, 1921 Anayasası'na göre, bakanlıkların Meclisin seçtiği vekiller aracılığıyla yönetileceğini, bu vekillere Meclisin yön vereceğini ve keza gerektiğinde bu vekillerin Meclis tarafından görevden alınacağını öngörmektedir. 1921 Anayasasında bir devlet başkanlığı makamı yoktur. 1921 Anayasası, normal olarak devlet başkanına ait olması gereken birtakım görev ve yetkileri "Büyük Millet Meclisi Reisi"ne vermektedir[124].

Meclis Hükümeti Sistemi teorisine göre yasama ve yürütmenin meclis elinde toplanması esastır. Ancak, yargının da meclis uhdesine verilmesi bu teorinin öngördüğü bir sistem değildir. 1921 Anayasası'nda yargı kuvveti düzenlenmemiştir. Ancak, milli mücadele şartları içerisinde yargı yetkisinin de yasama organın da birleşmiş olduğu görüşü kabul görmüştü. Nihayet, 1921 Anayasası döneminde İstiklal Mahkemeleri kurulmuştu. Bu mahkemelerin, üyeleri millet Meclisi üyeleri arasından yine meclisçe seçiliyordu. Bu durum, kuvvetler birliği ilkesinin ve meclis hükümeti sisteminin gereği olarak görülüyordu. Büyük Millet Meclisi, 1921 Anayasası döneminde yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerini bünyesinde birleştirmiştir[125].

1921 Anayasası'nda yasamanın üstünlüğü öngörmüştür. Fakat 9. maddesi, yasamanın üstünlüğünü bozan bazı hükümleri içerir. Bu maddeye göre, Büyük Millet Meclisi'nin kendine seçtiği başkan ki aynı zamanda Vekiller Heyeti'nin de (Bakanlar Kurulu) tabii başkanıdır, "Büyük Millet Meclis adına imza koymaya ve Vekiller Heyeti'nin kararlarını onaylamaya yetkilidir." Güçler birliğinin bir başka ifadesi gibi görünen bu durum, bir sorunu da içinde barındırmaktadır. Bu düzenleme ile yetki toplulaşması yasama organının bütününde, yani mecliste değil, yasama organının başındaki şahıstadır. Burada, kuvvetlerin birleşeceği güç odağı, kurumsal anlamını yitirmiş ve hem yasamanın hem yürütmenin başı olan kişiye indirgenmiştir. Oysa, gücün odaklandığı bir "şef" hem devlet başkanı, hem meclis başkanı, hem yürütmenin başı- "meclis hükümeti" sistemiyle bağdaşmaz. 9. maddenin bu görüntüsü, 1921

[124] Kemal Gözler, Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 17. Baskı, 2011, s. 177.
[125] Adnan Küçük, "Türkiye'de Günümüze Kadar Tatbik Edilen Hükümet Sistemleri", Yeni Türkiye, Sayı: 51, 2013, s. 815.

Anayasası'nın bütününe egemen olan yasamanın üstünlüğü ilkesini zorlasa da tam olarak bozamamıştır[126].

1921 Anayasasının önemli bir bölümü de (m.10-24) taşra yönetimine ayrılmıştır. 1921 Anayasası, Türkiye'yi coğrafi ve iktisadi ilişkiler bakımından vilayet, kaza ve nahiyelere bölmüş ve vilayet ve nahiyelerde "Halk idaresi"ni kabul etmiştir. Bu nedenle, yerinden yönetim ilkesini o döneme göre oldukça ileri bir düzeyde benimsemiş olan 1921 Anayasasının bu özelliği "yerel katılım ve yerel demokrasi" olarak adlandırılmaktadır[127].

1921 Anayasası döneminde zamanla hem egemenlik yapısındaki belirsizlikleri ortadan kaldıracak hem de hükümet sistemini saf Meclis hükümeti sisteminden uzaklaştıracak yasal ve fiili adımlar atılacaktı. Nitekim 3 Kasım 1922'de TBMM "saltanatın kaldırılması"na ilişkin bir karar çıkartmak suretiyle hem egemenliğin hala zımni ortağı durumunda olan padişahı anayasal sistemin dışına çıkarmış ilk adımı atılmıştır. Yaklaşık bir yıl sonra 29 Ekim 1923'te yapılan bir anayasa değişikliği ile, bu adımı tamamlamak ve sistemin resmen adını koymak gerekir ve Cumhuriyet "hükümet şekli" olarak belirlenmiştir[128].

1921 Anayasası'na 29 Ekim 1923'te "teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Tavzihen Değiştirilmesine Dair kanun" ile bazı hükümlerin eklenmesi, bu anayasanın o tarihe kadar benimsediği meclis hükümeti sistemini de parlamenter sistem yönünde değiştirmiştir. Anılan kanunun 1. maddesinde, "Türkiye Devletinin Hükümet şeklinin Cumhuriyet olduğunu belirtir. 1. maddede yer alan bu düzenlemenin gereği olarak 10. maddede Cumhurbaşkanının seçimi usulü hükme bağlanmıştır. Bu maddeye göre, Cumhurbaşkanı kendi üyeleri arasından meclis tarafından seçilir. Kanunun 12. maddesinde ise, hükümetin kuruluş biçimini düzenleyen şu hükme yer verilmiştir: "Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından ve meclis üyeleri arasından seçilir. Diğer Bakanlar, Başbakan tarafından gene meclis üyeleri arasından seçildikten sonra, tümü Cumhurbaşkanı tarafından Meclisin onayına sunulur. Kanun'un getirdiği tüm bu

[126] Taha Parla, Türkiye'de Anayasalar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 11.
[127] Yavuz Atar, Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınları, 5. Baskı, Konya, 2009, s. 23.
[128] Mustafa Erdoğan, a.g.e., 2003, s. 49.

değişiklikler meclis hükümeti sisteminden parlamenter sisteme doğru bir yönelimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır[129].

1921 Anayasası'nın yürürlükte olduğu Birinci Meclis döneminde, kuvvetler birliği ilkesi gereği yasamanın üstünlüğü sürdürülmeye çalışılmıştır. Fakat bir süre sonra, fiili olarak üstünlük yürütmeye geçmiştir. İkinci Meclis'in sürecinden başlayarak artık yürütme, Meclisi de tayin edecek kadar, gücü ele geçirmiştir[130].

B. 1924 Anayasası

1921 Anayasası, olağanüstü koşulların ürünü olan eksik ve yetersiz bir metindi. Bu geçiş döneminde başarıyla çıkılmasından sonra, devletin temel kuruluşunu, toplumun ve bireylerin konumunu ve haklarını belirleyecek yeni bir yapılanmaya ihtiyaç vardı. "iki Anayasalı" (1876-1921) durum da artık bir son verilmeliydi. Böylece yeni meclis, yeni devletin yeni anayasasını yapma tarihsel göreviyle karşı karşıyaydı[131].

29 Ekim 1923 tarih ve 364 sayılı "Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tavzihen Tadiline Dair Kanun" ile 1921 Anayasasının 1,2,4,10,11 ve 12. maddeleri değiştirilmiştir. Söz konusu kanunun 1. maddesinde "Türkiye Devleti'nin hükümet şekli Cumhuriyet'tir" denilerek yeni kurulan devletin siyasal rejimi resmi ve hukuksal olarak ilan edilmiştir. Anayasada yapılan bu değişiklik ile "meclis üstünlüğü" ilkesi ortadan kaldırılmamış ancak "parlamenter sistem"e doğru bir adım atılmıştır. Artık meclis, kendi üyeleri arasından bir Cumhurbaşkanı seçecek, Cumhurbaşkanı da meclis üyeleri arasından Başbakan'ı atayacaktır. Başbakan da yine meclis üyeleri arasından bakanları atayacak ve kurulacak hükümet Cumhurbaşkanı tarafından meclis onayına sunulacaktır. Cumhuriyetin ilanından sonra, yeni Türk devletinin temel kurallarını ayrıntılarıyla düzenleyecek yeni bir metin gerekmiştir. Çünkü hem 1876 Kanun-u Esasisi henüz resmen ilga edilmemiştir, hem de 1921 Anayasası yeni devletin gereksinimlerine cevap verecek nitelikte değildir. Bu amaçla TBMM bünyesinde oluşturulan "Kanun-u Esasi Encümeni", 23 Nisan 1920'den itibaren çıkarılmış

[129] Serap Yazcıcı, Başkanlık Ve Yarı Başkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 115.
[130] Adnan Küçük, a.g.e., s. 816.
[131] Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), 18. Baskı, İstanbul, 2009, s. 290.

kanunların sistematik bir metinde toplanması esasına dayalı anayasa taslağını hazırlamış ve genel kurulda birtakım değişiklikler geçiren bu metin[132], 491 sayılı ve 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, klasik anayasa anlayışına ve sistematiğine uygun olarak yapılandırılmıştır. Devletin kuruluşu, organları ve bunların işleyişi düzenlenmiş olduğu gibi, hak ve özgürlüklerle ilgili hükümlere de yer verilmiştir[133]. 1924 Anayasası bazı değişikliklere uğramış olsa da 1961 Anayasası çıkana kadar yürürlükte kalmıştır. 1924 Anayasası kısa, sağlam basit yapılır ve kendi içinde tutarlı bir anayasadır[134]. Önce 1924 Anayasasının resmi adının "Anayasa" değil "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" olan 1924 Anayasası ikinci dönem TBMM tarafından üçte iki çoğunlukla kabul edilmiştir[135]. 1921 Anayasası bir geçiş dönemi ya da bir devrim anayasası olmasına rağmen, 1924 Anayasası 1876 ve 1909 tarihli Kanunu Esasilerle 1921 Anayasasını resmen yürürlükten kaldırmakla birlikte, hem biçim, hem de içerik onlardan önemli izler taşıyan bir Anayasadır. 1924 Anayasası genel ilkeleriyle Fransız Devriminden kaynaklanan liberal hukuk ve siyasal ideolojiyi benimsemiştir. Bu Anayasa'da Meclis üstünlüğüne dayanan bir siyasal sistem bağdaştırmıştır[136].

1924 Anayasasının benimsediği hükümet sistemi; bazı yönleri ile meclis hükümet sistemine, bazı yönleri ile de parlamenter hükümet sistemine benzemektedir. Yasama ve yürütme yetkilerinin parlamentoda toplanması egemenlik yetkisinin parlamento tarafından kullanılması Meclis hükümet sistemine, yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunca kullanılması ve Meclisin hükümeti denetlemesi ve hatta düşürebilmesi parlamenter sisteme yaklaşan özellikleridir. Dolayısıyla 1924 Anayasası "kuvvetler birliği" ve görevler (fonksiyonlar) ayrılığı sistemini kabul edilmiştir [137].

---

[132] Fatih Türe, Türkiye'de Siyasal Egemenlik Kavramının Gelişimi Osmanlı'dan Cumhuriyete Tarihsel Süreç, Muğla İ.İ.B.F, Kamu Yönetimi, s. 41-42.
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yead/article/viewFile/5000170453/5000153872

[133] Bülent Tanör, a.g.e, s. 294.

[134] Ertan Beceren, Gökhan Kalağan, ‘‘Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemi Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları’’, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, Sayı: 11, s. 172.

[135] Kemal Gözler, a.g.e, 2011, s. 179.

[136] Muzafer Sencer, ‘‘1980’e Kadar Türkiye’de Siyasal Ve Anayasal Süreçler’’, Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 3, 1984, s. 9.

[137] Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2013, s. 192.

1924 Anayasası'nın 4. maddesi "Türkiye milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder. Ve millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır", 5. maddesi "yasama Yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır" ve 7. maddesi 2. fıkrası ise "Meclis, Hükümeti her zaman denetleyebilir ve düşürebilir". Ancak Hükümetin Meclisi feshetme yetkisi bulunmamaktadır[138]. Yukarıdaki maddeler ele alındığında 1924 Anayasası'nda Meclis Hükümeti sisteminin varlığı söz konusudur.

1924 Aanayasası'nın 6. maddesi "Büyük Millet Meclisi, yasama yetkisini kendi kullanır", 7. maddesinin 1.fıkrası "Meclis, yürütme yetkisini seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği bir Bakanlar Kurulu eliyle kullanır", 1924 Anayasası ile 44. maddesi hükümetin kurulması konusunda parlamenter sisteme benzeyen bir mekanizma öngörülmüştür. Buna göre, "Başbakan, Cumhurbaşkanınca Meclis üyeleri arasından tayin olunur. Öteki bakanlar Başbakanca seçilip tamamı Cumhurbaşkanınca onandıktan sonra Meclise sunulur. Meclis toplanık değilse sunma işi Meclisin toplanmasına bırakılır. Hükümet tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde Meclise bildirir ve ondan güven ister." Parlamenter hükümet sisteminin unsurlarından birisi olan hükümetin siyasi sorumluluğu kuralı da 1924 Anayasasının "Bakanlar Kurulu, Hükümetin genel politikasından birlikte sorumludur" 46. tzmaddesi hükmüyle kabul edilmiştir[139]. Yukarıdaki maddelerde de parlamenter hükümet sisteminin ilkelerine uygun düzenlemelerin olduğu görülür.

Egemenliğin millet adına TBMM'ye ait olması, TBMM'nin milletin tek ve gerçek temsilcisi olması, başka bir kuvvetin milleti temsil yetkisine sahip olmaması, yasama ve yürütmenin TBMM'ye ait ve onda birleşmiş olması, TBMM'nin yasama yetkisini kendi eliyle ve yürütme yetkisini de kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun atadığı bakanlar kurulu eliyle kullanması, TBMM'nin hükümeti her daim denetleyip düşürebilme yetkisine sahip olması buna karşı yürütme kuvvetinin TBMM'yi fesih yetkisine sahip olmamasıdır[140].

[138] Yavuz Atar, Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınları, 7. Baskı, Konya, 2012, s. 24.
[139] Yavuz Atar, a.g.e., 2012, s. 24.
[140] Adnan Küçük , a.g.e., s. 816.

TBMM, yasama yetkisini kendi kullanabileceği halde, yürütme yetkisini ancak kendi seçeceği bir Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu eliyle kullanabilir. Yani, TBMM yürütme yetkisine teorik olarak sahip olmakla birlikte, yürütme fonksiyonunu bizzat yerine getiremez. 1924 Anayasasının benimsediği hükümetin kurulması usulü tamamıyla parlamenter hükümet sistemi modeline uygundur. Bakanlar Kurulu TBMM'ye karşı hükümetin genel siyasetinden dolayı kolektif olarak sorumlu olması[141], Cumhurbaşkanlığı kurumunun teşkil edilmiş olması ve Cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesi, Cumhurbaşkanının siyasi sorumsuzluğa sahip olması, karşı-imza kuralını kabul etmesi ve dolayısı ile yürütme yetkisinin gerçekte sorumsuz Cumhurbaşkanında değil de sorumlu Bakanlar Kurulunda olması, meclis hükümeti sistemlerinde öngörülen yasama Meclisinin sürekli toplantı halinde olması ilkesinin aksine TBMM'nin yılda altı ayı geçmeyecek şekilde tatil yapabileceğinin düzenlenmiş olmasıdır[142].

1924 Anayasası, yasama kuvvetini kullanan TBMM'yi egemenliğin tek kullanıcısı saydıktan sonra yasama yetkisinin sınırlarını da geniş tutmuştur. 1924 Anayasası'na göre TBMM yasamanın yanında yürütme yetkisine de sahip olmuştur. Anayasa, kendisini değiştirme yetkisini de TBMM'ye bırakmıştır. Hükümetin Meclisi dağıtma yetkisi yoktur ve meclis ancak kendi kararı ile yasama dönemi bitmeden yenilenebilir. 1924 Anayasası TBMM'ye geniş yetkiler verirken bir yargısal denetim mekanizmasını ise kurmamıştır[143].

1924 Anayasası yasama ve yürütme güçlerini en azından kuramsal olarak Büyük Millet Meclisi'nde topladığı halde, yargı kuvvetini bağımsız bir güç olarak saymıştır. 1924 Anayasası yargı hakkının millet adına kullanılan bir hak olduğunu belirtmiştir. Bu ilke uyarınca, özel yasalarla sağlanmak üzere mahkemelerin bağımsızlığına ve hâkim güvencesine ilişkin genel prensipleri koymuştur. 1924 Anayasası'na göre, mahkeme kararlarının, Meclis ve Bakanlar Kurulu tarafından şu ya da bu biçimde değiştirilmesi, geciktirilmesi ya da yerine getirilmekten engellenmesi söz konusu değildir. Kararlarında bağımsız ve her türlü karışmanın dışında tutulan yargıçlar, yasalarla belirlenmiş olan

[141] Kemal Gözler, a.g.e., 2011, s. 181.
[142] Adnan Küçük, a.g.e., s. 817.
[143] Haydar Efe, Muhammed Kotan, a.g.e., s. 163.

koşullar dışında görevden alınamazlar. 1924 Anayasası, yargının yetkisinin doğrudan milletten kaynaklandığı fikrini benimsemiştir[144].

Özetle, 1924 Anayasasının kurduğu hükümet sistemi, bazı yönleriyle meclis hükümeti sistemine, diğer bazı yönleriyle de parlamenter sisteme benzemektedir. Dolayısı ile 1924 Anayasası bir karma sistem kurmuştur. Onun adına da kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi ismi verilmektedir. Yasama ve yürütme kuvvetleri teorik olarak birleşmiştir ve bunlar Mecliste toplanmıştır. Ancak, Meclis sahip olduğu yürütme kuvvetini bizzat değil, Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu marifetiyle kullanabilmektedir. Yani yürütme görevi veya fonksiyonu meclise değil, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna aittir[145]. 1924 Anayasası 1921 Anayasası'nda formüle edilen kuvvetler birliği ilkesi ve Meclis Hükümeti sistemine bağlı kalarak tüm yetkileri ilkece Mecliste toplamıştır. Bununla birlikte söz konusu ilkeye belli bir ölçüde esneklik kazandırarak yasama ve yürütmenin işlevsel olarak ayrılması eğilimini benimsemiştir. Böylelikle devlet işlevlerinin etkinliği amacıyla kuvvetler ayrılığı ve parlamenter sisteme doğru bir evrimin ve eğiliminin izlerini taşımıştır[146]. Özetle, kuvvetler bir, ancak görevler veya fonksiyonlar ayrıdır.

C. 1961 Anayasası

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından yeni bir anayasa yapmak üzere bir kurucu Meclis oluşturuldu. Meclisin hazırladığı Anayasa, 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan referandumda Halk tarafından da yüzde 61.7 oy oranıyla kabul edildi. Halkoylamasında ortaya çıkan bu düşük kabul oyu oranının, anayasa yapımı sürecine katılması engellenen ve askeri darbenin hedefi olan Demokrat Parti tabanının tepkisinden kaynaklandığı söylenebilir[147]. 1961 Anayasasının ikinci büyük katkısı da bu noktadadır: devlet iktidarının ve egemenliğin kullanılışının çeşitli organ ve kurumlar arasında dağıtılması ve bunlar arasında karşılıklı fren ve dengelerin oluşturulması[148]. Dolayısıyla 1961 Anayasası, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Raporundaki

[144] Muzafer Sencer, a.g.e., s. 12.
[145] Kemal Gözler, a.g.e., 2011, s. 182.
[146] Muzafer Sencer, a.g.e., s. 9.
[147] Yavuz Atar, a.g.e., 2012, s. 27.
[148] Bülent Tanör, İki Anayasa 1961-1982, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2012, s. 15.

ifade ile "kuvvetlerin yumuşak ayrılığı"nı benimsemiştir. Rapora göre "bu tasarıda benimsenmiş olan parlamenter rejim, milli hâkimiyete dayanan devletimizin tarihinde tamamen bir yenilik ifade eder. Zira Meclis Hükümetinin dayandığı kuvvetler karışımını değil, yumuşak bir kuvvetler ayrımını esas almıştır"[149]. Ayrıca meclis artık egemenliği kullanan tek organ değil, bunlardan sadece bir tanesidir. Öte yandan kullandığı yasama yetkisi bakımından da yargı denetimine tabi kılınmıştır (Anayasa Mahkemesi). Çoğunluk (iktidar) ile azınlık (muhalefet) ilişkileri ikincisinin korunması şeklinde bir yenilik göstermektedir. Yürütme içinde de yekparelik ve merkeziyetçilik yumuşamaktadır, yerel yönetimler, yerinden yönetim usulleri anayasal güvenceleri bakımından sağlamlaştırılmakta, özerk kuruluşlar yürütmenin yekpareliğini demokratik yönde yumuşatmaktadır[150].

1961 Anayasası, klasik parlamenter sistem modeli sergilemektedir. Cumhurbaşkanı sembolik bir konuma oturtulmuştur. Cumhurbaşkanı ile birlikte yürütme organının ikinci ayağını oluşturan Bakanlar Kurulu parlamentonun içinden çıkmaktadır ve parlamentonun güveni ile göreve başlayıp, sadece parlamentoya karşı sorumludur ve sadece parlamento tarafından denetlenmektedir. Bu şekilde çalışan bir hükümet modeli yürütmede ağırlığı Cumhurbaşkanına değil Bakanlar Kuruluna vermiştir[151].

1961 Anayasası, parlamenter sistemin ilkelerine uygun bir şekilde Cumhurbaşkanına yalnızca devleti temsil ve Meclis seçimlerini yenileme gibi icrai olmayan sembolik yetkiler vermiştir [152] . 1961 Anayasası'nın 97. maddesi '' Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Bu sıfatla, Türkiye Cumhuriyetini ve milletin birliğini temsil eder. Cumhurbaşkanı, gerekli gördükçe, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder; yabancı devletlere Türk devletinin temsilcilerini gönderir ve Türkiye'ye gönderilen yabancı devlet temsilcilerini kabul eder; milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayınlar; sürekli hastalık, sakatlık, kocama sebebiyle belirli kişilerin cezalarını hafifletebilir veya kaldırabilir'' hükmünü, 98. maddesi ise ''Cumhurbaşkanı, görevleriyle ilgili

[149] Ergun Özbudun, a.g.e., 2013, s. 40.
[150] Bülent Tanör, a.g.e., s. 16.
[151] Haydar Efe, Muhammed Kotan, a.g.e., s. 164.
[152] Adnan Küçük, a.g.e., s. 820.

işlemlerden sorumlu değildir. Cumhurbaşkanının bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır. Bu kararlardan Başbakan ile ilgili Bakan sorumludur'' hükmünü getirmiştir[153]. Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere, Cumhurbaşkanı parlamenter sistemin geleneklerine uygun olarak sembolik bir takım yetkilere sahiptir ve görevi ile alakalı sorumsuzluğa sahiptir.

1961 Anayasası parlamenter bir hükümet sistemini esas almış olmasına rağmen yasamayı bir yetki, yürütmeyi de kanunların sınırlandırdığı bir görev olarak saymıştır. Anayasa'nın 5. maddesi, "yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir". 6. maddesi ise, "yürütme görevinin Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu tarafından yerine getirileceğini düzenler". Yürütmenin paylaştırılmış olması parlamenter sistemin gereklerindendir[154].

1961 Anayasası'nın uygulandığı döneme ilişkin tartışmaların odak noktası, güçlü bir yürütmeye duyulan özlemdir. Zira 1961 Anayasası'nın tamamı ile yasamaya bağlı bir yürütme yarattığı düşünülmekte ve zamanın zorlu koşullarının üstesinden ancak yasamanın boyunduruğu altında olmayan, güçlü ve basiretli bir yürütme ile gelinebileceği vurgulanmaktadır[155].

1961 Anayasası yasama yetkisinin iki ayrı meclis arasında bölüşülmesi anlamına gelen iki meclis sistemidir. 1961 Anayasasının yeniliklerinden biri de, yasama organını (Türkiye Büyük Millet Meclisi) Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak iki meclise bölmüş olmasıdır[156]. Bu durum, önceki anayasalarda egemenliğin tek kaynağı olarak gösterilen TBMM'nin bu biricik konumundan sapmayı işaret etmektedir. Bir tepki niteliğinde olan 1961 Anayasası özellikle DP dönemindeki olumsuzluklar nedeniyle, şu hükümleri içermiştir: "hiçbir kimse veya organ, kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz" (madde.4). 1961 Anayasası ise anayasayı, TBMM dâhil bütün organ ve kuruluşların üstüne çıkarmış, "üstün ve bağlayıcı" ilan etmiştir: "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını

[153], Servet, Armağan, En Son Değişikliklerle 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Ve 1876, 1921, 1924, 1961 Anayasalarımızın Doğru Ve Eksiksiz Metinleri, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 400.
[154] Mustafa Erdoğan, Anayasa Hukukuna Giriş, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, s. 162-163.
[155] Harun Yılmaz, a.g.e., s. 228.
[156] Ergun Özbudun, a.g.e., 2013, s. 41.

ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır" (md 8/2). Bu üstünlük ve bağlayıcılığın gerçek bir anlam ifade edebilmesini sağlamak amacıyla da, yasama organını denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Artık üstünlük şu ya da bu kurumda değil, doğrudan doğruya anayasanın kendisindedir[157].

1961 Anayasasının üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesinin yaptırımlı bir biçimde anayasaya girmesi, yasama organının devlet içerisindeki en üstün kurum olma özelliğini ortadan kaldırmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da TBMM, ulusun egemenlik hakını kulanan tek organ olma sıfatını kaybetmiştir. Anayasanın ifadesi ile[158], "millet, "Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle" kullanılacağını belirten 4/2. maddeden de anlaşılmaktadır. Yani, anayasadan bağımsız bir egemenlik söz konusu değildir, gerek egemenlik gerekse onun kullanımı Anayasanın tanımladığı çerçeve içinde geçerli olacaktır[159]. Böylece parlamento, egemenliği kullanan tek organ olmaktan çıkmakta, anayasadaki "yetkili organlar"dan biri durumuna girmektedir.

Başka bir deyişle 1961 Anayasasının egemenliğin kullanımına ilişkin bu düzenlemeleri sonucunda, seçilmiş yasama Meclisi ile Halk iradesi arasındaki doğrudan temsil ve tam vekâlet ilişkisi varsayımı terk edilmekte, millet egemenliğinin kullanılmasına, Meclisin yanı sıra, başka "seçilmemiş" yetkili organlar ortak edilmektedir. Bu anayasa hukuku açısında, "yasama yetkisinin devredilemeyeceği" ilkesinden uzaklaşırken, anayasa koyucusunun seçilmiş parlamento çoğunluklarına karşı duyduğu güvensizlik, korku ve seçkin, vesayetçi zihniyeti de simgelemektedir[160].

1961 Anayasası'nın 7. maddesi yargı yetkisinin Türk Millet adına mahkemelerce kullanılacağını düzenler. 1961 Anayasası'nın yargı ile ilgili en önemli yeniliği kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek üzere kurulan Anayasa Mahkemesi olmuştur. 1961 Anayasası'nda yargının taşıdığı ağırlık, en somut görünümü Anayasa Mahkemesi'nde bulmuştur: Yasaların Anayasa'ya uygunluğunu denetlediği gibi, yüce Divan sıfatıyla başta Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu üyeleri olmak üzere yüksek

[157] Bülent Tanör, a.g.e., s. 13-14.
[158] Fatih Türe, a.g.e., s. 45.
[159] Mustafa Erdoğan, a.g.e., 2004, s. 160.
[160] Taha Parla, Türkiye'nin Siyasal Rejimi (1980-1989), Deniz Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2012, s. 80.

mahkemelerin başkan ve üyelerini vb. Yargılama yetkisine sahip olan Anayasa Mahkemesi, yargının yasama ve yürütme karşısında kazandığı önemi açıkca ortaya koymaktadır[161].

Sonuç olarak, 1961 Anayasası, Türk anayasacılığına birçok yenilikler getirmiş, özellikle temel hak ve özgürlükler açısından ileri adımlar atmıştır. Ancak öte yandan DP iktidarının egemenliğin kullanımı konusundaki yanlış uygulamalarını genellemiş ve TBMM'nin gücünü sınırlamış, başta yasama organı olmak üzere devletin tüm organlarını aşırı bir denge-fren sistemine tabi kılarak devletin adeta işleyemez duruma düşmesine neden olmuştur. Zaten 1961 Anayasasının yürürlükten kaldırılmasının en önemli nedeni de bu son özelliğidir. Kuvvetler ayrılığı garanti altına alan 1961 Anayasası parlamenter sistemi tam olarak yerleştirmiştir.

IX. 1982 ANAYASASINDA KUVVETLER AYRILIĞI

A. Genel Olarak

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Teşkilatı, kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun bir şekilde yapılanmıştır. 1924, 1961 ve 1982 anayasalarında bu ilkeye uyulmuş, yasama, yürütme ve yargının ayrı kuvvetler tarafından kullanılacağı belirtilmiştir. Bu noktada, 1924 Anayasası'nda küçük bir ayrım bulunmaktadır. Anayasaya göre, yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisi'nde belirir ve toplanır. Meclis yasama yetkisini kendisi kullanırken, yürütme yetkisini kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun atayacağı Bakanlar Kurulu eliyle kullanmaktaydı. Bir diğer deyişle, anayasada Meclis'in üstünlüğü ön plandadır. Bahsedilen ayrım aslında kuvvetler ayrılığının özüyle ilgili değil, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'nun seçilme şekliyle ilgilidir. Yargı hakkının ise, bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmiştir[162].

1961 Anayasası önceki anayasalardan farklı olarak kuvvetler birliği anlayışını tümüyle terk ederek kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanan İngiliz tipi bir parlamenter sistemi benimsemiş ve bu tercih doğrultusunda Cumhurbaşkanının yetkilerini

[161] Muzaffer Sencer, a.g.e., s. 26.
[162] Emrah Topçu, Kuvvetler Ayrılığı Temelinde Devlet Teşkilat Yapısı, http://www.kaysis.gov.tr/Makaleler/EmrahTopcu_kuvvetler_Ayriligi.

ve sorumsuzluğunu da parlamenter sisteme uygun olarak düzenlemiştir. Özellikle yürütmenin iki başlılığı ve Cumhurbaşkanının konumu açısından parlamenter sistemle uyumludur[163].

1961 Anayasası temel hak ve özgürlükleri yalnızca saymakla yetinmemiş, her birini bağlayıcı etkiye sahip birer anayasa kuralı olarak düzenlemiş ve ek güvencelerle donatmıştır. 1961 Anayasasının gelişmiş sistemi içinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması belli nedenlere ve ilkelere bağlı kılınmış, özlerine dokunulması yasaklanarak her biri için mutlak dokunulmazlığa sahip hak alanları yaratılmıştır. Ayrıca egemenliği kullanacak organların bütün bu kurallara uymasını sağlamak üzere başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere etkili bir yargı denetimi getirilmiştir. Böylece "yasalar çerçevesinde özgürlük" "anlayışından" yasaları da bağlayan dokunulmaz bir öze sahip temel hak ve özgürlük" anlayışına geçilmiştir[164].

1961 Anayasası, 12 Mart 1971'de gerçekleşen muhtıradan sonra 71-73 arasında bazı değişikliklere uğramıştır. Yürütme güçlendirilmiş, Bakanlar Kuruluna "kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmiştir. Üyelerinin atanmasına bakanlar kurlunun aday gösterdiği Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması kararlaştırılmıştır[165].

Danışma Meclisi kendi üyeleri arasından Anayasa Tasarısının hazırlamak üzere 15 kişiden oluşan bir Anayasa komisyonu seçmiştir. 23 Kasım 1981 de seçilen bu komisyon hazırladığı Anayasa tasarısını 17 Temmuz 1982 de Danışma Meclisine sunmuştur. Tasarının hazırlık aşamasında çok sayıda kişi ve kuruluştan yazılı görüş alınmıştır[166].

Danışma Meclisi görüşmelerden sonra taslağı 23 Eylül 1982 tarihinde kabul etti. Tasarı 18 Ekim 1982 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilerek, 7 Kasım 1982 Pazar günü yapılan Halkoylamasına sunuldu. Tasarı Halkoylamasında kullanılan geçerli oyların % 91,3'ünü alarak kabul edildi. 6 Kasım 1983 tarihinde

[163] Halil Asilbay, a.g.e., s. 258.
[164] Fazıl Sağlam, Yetki ve İşlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi'nin Yasama Yürütme ve yargı ile ilişkis,(http://www.anayasa.gov.tr/filcs/pdf/anayasa_yargisi/anyarg13/fazilsaglam.pdf).
[165] Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitap Evi Yayınları, Bursa 2000, s. 84-85.
[166] Faruk Yılmaz, Türk Anayasa Tarihi, İstanbul, 2012, s. 182.

milletvekili genel seçimleri yapılmış, TBMM Başkanlık Divanı da 6 Aralık 1983'te oluşmuştur. Bu tarihte Anayasanın 177'nci maddesi gereğince, Milli Güvenlik Konseyinin ve Danışma Meclisinin hukuki varlıkları sonra ermiştir. Böylece normal demokratik rejime geçilmiştir[167].

1982 Anayasası'nın 7. maddesi 1961 Anayasası'nın 5. maddesine paralel olarak, "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Bu yetki devredilemez." Hükmünü ihtiva etmektedir. Anayasa'nın 8. maddesi ise, "Yürütme yetkisi ve görevi" başlığı altında "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak yerine getirilir." Demektedir. Bu ifade ile 1961 Anayasası'nın 6. maddesi arasında dikkat çeken fark, 1961'de yürütmenin sadece bir görev olarak nitelendirilmiş olmasına karşılık, 1982 Anayasası'nın yürütmeyi bir yetki ve görev olarak nitelendirmesidir[168].

Anayasanın 105. maddesinde karşı imza kuralına yer verilmek suretiyle, Cumhurbaşkanının sorumsuz olduğu belirtilmiştir. Yasama organı tarafından görevine son verilmesine ilişkin bir hüküm konmamak suretiyle, Cumhurbaşkanının görevde kalacağı garanti altına alınmıştır. Anayasaya görev yeni kurulan bakanlar kurulunun görevini sürdürebilmesi ve hükümet programını uygulayabilmesi için, güvenoyu alması zorunludur (m. 116)[169].

1982 Anayasası kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde kesin çizgilerle olmasa da yatay manada bir denklik yaratılarak yasama, yürütme ve yargı arasında paylaştırılmıştır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare

[167] Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Kitap Evi Yayınları, 12. Baskı, Bursa 2011, s. 43.
[168] Eegun Özbudun, a.g.e., 2000, s. 96.
[169] Mehmet Kahraman, Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı- Başkanlık Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği, Mustafa Kemal Üni. Sos. Bil. Ens. Dergisi 2012, s. 443.

makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar anayasaya aykırı olamaz[170].

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin sonrasında hazırlanan 1980 Anayasası'nın hazırlık ve yazımında siyasi partiler rol almamışlardır. 1982 Anayasası'nın Halkoyuna sunulan metninin reddi halinde sürecin nasıl ilerleyeceği ile ilgili belirsizlik vardır. Dolayısıyla Halka, tasarının reddi halinde askeri rejimin devam edeceği mesajı verilmiş ve Halkoylamasında vatandaş tercihi yönlendirilmiştir. 1982 Anayasası'nın Halkoylaması aynı zamanda Cumhurbaşkanının seçimi için de bir oylama sayılmış ve Kenan Evren Cumhurbaşkanı olmuştur. Değiştirilmesi olağan kanun yapma usullerinden daha zor olduğu için katı ve sert bir demokrasi modelini benimsemiştir[171].

1982 Anayasası'nın, esas olarak parlamento hükümet sistemini benimsediği kabul edilir. Anayasanın 8. maddesi yürütme yetkisini düzenlemiştir. Buna göre, yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında paylaştırılmıştır. Anayasanın 101. Ve 105. maddelerine göre, Cumhurbaşkanı sorumsuz ve tarafsızdır. Bu maddelerdeki düzenlemeler parlamenter hükümet modeline uygun bir yapı öngörür. Ayrıca, hükümetin kuruluş yönetimini düzenleyen 109. madde, hükümetin göreve başlarken ve görev esnasında Meclisin güvenine tabi olacağını düzenleyen 110. ve 111. maddeler ile bakanlar kurulunun kolektif sorumluluğunu hükme bağlayan 112. maddeler de 1982 Anayasası'nda parlamenter hükümet sistemi ilkeleri ile uyumlu düzenlemelerdir. Öte yandan, 1982 Anayasası'nın parlamenter hükümet sistemini benimsediğini gösteren düzenlemeler arasında, TBMM' ye hükümeti düşürme yetkisi tanıyan 99. madde ile Cumhurbaşkanına meclis seçimlerini yenileme veren 116. madde de sayılabilir[172].

1982 Anayasası'nda Bakanlar Kurulunu ilgilendiren düzenlemeler parlamenter hükümet sistemi ilkelerine uygundur. 1982 Anayasası'na göre, bakanlar Kurulu parlamentodan çıkar ve parlamentonun desteği ile var olur. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanına karşı değil meclise karşı sorumludur ve bu sorumluluk bireysel ve

[170] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Cumhuriyeti_Anayasas%C4%B1#cite_note-madde6-4.
[171] Adem Yıldız, Türkiye'nin Parlamenter Sisteminde Hükümet, Ankara, 2012, Murat Kitapevi, s. 154-155.
[172] Serap Yazcıcı , a.g.e., 2011, s. 124-25.

kolektif olarak vardır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı Bakanlar Kurulunun görevine son veremez. Parlamenter hükümet sisteminin bir gereği olarak meclis, Bakanlar Kurulunu denetleyecek araçlara sahiptir. Anayasanın 109. maddesine göre Bakanlar, Başbakana karşı da sorumludur. Bu madde hükmüne göre, Başbakan Cumhurbaşkanından Bakanların azlini isteyebilir. Bu düzenleme rasyonelleştirilmiş parlamenter gelişmeleri ışığında Başbakana Bakanlar Kuruluna liderlik etme fonksiyonu vermiştir. Öte yandan, parlamenter sistemin bir gereği olarak Cumhurbaşkanı başbakanı görevden alamaz[173].

1982 Anayasasının yasama kuvveti ile yürütme kuvveti arasındaki ilişkileri de parlamenter hükümet sistemi ilkeleri çerçevesinde düzenlediği söylenebilir. Anayasa'nın 99. maddesi Meclisin hükümetin hukuki varlığına gensoru mekanizması ile son verebilmesi imkânını vermiştir. Öte yandan, Anayasanın 116. maddesine göre de Cumhurbaşkanın belli şartlarda meclis seçimlerinin yenilenmesine karar verme yetkisi vardır[174].

1982 Anayasası ise, siyasal sorumluluğu bulunmayan Cumhurbaşkanının yasama, yürütme ve yargı alanındaki yetkilerini parlamenter hükümet sisteminin mantığına aykırı olarak oldukça artırmıştır (AY.m.104). Anayasanın, Cumhurbaşkanının hangi işlemleri tek başına yapabileceğini saymaması, uygulamada normalde parlamenter sistemde karşı imza ile kullanılması gereken bazı yürütme yetkilerinin tek başına kullanılması sonucunu doğurmuştur. 1982 Anayasasının Cumhurbaşkanını güçlendirmesi, anayasa hukukçuları arasında hükümet sisteminin tartışılmasına yol açmıştır[175].

Cumhurbaşkanı'na tanınma yetkilerin klasik parlamenter sistemdeki devlet başkanı için öngörülen yetkileri fazlaca aşması, 1982 rejiminin niteliği ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı'nın Halk tarafından seçileceğine dair yeni düzenlemeler bu tartışmaları alevlendirmiş ve 1982 Anayasası'nın bundan sonra nasıl bir hükümet sistemine doğru evrileceği konusu önemli bir tartışma konusu olmuştur. 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanı'na tanınan

[173], Adnan Küçük a.g.e., s. 808- 830.
[174] Serap Yazıcı, a.g.e., 2011, s. 158- 159.
[175] Yavuz Atar, a.g.e., s.153-154.

yetkileri ve sistem içinde oynadığı kilit rolün hükümet sisteminin niteliğine ilişkin etkilerini 2007 değişikliklerinden öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı dönemde ele almak gerekmektedir[176].

Anayasa'da 2007 yılında 5678 sayılı Kanunla yapılan bir değişikliği göre Cumhurbaşkanı genel oyla seçilir. Klasik parlamenter rejim anlayışı Cumhurbaşkanı yürütmenin bir unsuru olarak işlem yaptığı durumlarda Bakanlar Kurulu ile birlikte hareket etmesini ve olağan dönemlerde, esas itibariyle, onun Anayasaya aykırı olmayan politikasına uymasını gerektirir. Bununla beraber, 2007 değişikliği gereğince Cumhurbaşkanının Halk tarafından seçilmesiyle birlikte Türkiye'nin hükümet sisteminin "Başkanlı parlamenter sistem" yönünde gelişmesi beklenebilir[177].

1982 Anayasanın Cumhurbaşkanına tanıdığı geniş yetkilerle birlikte düşünüldüğünde, hükümet sistemi bir ölçüde yarı-başkanlık sistemine yaklaştırmıştır[178].

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin "başkanlık sistemi"ne ilişkin Anayasa değişikliği önerisi 10 Aralık günü 316 milletvekilinin imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu. Bu öneri hükümet sistemi değişikliğiyle ilgili olarak şunlar öngörmüştür. Cumhurbaşkanını ile Meclisin aynı çoğunluk tarafından seçilmesini öngörmesi bakımından bu teklifi çoğunluğun egemenliği anlayışı yönlendirmiş görünmektedir. Anayasa değişikliği teklifi tam bir hükümet sistemi değişikliği ve bu yolla bir rejim değişikliği öngörmektedir.

Başkanlık sistemi tipik "kuvvetler ayrılığ" sistemidir. Ve kuvvetlerin birbirini frenleyip dengelemesi esasına dayanır. Bunun dışında, başkanlık sisteminin tanımlayıcı unsurları şunlardır: (1) Devlet ve hükümet başkanı Halk tarafından seçilir, (2) Yürütme yetkisi başkana aittir, (3) Başkanın görev süresi sabittir, bu süre içinde görevden alınamaz. TBMM'ye sunulan anayasa değişikliği teklifine baktığımızda, bunun sayılan üç unsuru da içermektedir.

Değişiklik teklifine göre, Cumhurbaşkanı iki turlu bir seçimle doğrudan doğruya Halk tarafından seçilecektir. Esasen, bu unsur 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği

[176] Haydar Efe, muhammed Kotan, a.g.e, s. 167.
[177] Mustafa, Erdoğan, Anayasa Hukuku, Orion Kitapevi Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2011, s. 178-179.
[178] Eegun Özbudun, a.g.e., 2011, s. 354.

ile sağlanmıştı. Cumhurbaşkanı seçiminde siyasî parti grupları yanında, % 5 oy almış partiler veya partiler bloku ve 100.000 vatandaş da Cumhurbaşkanlığına aday gösterebilecek Cumhurbaşkanı seçimi 5 yılda bir TBMM seçimi ile birlikte yapılacaktır. Meclisin aldığı yenileme kararı Cumhurbaşkanının TBMM'yi feshetmesi durumlarında da yine her iki seçim birlikte yapılacaktır. Cumhurbaşkanının ikinci döneminde Meclis yenileme kararı verirse, Cumhurbaşkanı bir defa daha aday olabilir; bu şekilde seçilen Meclis ve Cumhurbaşkanının görev süreleri de 5 yıldır.

Anayasa değişikliği teklifine göre, Cumhurbaşkanı aynı zamanda devletin de başıdır. Cumhurbaşkanı anayasanın uygulanmasını ve Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını "temin" edecektir. Anayasa değişikliği önerisi Cumhurbaşkanının partisiyle ilişkisini korumasına izin vermektedir. İkinci olarak, değişiklik önerisinde yürütme yetkisi münhasıran seçilmiş Cumhurbaşkanına verilmektedir. Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu kurumları kaldırılmaktadır. Üçüncü olarak, Cumhurbaşkanının beş yıllık bir süre için seçilmesi ve istisnaî olarak Yüce Divan'a sevk dışında görevden alınamayacağı öngörülmektedir.

Bu öneri prototipini Amerikan anayasasının oluşturduğu demokratik başkanlık modelinden iki önemli noktada ayrılmaktadır. Birincisi "kuvvetler ayrılığ"yla ilgilidir. Önerisi, yasama ile yürütmenin ayrılığına değil birliğine dayandırılmıştır. Cumhurbaşkanı ile TBMM'nin görev süreleri beş yıl olarak eşitlenmiş ve ikisinin seçimlerinin aynı gün yapılması öngörülmüştür.

Anayasa değişikliği teklifinde yasama-yürütme ayrılığından uzaklaşmanın işlevsel planda karşımıza çıkmaktadır. Bunun başlıca iki örneği vardır ve ikisi de Cumhurbaşkanının TBMM'nin görev alanına müdahalesi mahiyetinde olup, onu yasama karşısında güçlendirmektedir. Birincisi, Cumhurbaşkanının güçlü kararname yetkilerine sahip kılınmış olmasıdır. Cumhurbaşkanı olağanüstü kararname de çıkarabilecektir.

Yürütmenin yasamanın alanına daha az önemli olan ikinci müdahalesi ise, Cumhurbaşkanının TBMM tarafından kabul edilen kanunları geri gönderme yetkisiyle ilgilidir. Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen bir kanun TBMM tarafından olağan karar yeter sayısıyla değil,"üye tamsayısının salt çoğunluğuyl" kabul edilebilecektir. Önerilen modelin kuvvetler ayrılığı açısından başka bir önemli özelliği de yargının

yürütme karşısındaki konumudur. Buna göre, mahkemeler artık sadece bağımsız değil, "tarafsız" da olacaklardır. Benzer bir durum Anayasa Mahkemesi bakımından da söz konusudur. Anayasa Mahkemesi oluşum şekli itibariyle yasama ve yürütmeden bağımsız değildir. Mahkemenin on iki üyesini Cumhurbaşkanı atamaktadır. Bunun anlamı, Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin çoğunun partili Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmesidir. Mahkemenin geri kalan üç üyesini de TBMM'deki çoğunluk seçecektir[179].

B. Yasama ve Yürütme Organlarının Birbirinden Ayrılması

1982 Anayasasının Başlangıç bölümünün 4'üncü paragrafında "Kuvvetler ayrımının, devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip belli devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu" hükmü ile kuvvetler ayrımının işlevi tespit edilmiştir.

1982 Anayasası'nda Kuvvetler ayrılığı kavramı, Anayasa Mahkemesine göre egemenliğin yetkili organlar tarafından kullanımında esas ilke olarak kabul edilmiş ve devletin nitelikleri sayılan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti kavramları için ise temel dayanak noktası teşkil etmiştir (AYM Kararı E: 1991/27, K: 1991/50). Kuvvetler ayrılığı ilkesi açısından 1982 Anayasasında, yasama yetkisinin yanında yürütmenin de görev ve yetki olarak ifade edilmesi[180], 1982 Anayasası 7'nci maddesiyle, "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez", "Yürütme yetkisi ve görevi" başlığını taşıyan 8'inci maddesiyle ise, "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak yerine getirilir." demektedir[181].

Devlet faaliyetlerinin düzenlenmesinde eşitlik ve denklik içinde işbirliği yapmalarını öngören parlamenter hükümet sistemi bütün gerekleriyle uygulanmaya

[179] Mustafa Erdoğan, Başkanlık Sistemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye, Özgürlük Aaraştırmaları Derneği, Liberal Perspektif Analiz, Say, 3, Aralık 2016, s. 21- 26.
[180] Mehmet Akgül, Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı, Ankara Barosu Dergisi, 2010, Sayı: 2010/4, s. 95.
[181] Cengiz Arıkan, Türk Anayasa Hukukunda Yasama Yetkisinin Devredilmezliği İlkesi, Ankara, 2011, s. 29.

konmuştur. Bu nedenle yürütme 1961 Anayasasında bir görev olmaktan çıkarılmış yürütme gerekli yetkilere sahip ve kanunların kendisine verdiği görevleri yerine getiren bir kuvvet olarak düzenlenmiştir. Anayasa Komisyonu gerekçesi değindiğimiz yaygın hataya düşerek yasama ve yürütme fonksiyonlarının ayrılığını hükümet sistemi sorunuyla karıştırmaya devam etmiştir. Aksi takdirde yürütme yetkisi ve görevine ilişkin maddenin gerekçesinde "iki kuvvetin eşitlik ve denklik içinde işbirliği yapmalarını öngören parlamenter hükümet sistemi"nin "bütün gerekleriyle uygulamaya" konduğundan söz etmeye her halde gerek duyulmazdı. Oysa bilindiği gibi hangi organın ne tür hukuki işlemler yapabileceği konusunun bu organların karşılıklı ilişkileri ve birbirlerine karşı sahip oldukları etkileme araçları sorunuyla bir ilgisi yoktur[182].

Anayasa Mahkemesinin, yürütme organının düzenlenme yetkisi konusunda istisnai durum olarak nitelediği Anayasanın 73'üncü ve 167'nci maddelerinde belirtilen düzenleme yetkisinin, olağan düzenleme yetkisinden daha geniş olmakla birlikte, tümüyle asli veya özerk sayılması güçtür. Anayasanın 73'üncü maddesi Bakanlar Kuruluna, vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarında değişiklik yapmak yetkisini, ancak "kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde" tanımaktadır. 167'nci maddenin 2'nci fıkrasına göre de, "dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Bakanlar Kuruluna yetki verilebilir". Görülüyor ki, Anayasanın 73'üncü ve 167'nci maddelerinde belirtilen yürütmenin düzenleme yetkisi, sonuçta bir kanundan kaynaklanmakta, kanuna dayanmaktadır. Dolayısıyla burada, doğrudan doğruya Anayasadan doğan asli bir düzenleme yetkisinden değil, TBMM'nin kendi istediği takdirde gerçekleştireceği bir "yetki devri"nden söz etmek gerekir[183].

1982 Anayasasında yürütmenin aynı zamanda bir yetki olarak nitelendirilişinin gerçek önemi sıkıyönetim ve olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleriyle (m.121,122), Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde kendisini göstermektedir. Yürütme bir

[182] Ergun Özbudun, a.g.e., 2013, s. 196.
[183] Cengiz Arıkan, a.g.e., s. 31.

yetki olarak değil sadece bir görev olarak nitelendirilmiş olsaydı bu kararnamelerin hukuki mahiyetini Anayasanın genel sistemi içinde açıklamak hayli güçleşirdi. Anayasanın 107'inci maddesine göre Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin kuruluş teşkilat ve çalışma esasları ile personel atama işlemlerinin doğrudan doğruya "Cumhurbaşkanlığı kararnamesi" ile düzenlenebilmesi de yürütmenin asli düzenleme yetkisinin başka bir örneğini oluşturmaktadır. Bu iki istisnai durum dışında, 1982 Anayasasının yasama ve yürütme fonksiyonlarının ayrılığı konusunda kabul ettiği formülün, 1924 ve 1961 Anayasalarındaki kanunun üstünlüğüne dayanan sistemi temelde değiştirmediği söylenebilir[184].

Anayasanın 9'uncu madde, yargı yetkisi ile ilgili düzenlemenin gerekçesi "yargı yetkisi, fert hak ve hürriyetleri sorununun ortaya çıktığı günden beri kabul edildiği üzere bağımsız organlar tarafından, bağımsız mahkemelerce yerine getirilecektir." şeklinde ifade edilmiştir. AYM kararında ise yasama yetkisi, yürütme görev ve yetkisi olarak belirtilen kuvvetler ayrılığı teorisinin iki erkine karşı mutlak bağımsızlığı yine AY'nin 138 ve 139'uncu maddeleri ile teminat altına alınmıştır (AYM Kararı E:1988/32, K:1989/10). Yargısal kararların usul kuralları gereği uzun bir sürede kesinleşmesi ve verilen hükümlerin bütün kurumları ve kişileri bağlayıcı olması durumu karşısında kuvvetler ayrılığı sisteminde yargı, diğer iki erke nazaran sonucu tespit edici bir konumda bulunmaktadır. Bu gerçekle birlikte 1982 Anayasası'nda yapılan düzenlemeler ile yasama ve yürütme karşısında yargının yapacağı denetimin kapsamının daraldığı görülmektedir. Bu düzenlemeler egemenlik kavramındaki değişiklikle birlikte yasama, yürütme ve yargı erkleri arasından yürütmeye daha fazla yetki verilmesi sonucunu doğurmuştur. Yürütmenin yargı karşısında güçlendiği bu şekilde ileri sürülürken, 1961 ve 1982 Anayasalarında yargının, yasamaya karşı "fren ve denge unsuru" olarak görüldüğü, yasama ve yürütmenin, yürütme yetkisinde birleşmesi ile ortaya çıkan "siyasi erk" in karşısına yargı erkinin çıktığı ve kuvvetler ayrılığının bu ikisi arasında var olduğu, yasamanın, yürütme üzerinde kullanamadığı denetleme yetkisinin yargı tarafından kullanıldığı da ifade edilmektedir.[185]

[184] Ergun Özbudun, a.g.e., 2013, s. 199.
[185] Mehmet Akgül, a.g.e., s. 96-97.

X. KUVVETLER AYRILIĞI VE YARGI BAĞIMSIZLIĞI

A. Yargı Bağımsızlığı Kavramı

Bağımsızlık, iki organ arasındaki ilişkinin niteliğini açıklayan bir kavram olarak, bir organ fonksiyonel açıdan diğer organ ve organ gruplarının etki ve müdahalesi olmaksızın faaliyet gösterebilmesi şeklinde ifade edilir. "yargı organı ise bağımsız hâkimlerin görev yaptığı mahkemelerden oluşmuş bir topluluktur". Dolayısıyla kuvvetler ayrılığı ilkesinin özünü oluşturan "yargı bağımsızlığı" kavramı, yargı organının, yasama ve özellikle yürütme organından gelebilecek müdahalelere karşı korunmasını ifade eder. Ancak yargının bağımsızlığını etkileyebilecek müdahaleler sadece siyasal otoritelerden gelmemektedir. Yargı erkinin, bizzat yargının kendisine karşı olmak üzere, medyaya ve kamuoyuna karşı da korunması gerekir[186]. Buna göre yargı bağımsızlığı, Anayasanın 138'nci ve 139'nci maddelerinde, "bağımsız mahkemeler hiçbir organ, makam, merci veya kişi tarafından görevlerini yerine getirirken kendilerine emir ve talimat verilemeyen, genelge gönderilemeyen, tavsiye ve telkinde bulunulamayan, kararları Yasama ve yürütme organlarını bağlayan, kararları bu organlarca hiçbir surette değiştirilemeyen ve yerine getirilmesi geciktirilmeyen, görevlerinde bağımsız ve teminatlı hâkimlerden meydana gelen kuruluşlardır." Şeklinde tanımlanır[187].

Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, anayasacılığın, insan hakları ve demokrasinin korunmasının ve hukuk devleti ilkesinin esası olup, önemleri Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler tarafından vurgulanmıştır. Yargının, hukuk devletinin kendisine yüklediği bu denetim fonksiyonunu yerine getirmesi ise, ancak bu organın tarafsızlığını ve bağımsızlığını garanti eden, yargı fonksiyonuna etkinlik ve verimlilik kazandıran mekanizmaların varlığıyla mümkün olabilir[188].

---

[186] Fatma Özsarıoğlu, Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı ve hakimlik Teminatı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s. 5.

[187] Metin Günday, İdare Hukuku, 9. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 5.

[188] Serap Yazıcı, "Yargı Reformu Stratejisi Kapsamında Anayasa Değişiklikler" Serap Yazıcı (ed), "Yargısal Düğüm: Türkiye'de Anayasa Refromuna İlişkin Değerlendirme ve Öneriler", Tesev Yayınları İstanbul, 2010, 7-8, s. 8.

1982 Anayasasının 9. maddesine göre, yargı yetkisinin, Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmiştir. Bu demektir ki, mahkemelerin "Devletin" olmaktan çok, doğrudan doğruya "millet"in organları olmaları istenmektedir. Ayrıca, bağımsız mahkemeler yetkilerini başka bir anayasal organ veya kurumdan (örneğin, parlamentodan) değil, doğrudan doğruya egemenliğin kaynağı olan "millet"ten alırlar. Aslına bakılırsa, bağımsızlıklarının kaynağı da budur[189]. Ayrıca bu maddede yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerce kullanılacağının belirtilmiş olması, yargının yasamadan farklı olarak tek bir kuruluş değil, bağımsız mahkemelerin oluşturduğu kuruluşlar yapmaktadır[190].

Mahkemeler bağımsızlığı denetlenemez olduğunu göstermez. Mahkemeler kanunları uygulamakla görevlidirler. Kanunlar ise, yasa koyucu tarafından kabul edilirler. Dolayısıyla yargı bağımsızlığı yalnızca kanuna bağlılık çerçevesindedir. Yargı bağımsızlığının temelini oluşturan kuvvetler ayrılığı ilkesi de, somut uyuşmazlıklarda başkaca kriterlere göre değil, kanuna göre karar verilmesi gerektiğini söyler[191].

Anayasanın 9'ncu maddesinde de göre "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." Yargıyı oluşturan bağımsız mahkemeler Türk Ulusu adına karar verir. Anayasanın 138'nci maddesine göre "hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar, Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır, bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez[192].

---

[189] Mustafa Erdoğan, a.g.e., 2007, s. 179.
[190] Fatma Özsarıoğlu,a.g.e., s. 6.
[191] Yüksel Metin, "Türkiye'de Yargı Bağımsızlığına İlişkin Kimi Sorunlar Çözüm Önerileri", Anayasa Yargı Dergisi, 2010, Cilt:27, 217-272, s. 219.
[192] Ergun Özbudun, 2013, a.g.e., s. 379-380.

Hâkimlerin de bağımsız ve tarafsız biçimde karar verebilmeleri ve yargı mekanizmasının sorunuz bir şekilde işleyebilmesi yargı bağımsızlığının güvence altına alınmasını gerektirir.

B. Yargı Bağımsızlığının Önemi

Hukuk üstünlüğünü demokrasinin varlığını koruyabilmek için, temel hak ve özgürlüklerle yürütme arasında bir denge unsuru olarak bağımsız ve tarafsız yargının varlığı şarttır. Bağımsız ve tarafsız yargı, siyasal örgütlenmenin gereğidir. Siyasal alanın korunmuş bir yargı, sınırlandırılmış bir yönetim biçiminin ve yasaların egemenliğini bireyin tek güvencesi gören siyasal örgütlenme için bağımsız yargı olmazsa olmazdır. Adaleti tesis edecek olan yargının, diğer organlar karşındaki bağımsızlığının pozitif hukuk çerçevesinde anayasa ile teminat altına alınması ise bunun göstergelerinden birisidir[193].

Yargı bağımsızlığının temel amacı kişilere devlet karşısında güvence sağlamaktır. Yargı bağımsızlığı hâkimin bir uyuşmazlığı başkalarının müdahalesine ilişkin kaygısı olmaksızın ve herhangi bir nedenle yöneltilebilecek etki, baskı veya tehdit altında kalmadan, sadece hukuk, olaylar ve delillere dayanarak, tarafsızca ve dürüstçe karara bağlayabilmesi için yüklenmiş olduğu bir sorumluluktur. Burada söz konusu olan hâkimin şahsi menfaati değil, kamu yararıdır. Dolayısıyla yargı bağımsızlığının amacı hâkimlerin bağımsızlık ve tarafsızlıklarının sağlanmasıdır[194].

Bağımsız ve tarafsız yargılamasıdır hak merkezli olması gerekmektedir. Ayrıca hukuk devleti ve demokratik rejim anlayışları da bu yaklaşımın egemen olmasını gerektirir. Aksi takdirde, yargı ile yürütme arasındaki denge bozulacaktır. Bu durum kuvvetler ayrılığı ilkesine da aykırıdır. Bu nedenle yargı organının asıl amacı hukuk düzenini korumak olmalıdır. Yargı organı, temel hak ve özgürlüklerin korunması

[193] Cemil Oktay, "Kuvvetler Ayrılığı ilkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği", Anayasa Yargısı Dergisi, 1982, Cilt:1, 215-242, s. 224.
[194] Fatma Özsarıoğlu, a.g.e., s. 9.

noktasında, bireyin özgürlüğü ile devletin baskıcı gücü arasında önemli bir denge unsurudur[195].

C. Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızlığı

Tarihi süreç içinde yargı görevi, orta çağlara kadar yürütme organının görevleri arasında sayılmış ve bu organ tarafından yerine getirilmiştir. Yargı erkinin organik açıdan yürütme organından ayrılması, devlet işlerinin artması ve daha karmaşık hale gelmiştir. Tarihi süreçte, fonksiyonel açıdan da, yargı erkinin yürütme organından ayrılması gerekmiştir. Kuvvetler ayırımı ilkesi, bu önemine bağlı olarak birçok demokratik rejimle tarafından kabul edilmiş ve anayasalarda yer almıştır[196].

Tarihsel sürece bakıldığında, yasama ve özellikle yürütme organları yargının denetiminden hoşlanmamakta, yargıdan kurtulmak ve onu kendi denetimleri altına almak istemektedir. Bu hedefe ulaştıkları oranda yargı bağımsızlığı ve bunun doğal sonucu olarak da, hukuk, adalet ve temel hak ve özgürlükler büyük zarar görmektedir[197].

Birçok düşünür tarafından dile getirilen "kuvvetler ayrılığı" ilkesi klasik anlamda ilk kez Mostesquieu tarafından ortaya konulmuştur. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin önemi şu şekilde ifade edilmiştir:

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin aynı kişi veya aynı hükümet makamlarında birleşmesi halinde hürriyet yoktur. Çünkü aynı hükümdar veya meclis zalimane bir şekilde uygulamak için istibdat kanunları yapar. Ayrıca yargı kuvvetinin yasama ve yürütme kuvvetlerinden ayrı olmaması halinde de hürriyet yoktur. Yargı kuvvetinin yasama kuvvetine bağlı olması durumunda, hâkim aynı zamanda kanun koyucu da

[195] Harun Çubukçu, Kuvvetler Aayrılığı Prensibinin Türkiye'de Uygulanış Biçimi (Son Üç Yıllık Uygulama), Yüksesk Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 20.
[196] Şeref Ünal, Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hakimlik Teminatı, T.B.M.M., Kültür Sanat Yayınları Yayın No: 65, Ankara, 1994, s. 1.
[197] Harun Çubukçu, a.g.e., s. 20.

olacağından, vatandaşların hayat ve hürriyeti üzerindeki iktidarı keyfi, yürütme kuvvetine bağlı olması halinde ise, hâkim bir müstebidin iktidarına sahip olacaktır[198].

Buna göre kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortaya atılmasındaki asıl neden, devlet yetkilerinin tek elde toplanması halinde, bunların kötüye kullanılabileceği ve buna bağlı olarak temel hak ve özgürlüklerin tehlikeye düşebileceği endişesidir. Mostesquieu da bu amaçla devletin sınırsız gücünü savunanlara karşı liberalizmi savunmuş ve devlet gücünün aralarında karşılıklı bir sınırlama ve frenlemeyi gerçekleştirecek şekilde birbirinden ayrılmasını özgürlüklerin en önemli güvencesi saymıştır[199].

Devletin görevini sorumsuz bir şekilde yapabilmesi için birçok organın birlikte hareket etmesi gerekir. Yasama organı genel, objektif ve soyut kurallar koyar, yürütme organı bu kuralları uygular, yargı organı da yasama ve özellikle yürütme organı üzerinde yargısal denetim yapar ve soyut kuralları somutlaştırarak hukuki uyuşmazlıkları ve hukuka aykırılık iddialarını nihai olarak çözer veya karara bağlar[200].

Kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde yargının konumuna ilişkin olarak Giegerich göre, "Ben yargının tamamen kendi kendisini idare etmesi hakkı olduğuna dair teoriyi doğru bulmuyorum. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletin her bir kuvvetini devlet içinde küçük bir devlet yapan mutlak bir ayrımı gerektirmez. Daha ziyade, devleti iyi yönetişim anlayışına sahip kılabilmek için bu üç erkin iyi niyetle birbiriyle işbirliği yapmaları zorunludur. Bu yüzden güçler ayrılığı ilkesi, aslında devletin üç erki arasında etkili bir 'kontrol ve denge sistemi' anlamına gelir" Demiştir[201].

Kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul etmiş ve anayasalarında bu ilkeye yer vermiş olan ülkelerin, öncellikle yargı bağımsızlığını gerçekleştirmeleri gerekir. Çünkü kuvvetler ayrılığı ilkesinin asıl dayanağı, temel hak ve özgürlüklerin devlete karşı korunmasını sağlamak amacıyla yargı bağımsızlığının oluşturulmasıdır.

---

[198] Şeref Ünal, a.g.e., s. 2
[199] Fatma Özsarıoğlu, a.g.e., s. 15.
[200] Kemal Gözler, a.g.e., 2000, s. 834.
[201] Thomas Giegerich, "Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi İştişari Ziyaret Raporu", Avrupa Birliği Komisyonu, Bürüksel, 2008, s. 12-13.

1982 Anayasası'nın getirdiği hukuki ve siyasal düzenleme, 1961-1980 arasında yaşanan ve topluma pahalıya mal olan bazı üzücü olaylar yüzünden 1961 Anayasası ve onun getirdiği kurumlara karşı bir tepki niteliğinde belirmiştir. 1982 Anayasasında devlet, devletin birliği ve korunması, vatanın ve milletin bölünmezliği ilkeleri ön plana geçmiştir. 1982 Anayasası, yargı organının diğer Anayasal organları kontrol etme görevlerini, onların siyasi ve idari işlemlerini denetleme yetkilerini belli ölçüde kısıtlamıştır. 1961 Anayasası diğer organlar karşısında yargıyı güçlendirirken 1982 Anayasası'nda bu ibre yürütme organı lehine kaymıştır[202].

1982 Anayasasının 9. maddesine göre, "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." O halde, Yargı, Yasamanın tersine, tek bir organdan ibaret olmayıp, bir organlar topluluğudur. Bir organlar topluluğu olarak Yargının ayırdedici niteliği, bağımsız mahkemelerden ibaret olmasıdır. Bağımsız mahkemelerden ne anlaşılması gerektiği ise gene Anayasada belirtilmiştir. Bağımsız mahkemeler, hiçbir organ, makam, merci veya kişi tarafından, yargı yetkisini kullanırken emir ve talimat verilemeyen, tavsiye ve telkinde bulunulamayan, kararları Yasama ve Yürütme organlarını bağlayan, kararları bu organlarca hiçbir surette değiştirilemeyen ve yerine getirilmesi geciktirilemeyen, görevlerinde bağımsız ve teminatlı hâkimlerden meydana gelen kuruluşlardır[203].

Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usullerinin kanunla düzenlenmesini öngörmüştür. Dolayısıyla, bu hüküm uyarınca mahkemelerin kuruluşunda kanunilik esastır. Ancak, bu kural olmakla birlikte, Yüksek Mahkemeler için bununla yetinilmeyerek, bunların özellikleri, üyelerinin nasıl atanacağı ya da seçileceği, görev ve yetkileri gibi temel konular doğrudan Anayasada belirlenmiştir[204].

Anayasanın 138. maddesinde "Mahkemelerin Bağımsızlığı" düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, "hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar, Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat

[202] Harun Çubukçu, a.g.e., s. 28.
[203] Metin Günday, a.g.e., s. 4-5.
[204] Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Aanayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Baskı: 11, İstanbul, 2012, s. 447.

veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır, bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez." Şeklindedir[205].

Anayasanın 139. maddesinde "Hâkimlik Teminatı" düzenlenmiştir. Buna göre, "Hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz, bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz."[206].

Anayasanın 140. maddesinde "Hâkimlik ve Savcılık Mesleği" düzenlenmiştir. Buna göre, "Hâkimler ve savcılar adli ve idari yargı hâkim ve savcıları olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hâkim ve savcılar eliyle yürütülür. Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler. Hâkim ve savcıların nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir[207]."

Yargı fonksiyonu yasama ve yürütme fonksiyonundan farklı olarak şu özelliklere sahiptir[208]:

1) Yargı fonksiyonunun amacı, hukuk düzeninin korunması ve adaletin gerçekleştirilmesidir. Yasama fonksiyonu ve yürütme fonksiyonunun amacı ise, kamu yararının gerçekleştirilmesidir.

[205] Ergun Özbudun, 2013, a.g.e., s. 379-380.
[206] Yavuz Atar, a.g.e., 2012, s. 284.
[207] Fatih Dikici, a.g.e., 2012, s. 242.
[208] Yavuz Atar, a.g.e., 2012, s. 283-284.

2) Yargısal işlemde hâkim, önüne getirilen olayla ilgili hukuk kuralını tespit ederek olaya uygular. Bu nedenle, idari işlemlerin inşai (kurucu) niteliğine karşılık, yargısal işlemler gösterici (tespit edici) bir nitelik taşırlar.

3) Yargısal işlemler kesin hüküm özelliğine sahiptir. Bu nedenle, kural olarak kaldırılabilen ve değiştirilebilen yasama işlemleri ve idari işlemlerden farklı olarak, kesinleşmiş yargı kararlarının kaldırılmaları veya değiştirilmeleri mümkün değildir.

Anayasa Mahkemesine göre, bir hukuk devletinde, "Kuvvetler Ayrılığı" ilkesine anlam kazandıran "yargı bağımsızlığı" ilkesidir. Çünkü Demokrasilerde, Hukuk Devletinin en tepki özelliği yargı bağımsızlığıdır. Yargı iktidarı yetmez, onun "bağımsızlığı" vazgeçilmez geçerlik koşulu olarak gözlenir. Bir Demokrasinin unsuru olan bağımsız yargı, mahkeme bağımsızlığı ve yargıç teminatının biricik temelidir. Kuşkusuz temel hak ve özgürlüklerin en büyük ve en etkin teminatı bağımsız yargı gücüdür. Anayasa da öngörülmüş adli ve idari yargı düzenini işlemez kılacak düzenlemeler, bağımsızlık ve garanti kurumlarını bozucu nitelik taşır. Üstelik yargıç bağımsızlığının, sadece yürütme organına karşı değil, demokratik bir toplumda devlet içindeki bütün kurum, kuruluş ve kişilere karşı sağlanma zorunluluğu vardır. Eğer yürütme veya yasama işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetleyecek organlar, bu organlar karşısında tam bağımsız değilse, yargı denetiminden beklenen yarar azalır. Gerçek anlam da bir hukuk devleti için ön koşul, "yargı bağımsızlığı"nın kurulmasıdır[209].

[209] Emin Memiş, Türkiye'de Anayasa Gelişimleri Eğrisi (1808-2009), Filiz Kitapevi, İstanbul, 2009, s. 196-197.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DE KUVVETLER AYRILIĞI

XI. GENEL OLARAK

Ülkede siyasi kurumların tamamlanmasıyla birlikte, 1971 yıllında geçici anayasaya dayanarak 14 Mart 1971 tarihinde Suriye Cumhurbaşkanlığına Korgeneral Hafız el-Esad seçilmiştir. El-Esad, anayasa yeminini okuyup Cumhurbaşkanlığı görevini aldıktan sonra, yeni hükümet kabinesini kurmak için Tuğgeneral Abdurrahman Hıleyfavi'yi görevlendirmiştir. 1971 yıllında geçici anayasa metninde içerikli olarak ve Arap Sosyalist Baas Partisi önderliğinde birleşik kuvvetleri kapsayan bir cephe kurulmasına başlanmıştır. 7 Mart 1972 tarihinde ''Ulusal İlerici Cephe'' adıyla bilinen cephenin paktı ile ilgili şartlarına imza atılmıştır[210].

Oluşturulan bu yeni cephenin kapsamında şu partiler bulunmuştur: 1- Arap Sosyalist Baas Parti, 2- Arap Sosyalist Birlik Parti, 3- Suriye Komünist Parti, 4- İttihatçı Sosyalist Örgütü, 5- Arap Sosyalist Hareketi'dir.

El-Hıleyfavi hükümeti Kasım 1972 yılında istifa ettikten sonra, Ulusal İlerici Cephe'nin kapsadığı bütün partilerden oluşan yeni bir hükümet kabinesinin kurulması için Mahmud el-Eyyubi görevlendirilmiştir[211].

Cumhurbaşkanı Hafız El-Esad'ın talebi üzerine, 26 Mart 1972 tarihinde Suriye Cumhuriyeti için kalıcı bir anayasa koymak amacıyla Halk Meclisi başkanı Fehmi el-Yusufi'nin başkanlığında özel bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun bir yıl süren çalışmasından sonra, hazırladığı kalıcı yeni anayasa taslağını Halk Meclisi tarafından onaylanması için Halk Meclisi makamına sunmuştur. Halk Meclisi, uzun bir tartışmadan sonra, 20 Şubat 1973 tarihinde kurulan Meclisinde söz konusu kalıcı yeni

[210] Ulusal İlerici Cephe Statüsü, 3. maddesi.

[211] Bu hükümet kabinesi 31 bakandan oluşmuş, 16'sı Sosyalist Arap Partisine, kalan 15'i ise cebhenin diğer güç ve partlerine ve bazı bağımsız üyelere aittir.

anayasa projesini onaylamıştır. Cumhurbaşkanı, 3 Mart 1973 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan 199 sayılı kararnameye göre ve 1 Mart 1973 tarihli 18 sayılı referandum şartlarını düzenleyen yasa uyarınca, Halk Meclisi tarafından onaylanmış yeni anayasa projesini Halk oylamasına sunulması amacıyla mart 1973 günü referandum günü olarak tayin edilmiştir. Referandum sonucu, 13 Mart 1973 tarihinde Içişleri Bakanı 199 sayılı karar ile referandum sunulan kalıcı anayasa projesinin üzerinde yapılan referendum sonucunda söz konusu proje nerdeyse Halk tarafından oybirliği ile kabul edildiğini beyan etmiştir. Böylece bu yeni anayasa Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılan 13 Mart 1973 tarihli 208 sayılı kararnameye göre yürürlüğe girmiştir.

Bu yeni anayasa şartları uyarınca, 25 Mayıs 1973 tarihinde 186 üyeden oluşan bir Halk Meclisi (parlamento) secilmiştir. Bu meclis Hafız el-Esad'ın önderliğinde yürütülen istikrarlı hareketten sonra dört yıllık süreli Halk tarafından seçilmiş olup ilk meclistir. Bu meclis 9 Haziran 1973 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştirip Muhammed Ali el-Halebi'yi meclis başkanı olarak seçmiştir[212].

Suriye Arap Cumhuriyeti'nin daimi anayasası: bir önsöz, dört giriş ve 156 maddeden oluşmaktadır. Birinci giriş, (1-49 madde) ile dört bölümden oluşmaktadır, bu bölümlerin birincisi: (1-12) maddelerden oluşarak temel ilkeleri, ikincisi (13-20) maddelerden oluşarak iktisadi ilkeleri, üçüncü bölümü (21-24) maddelerden oluşarak eğitim ilkelerini ve dördüncü bölümü ise (25-49) maddelerden oluşarak özgürlük, hak ve kamu görevlerini ifade etmektedir.

Ikinci giriş (50-148 maddeler) üç bölümden oluşarak kuvvetler ayrılığı konusunu içerir. Birinci bölümü (50-82 maddeler) Halk Meclisi ile temsil edilen yasama organını düzenlemekte, ikinci bölümü (83-130 maddeler) Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu ve Yerel Yönetimler Konseyi ile temsil edilen yürütme organını düzenler, üçüncü bölümü ise (131-148 maddeler) yargıçlar, savcılar ve Yüksek Anayasa Mahkemesi ile temsil edilen yargı organını düzenler.

[212] Sam Delle, a.g.e., s. 714-717.

Üçüncü giriş (149. madde) anayasa değişikliliği ile ilgi hükümleri içermektedir. Dördüncü ve son giriş ise (150-156 maddeler) genel ve geçici hükümler içermektedir.

Suriye Arap Cumhuriyeti daimi anayasası 13 Mart 1973'te yürürlüğe gürdüğünden bu yana üç kez değişikliliğe uğramıştır:

1. Birinci Değişiklik

İlk değişiklik 1980 yılında yapılmıştır. Bu değişiklik devletin amblemı, milli marşı ve bayrağı ile ilgili 6. maddesi ele almıştır. 6. madde şöyle bir metin içermektedir: ‘‘Devletin amblem marş ve bayrağı Arap Cumhuriyetleri Birliğinin amblem marş ve bayrağıdır.’’ Değiştirildikten sonra metin şöyle olmuştur: ‘‘Bu kanun gereğince, devletin amblem marş ve bayrağı ve bunların herbiri ile ilgili özel hükümler belirlenmelidir’’[213].

2. İkinci Değişiklik

Ikinci değişiklik 1991 yılında yapılmıştır. Bu değişiklik Cumhurbaşkanı seçimi için gereken sürenin belirlenmesi ile ilgili olup, anayasanın 84. maddesindeki üçüncü fıkrası değiştirilmiştir. Değiştirilmeden önce fıkranın metni şu şekilde idi: ‘‘Cumhurbaşkanının süresi dolmadan önce en az 30 ve en çok 60 gün içerisinde yeni Cumhurbaşkanının seçilmesi yapılmalıdır’’. Değiştirildikten sonra metin şöyle olmuştur: ‘‘Cumhurbaşkanının süresi dolmadan en az bir ay ve en çok altı ay içerisinde yeni Cumhurbaşkanının seçilmesi yapılmalıdır’’[214].

3. Üçüncü Değişiklik

Üçüncü değişiklik 2000 yılında Hafız el-Esad'ın vefat etmesiyle birlikte yapılmıştır. Bu değişiklik Cumhubaşkanlığı görevine aday olabilmek için adayın yaşıyla ilgili olup, 83. maddenin son fıkrası üzerinde yapılmıştır. Değiştirilmeden önce fıkranın metni şöyle yazıyordu: ‘‘Cumhurbaşkanlığına aday olabilmek için adayın, kırk yaşını

[213] bu değişikliği Halk Meclisinin 16 Mart 1980 tarihli toplantısında kabul edilerek 29 Mart 1980 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından 2 sayılı kanun ile onaylandı.

[214] Bu değişiklik Halk Meclisi'nin 1 Temmuz 1991 tarihinde yapılan toplantısında kabul edilerek 3 Temmuz 1980 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından 3. sayılı kanun ile onaylandı.

doldurması, Suriyeli Arap olması ve siyasi ve sivil hukuka sahip olması gereklidir''. Değiştirildikten sonra fıkranın metni şöyle olmuştur: ''Cumhurbaşkanlığına aday olabilmek için adayın, otuzdört yaşını doldurması, Suriyeli Arap olması ve siyasi ve sivil hukuka sahip olması gereklidir''[215].

Ancak "Dimeşk Baharı" adıyla tanınan sürede Halk tarafından, 1973 yılından bu yana uygulanan anayasanın değiştirilmesi istenilmiştir, özellikle de Baas Partisinin devletin ve toplumun önderi ve tek parti olduğunu gösteren anayasanın 8. maddesinin iptal edilmesi ısrarla istenilmiştir. Ancak Halkın bu isteği hükümet tarafından dikkate alınmamıştır. Bu yüzden 15 Mart 2011'de patlak veren Halk ayaklanması nedeni ile Cumhurbaşkanı Beşar el-Esad 21 Haziran 2011'de yaptığı konuşmasında bir reform paketinin uygulanacağına, anayasanın yeniden yazılmasına hatta değiştirilmesine dair vaatlerde bulunma zorunda kalmıştır. 27 Eylül 2011'de Esad'ın Devlet Danışmanı Büseyne Şaban'ın açıklamasında, Cumhurbaşkanı Beşar el-Esad yeni bir anayasa hazırlanması için özel bir komisyon oluşturduğuna, ''muhaliflerin'' de bu komisyona katılacaklarına yönelik işaret etmiştir.

15 Ekim 2011'de Cumhurbaşkanı Beşar Esad, 1973 yıllı anayasasını koyan aynı kişi Muzhar el-Anberi başkanlığında anayasanın yeniden yazılmasına yönelik bir komisyon oluşturulmasıyla ilgili 33 nolu bir kararname çıkarmıştır. Söz konusu bu komisyon 29 üyeden oluşmaktaydı, ayrıca bu komisyona iç ya da dış muhaliflerinden herhangi bir üye katılmamıştır. Sadece Ulusal İlerici Cephe partilerinin temsilcileri, insan hakları aktivistleri ve bağımsız uzmanları temsil eden üyeler katılmıştır. Komisyonun çalışma süresi ise dört ay olarak belirlenmiştir.

15 Şubat 2012'de komisyon başkanı yeni anayasa taslağını Beşar el-Esad'a teslim etmiştir, O da Cumhurbaşkanı olarak resmi bir kararname ile yeni anayasasının 26 Şubat 2012'de referanduma sunulmasını talep ederek anayasa taslağı ile ilgili kuruluşlara iletilmiştir. Ancak Suriye'nin çeşitli şehir ve bölgelerinde iç savaşın ve

[215] Bu değişiklik Halk Meclisi'nin 10 Haziran 1991 tarihinde yapılan toplantısında kabul edilerek, 11 Haziran 2000 tarihinde anayasanın 88. maddesi gereğince Cumhurbaşkanının yetkilerini kullanan Cumhurbaşkan yardımcısı tarafından 9. sayılı kanun ile onaylandı.

askeri operasyonların hızlı bir şekilde devam etmesi, yanı sıra anayasa hazırlama komisyonunda Suriye toplumuna ait tüm herhangi bir kesimi temsil eden tarafın katılmaması nedeni ile, toplumun ve muhaliflerin büyük bir kısmı referanduma karşı boykot eylemlerine davet etmiştir. Buna rağmen 26 Şubat'ta referandum yapılmıştır. Suriye İçişleri Bakanlığına göre de Suriye genelinde referanduma katılan seçmenlerin oranının %57 olduğunu ve yeni anayasanın %89 oranında kabul gördüğünü öne sürmüştür. Ertesi gün 27 Şubat'ta Cumhurbaşkanı Beşşar Esad, Halk tarafından kabul gören yeni anayasayı 2012/94 nolu kararnameyle Suriye Cumhuriyetinin resmi anayasası olarak onaylayıp resmi gazetelerde yayınlanmasını talep etmiştir. 27/02/2012 gününden itibaren yeni anayasa yürürlüğe girmiştir. Ancak söz konusu bu anayasa her yandan eleştirilere hedef olmuştur, çünkü bu anayasa yeniden yazılan bir anayasa değil sadece göz önünden geçirilmiş bir anayasadır ki anayasada herhangi bir önemli değişiklikler yapılmamıştır. Ayrıca rejim yanlısı bazı bağımsız kurumlar örneğin, ''Suriye İnsan Hakları Ağı'' yeniden yazılan anayasanın modern ve ülkeyi demokrasiye taşıyabilecek olan bir anayasa olduğunu öne sürmüştür[216].

2012 yılında düzenlenen Suriye Arap Cumhuriyeti anayasası: önsöz, altı giriş, dört bölüm ve 157 maddeden oluşmaktadır.

Birinci giriş (1-32 maddeler) dört bölüm içermektedir, birinci bölüm (1-12 maddeler) temel ilkeleri bildirmektedir, ikinci bölüm (13-18 maddeler) iktisadi ilkeleri bildirmektedir, üçüncü bölüm (19-27 maddeler) toplumsal ilkeleri bildirmektedir, dördüncü bölüm ise (28-32 maddeler) eğitim ve kültürel ilkeleri bildirmektedir.

İkinci giriş: (33-54) özgürlük haklar ve hukukun üstünlüğünü içermektedir. Bu giriş iki bölüme bölünür: birinci bölüm (33-49 maddeler) özgürlük ve hakları içermektedir, ikinci bölüm ise (50-54 maddeler) hukukun üstünlüğünü içermektedir.

Üçüncü giriş (55-139 maddeler) kuvvetler ayrılığını içermektedir. Üç bölümden oluşmaktadır; birinci bölüm (55-82 maddeler) Halk Meclisiyle temsil edilen yasama organını içermektedir. İkinci bölüm (83-131 maddeler) Cumhurbaşkanı, bakanlar kurulu

[216] Bkz: Suriye Anayasası https://ar.wikipedia.org. 23/7/2016.

ve yerel yönetim konseyi ile temsil edilen yürütme organını içermektedir. Üçüncü bölüm ise (132. – 139. maddeler) yargıçlar savcılar ve idari mahkemeler ile temsil edilen yargı organını içermektedir.

Dördüncü giriş (140. - 149. maddeler) Yüksek Anayasa Mahkemesini içermektedir. Beşinci giriş (150. maddesi) anayasa değiştirilme hükümlerini içermektedir. Altıncı ve son giriş ise (151. – 157. maddeler) genel ve geçici hükümleri içermektedir.

XII. SURİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİ ÖZELLİĞİ

Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasasının maddeleri, Suriye'deki hükümet sisteminin, başkanlık sistemi veya parlamenter sistemi olduğunu açık bir şekilde tanımlamamaktadır. Gerçekten de bu anayasa sayesinde Suriye'deki siyasi rejimin başkanlık sistemi mi ya da parlamenter sistemi mi olduğunu sınıflandırmak çok zordur[217].

Bunun sebebi anayasanın bir yandan başkanlık sisteminden bazı mekanizmalar diğer yandan ise parlamento sisteminden bazı mekanizmalar almasıdır ki,[218] başkanlık sisteminden, Cumhurbaşkanının referandum yoluyla Halk tarafından direkt bir şekilde seçilmesinin gerekli olduğunu almaktadır; aynı zamanda Cumhurbaşkanı fiili güce sahip olur[219], Halk adına da yürütme gücünü kullanır, bakanlar kuruluna danışarak devletin genel politikasını koyup uygulanmasını da denetler,[220] vatan hainliği hariç hükümetin yaptığı işlemlerden dolayı siyasi sorumluluk yüklenmez. Cumhurbaşkanının siyasi sorumluluk üstlenmemesine rağmen parlamento sisteminin aksine Cumhurbaşkanının verdiği kararlar konuyla ilgili bakanların imzası olmadan geçerli sayılır[221].

Öte yandan, iktidar rejimi, parlamento sisteminden yürütme organının ikiliğini almaktadır. Yani devlet başkanı, siyasi bakımdan hükümetin çalışmasından sorumlu tutulmaz, ancak bakanlar kurulu, Cumhurbaşkanı ve Halk Meclisi önünde sorumlu

[217] Sam Delle, a.g.e., s. 732
[218] 27/2/2012 tarihinde çıkarılan, Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasası'nın 86. maddesinin 1. fıkrası
[219] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 83. maddesi.
[220] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 83. maddesi.
[221] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 117. maddesi.

tutulmaktadır. Aynı zamanda yürütme ve yasama organlarının işbirliği içinde olmalarını da almaktadır ki, anayasada Cumhurbaşkanıyla temsil edilen yürütme organı yasa tasarılarını önererek incelenmesi ve ikrar edilmesi için Halk Meclisine yönlendirme hakkına sahiptir, [222] üstelik Cumhurbaşkanına, Halk Meclisinde milletvekillerine konuşma hakkı vermektedir; [223] ve milletvekilleri Halk Meclisi üyeliği ile bakanlık görevini bir arada toplayabilmeleri için hak vermektedir [224] . Dolasıyla anayasa, parlamentoya hükümetin çalışmaları üzerinde denetim yapma gücünü sağlayıp [225] . Bununla ilgili bilgi toplamak için soruşturma ve hakikat araştırma komisyonlarını oluşturma hakkını da vermektedir [226] . Yürütme ve yasama organlarının aralarındaki denge açısından ise, anayasa, Cumhurbaşkanıyla temsil edilen yürütme organı için Halk Meclisini feshetme hakkını vermektedir[227]. Halk Meclisine ise, başbakan ya da herhangi bir bakan hakkında güven oylama talebinde bulunma hakkı vermektedir[228].

Suriye siyaset sistemin parlamento sisteminden aldığı en önemli özelliği ise, esnek kuvvetler ayrılığı özelliğidir. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi bu tür esnek kuvvetler ayrılığından yürütme ve yasama organlarının arasında karşılıklı ilişki kurulması mümkün olacaktır; yani anayasanın bazı yasama gereğince, her organın karşılıklı bir şekilde diğer organların işleyişleri üzerinde denetme uygulayabilmesi üzere yetki verilmiştir. Böylece yasama ve yürütme organlarının arasında bir denge ve işbirliği ortamı sağlanmıştır. Sonuç olarak bu sistem sayesinde, yönetim sorumlularının anayasa hükümlerine ve bireylerin özgürlük ve haklarına saygı duymalıdırlar. Bunun yanı sıra, bu sistemin yasama ve yürütme organlarına sağladığı karşılıklı gözetim yoluyla her organın diğer organ üyelerine karşı, üyelerin görevlerini kötüye kullandıklarında ya da yetkilerini kullanmada da saptıkları takdirde, organ güçleri bu üyeleri sorgulamaya ve hesap sorma hakkına sahiptir[229].

---

[222] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 112. maddesi.
[223] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 110. maddesi.
[224] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 126. maddesi.
[225] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 74. maddesi.
[226] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 78. maddesi.
[227] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 83. maddesinin 1. fıkrası.
[228] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 75. maddesinin 3. fıkrası.
[229] Gassan Arnus, Suriye Politik Sisteminde Yasama Ve Yürütme Organlarının Arasındaki Karşılıklı İlişki, Dimeşk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2011, s. 277.

Hukukçulara göre, Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasasının edindiği politik sisteminin, yarı başkanlık ya da geliştirilen parlamenter sistemi olduğunu öne sürmektedirler. Hukukçuların biri ise, yarı başkanlık politik sistemini şöyle anlatmıştır: ‘‘başkanlık ve parlamenter sistemlerini bir arada toplayan bir politik sistemdir. Ancak bunların arasında ilişki ise, ya karşılıklı iş birliği ya da esnek ayrılık temeli üzerine dayanmaktadır’’[230].

Yukarıda anılan tanıma göre, yarı başkanlık politik sistemi, parlamenter sistem ile başkanlık sistemini toplamaktadır. Çünkü yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistemin bazı özelliklerini ve aynı zamanda başkanlık sisteminden de bazı özelliklerini edinmektedir.

Sonuç olarak, yukarıda açıklanan Suriye anayasal projesi, başkanlık sisteminden bazı özellikleri alarak yürütme organını güçlendirmeye çalışmış, aynı zamanda parlamenter sisteminin de bazı özelliklerini edinmiştir. Böylece, yeni bir karışık veya karma sistem yaratılmış ki, geçerli olan Suriye Anayasası’nın hükümlerine göre, Suriye’deki hükümet sisteminin tam olarak ne başkanlık sistemini ne de parlamenter sistemini almadığını, aynı zamanda karma bir sisteme yöneldiği görülmektedir. Bu karma sistem, başkanlık sisteminin bazı özelliklerini ve parlamenter sisteminin de bazı özelliklerini bir arada toplayan, ancak yürütme organının yasama organına üstünlük sağlamasının tercih edilmesiyle birlikte, bu iki organın arasındaki ilişkinin karşılıklı bir şekilde gözetim ve iş birliği temeli üzerine kurulmuş olduğu bir sistemdir. Bu karma sisteme, Arap anayasa içtihatçılar tarafından bir kaç isim verilmiş, örneğin: ‘‘yarı parlamenter sistemi’’,[231] veya ‘‘geliştirilmiş parlamenter sistemi’’,[232] veya ‘‘başkanlık sistemi’’, veya ‘‘karma sistem’’[233] isimlerini vermişlerdir.

[230] Abdusselam Abdulazim, Karma Sistemde Devlet Başkanının Yasama Rolü (Karşılaştırmalı Çalışma), Daru'l-Nahda Al-Arabiyye, Kahire, 2004, s. 23.
[231] Ramzi El-Şair, Anayasal Hukuk "Genel Teori Ve Mısır Anayasal Sistemi", Ain Shams Üniversitesi Matbaası, 1. Baskı, Kahire, 1996, S: 619 - 621.
[232] Abdugani Besyuni, a.g.e., s. 674.
[233] Abdusselam Abdulazim, a.g.e., s. 1-5.

XIII. KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİ İLE İDARİ VE SİYASİ FONKSİYOLARIN AYRILIĞI

Görünüşte Anayasa hükümlerinin devlet kuvvetlerini yasama yürütme ve yargı organlarına ayırdığına dolasıyla anayasanın geleneksel kuvvetler ayrılığı ilkesi üzerinde durduğuna ima etmesine rağmen, siyasi organizasyon ise, esasta idari görev ile siyasi görev ayrılığını sağlamaktadır[234].

Formalite açısından, Suriye sisteminde yasama organının Halk Meclisi tarafından uygulanması, yürütme organının bakanlar kurulu yardımıyla Cumhurbaşkanı tarafından yürütülmesi ve yargı organının ise yetkili mahkemeler tarafından uygulanması, Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasası'nın yasama, yürütme ve yargı organlarıyla temsil edilen kuvvetler ayrılığı ilkesini edindiğini yansıtmaktadır.

Ancak Suriye Anayasası'nın formalite olarak kuvvetler ayrılığını organik ve fonksiyonel açıdan ayırdığına rağmen, bazı hukukçulara göre,[235] Suriye Anayasası pratik bir şekilde idari ve siyasi görevleri alanında başka bir ayrılık yapmış olduğuna da işaret etmektedir.

Ayrıca siyasi fonksiyon, Halk adına yürütme gücünü uygulamakla (83. madde), devletin genel siyasetini koymakla (98. madde), bazı durularda da yasama gücünü uygulamakla (113. maddenin 1. fıkrası) Cumhurbaşkanı tarafından da kullanılmaktadır. Yanı sıra başbakanın sorumluluğu ve önünde bakanların sorumluluğu (121. madde) ve bunların hepsinin Halk Meclisi önünde sorumlulukları yoluyla siyasi fonksiyon kullanılmaktadır.

İdari görev ise, bakanlar kurulu ve bakanlar tarafından uygulanmaktadır. 118. maddenin 1. fıkrası gereğince: ''bakanlar kurulu, devletin yüksek idare ve yürütme kuruludur''. Ayrıca bakanlar kurulunun organize edilmesi ilgili hükümlerin anayasanın yürütme organıyla ilgili bölümünde açıklanmasına rağmen, yukarıda anılan maddenin

[234] Veysel Kelsum, Politik Sistem ve Anayasal Hukuk Üzerinde Çalışa, Dimeşk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2013-2014, s. 700.
[235] Kemal EL-Gali, Politik Sistemler Ve Anayasal Hukuk İlkeleri, Kitap ve Akadimik Yayınlar Müdürlüğü, Halep, 1990, s. 562-563; Abdullah Tuba, İdari Hukuk İlkeleri, Birinci Bölüm, Halep Üniversitesi Yayınları, 1990 – 1991, s. 144.

metninde bakanlar kurulunu ‘‘yürütme kurulu’’ olarak sözüyle tabir etmesi ve cümleyi ‘‘devletin yüksek idaresi’’ tabiriyle de tamamlamış olması, anayasanın yasa koyucuları tarafından bakanlar kurulunun görevinin sadece idari bir alanda kısıtlanmasını hedeflendiği anlamına gelmektedir.

Devletin yüksek idari organını bakanlar kurulunun yanı sıra bakanlar da uygulayabilir. Çünkü anayasanın 122. maddesi uyarınca: ‘‘Bakan, bakanlığı ile ilgili devletin temel siyasetinin yürütmesini üstlenen, bakanlığının yüksek idari başkanı sayılmaktadır’’. Ayrıca anayasanın metinlerinde bakanın siyasi rolünün olduğuna ilişkin herhangi bir işaret yoktur. Aynı zamanda anayasada geçen bu idari ve siyasi ayrılık konusu, bakanlar kurulunun idari göreviyle ilgili kesişen ve engelleyen bir unsur olmadığı da ortaya çıkmaktadır[236].

XIV. KUVVETLER AYRILIĞI GÖRÜNÜMLERİ

2012 yıllı geçerli Suriye anayasasına baktığımızda, anayasanın devlet kuvvetlerini yasama, yürütme ve yargı güçlerine ayırdığını görebiliriz. Anayasaya göre, yasama gücü toplum arasında ilişkileri organize eden, kanunları yapan güçtür. Suriye’de yasama gücünü millet Meclisi üstlenir. Yürütme gücü yapılan kanunları uygulayan ve devletin idari ve siyasi görevlerini de üstlenir. Yürütme gücünü bakanlar kurulu yardımıyla Cumhurbaşkanı tarafından yönetilir. Yargı gücü ise nezdinde sunulan anlaşmazlıkların giderilmesini sağlayan bir güçtür. Yargı gücü yetkili mahkemeler tarafından yönetilir.

Suriye anayasası, kuvvetler ayrılığı ilkesini edindiğine rağmen, mutlak kuvvetler ayrılığı değil, esnek kuvvetler ayrılığını edinmektedir. Çünkü anayasaya göre, yürütme gücü iki taraflıdır, ayrıca yürütme ve yasama organlarının arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır, bu ilişki sayesinde her güç diğerinin işleyişlerine müdahale edip çalışmalarını denetleyebilir. Bu konuyu tezimizin gelecek bölümlerinde daha fazla açıklayacağız .

[236] Sam Delle, a.g.e., s. 733 – 734.

A. Yasama Organının Bağımsızlığı

Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasası'nın üçüncü girişinin birinci bölümünün (55-82. maddeleri), millet Meclisine yasama gücünü vermiştir. Yalnız bu maddeler gereğince millet Meclisi yasama sahibiyse de, ancak bu gücü yalnız başına üstlenen bir organ değildir. Çünkü anayasanın 113. maddesince belirlenen bazı durumlarda Cumhurbaşkanı da bu gücü kullanabilir. Yukarıda anılan birinci bölümün maddeleri gereğince, Halk Meclisinin yetkilerini, Meclisin oluşumunu, meclis üyelerinin durumlarını düzenlemiştir. Üstelik Halk meclis seçimini, Meclisin oluşumu üyelerinin durumunu ve yetkisi ile ilişkin düzenlemeler 24 Mart 2014 tarihli 5 No'lu seçim kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca 6 Haziran 1974 yılında Halk Meclisi tarafından onaylanan Meclisin içtüzüğü gereğince de düzenlenmiştir.

2012 tarihli Suriye Anayasası'nın 55. maddesinin birinci fıkrasında şöyle bir hüküm vardır: ''Yasama gücü anayasada belirtildiği gibi Halk Meclisi tarafından yönetilir''.

Bu anılan maddeye göre, Suriye Anayasası'nın millet tarafından seçilmiş Halk Meclisi adı verilen bir meclise yasama gücünü verdiği belirlenmektedir. Ancak Halk Meclisi'nin oluşumu ve kurulması hakkında, 2012 yıllı Suriye Anayasısı detaylı hükümler içermektedir ki, bu konuyla ilgili anayasada şöyle bir açıklama geçmiştir: ''Halk Meclisi'nin üyeleri, seçim yasasının hükümlerine uyarak, doğrudan gizli ve eşit bir aleni seçim yoluyla seçilir''[237]. Aynı bağlamda Suriye Anayasası, seçim yasasının seçmenler için özgür seçimin sağlamasını, adaylar için de seçim süreçlerini gözetleme hakkına sahip olmasını ve seçmenlerin iradesine müdahale eden kimselerin cezalandırılmasını sağlayan hükümlerin içermesini gerektirmektedir[238]. Yanı sıra eski Meclisin süresi bitiminden sonra 60 gün içerisinde yeni Halk Meclisi seçimleri yapılmalıdır[239].

[237] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 57. maddesi
[238] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 61. maddesi
[239] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 62. maddesinin 1. fıkrası.

Ayrıca anayasa, Halk Meclisi'nin yasal süresi ile ilgili olup, Meclisin ilk toplantısından itibaren dört yıllık bir süre olduğunu belirlemektedir[240]. Üstelik anayasa başka bir durumda, bu sürenin uzatılmasına işaret etmiştir. Yukarıda açıkladığımız gibi, eski Meclisin bitimi tarihinden itibaren 60 gün içerisinde yeni Meclisin seçilmesi gerekmektedir, bu 60 gün boyunca devlet bu süre içerisinde parlamentosuz kalacaktır. Bu durumda anayasanın 113 maddesine göre bu süre içerisinde Cumhurbaşkanı yasama organını yürütecektir. Ancak bu 60 gün içerisinde yeni Halk Meclisi kurulmadığı takdirde, devlet daha uzun süre parlamentosuz kalmaması için zorunlu olarak eski meclis yeniden toplanmaya başlayıp yeni Meclisin seçilmesine kadar görevini sürdürecektir[241].

Halk meclis dönemi şu iki durumdan birisi gerçekleştiğinde sona erecektir: Birinci durum, anayasa gereğince Halk Meclisine verilen dört yıllık dönem bitiminde, ikinci durum ise: Halk Meclisinin dönemi bitmeden önce Cumhurbaşkanı tarafından çözülmesinde bitecektir. Çünkü anayasa Cumhurbaşkanına Halk Meclisini çözme yetkisini vermektedir. Aynı zamanda meclis çözüldükten sonra da 60 gün içerisinde yeni meclis seçilmelidir. Ayrıca aynı bir sebepten dolayı Halk Meclisi ikinci defa çözülmemelidir[242].

Suriye anayasının 60'ıncı maddesinde şöyle bir hüküm açıklanmaktadır: ‘‘Bir kanun gereğince Halk Meclisi'nin üye seçim sistemi ile üye sayısı ve üyelerde bulunması gereken şartlar belirlenmelidir, öte yandan Halk Meclisinin üye sayısının en azından yarısının çiftçi ve işçilerden olması ve yasada da işçi ve çiftçinin tanımının belirlenmesi gerekli olacaktır’’.

2014 yıllı genel seçim kanunu şöyle bir metne sahiptir: ‘‘Halk Meclisi 250 (iki yüz elli) üyeden oluşmaktadır’’.

Geçen metne göre, Halk Meclisi'nde işçi ve çiftçilerin sayısı %50'den az olmamalıdır, yani mecliste çiftçi ve işçi üyelerinin sayısı 125 ve üzeri üye olmalıdır.

[240] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 56. maddesi.
[241] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 62. maddesinin 2. fıkrası.
[242] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 111. maddesi.

Ayrıca cinsiyeti aldırmadan on sekiz yaşını dolduran tüm suriyeli vatandaşlar eşit bir şekilde seçme hakkına sahiptirler, sadece geçerl mevzuatlar gereğince bu haktan mahrum olanlar hariç tutulacaktır[243]. Öte yandan polis ve askerlik görevi yapan kişiler, görevlerinde kaldıkları sürece seçime katılma ve kendilerini Halk Meclisi ve yerel yönetim meclislerine aday gösterme hakları durdurulacaktır[244].

Genel seçim kanunu, askıya alınmış kişilerin ve sürgün edilme sürelerini, akıl hastalığına uğrayanların ve hastalık sürelerini, cinayet veya cünha ile mahkûm olan kimselerin, oy kullanma ve seçimlere katılma hakkından mahrum kaldıklarını ve müddetini belirlemektedir. Kamu güvenine karşı cünha ve kabahat sayılan suçları da Adalet Bakanlığı tarafından belirlenmelidir[245]. Ayrıca genel seçim kanunu, vekilliğe aday olanların hakkında da şu şartlar belirlemiştir: Adayın ömrü, yirmi beş yılı doldurmuş olmalıdır, Suriye Cumhuriyetinde en az on yıl önceden vatandaşlığına geçmiş olmalıdır, cinayet ya da cünha suçundan dolayı mahkûm olmamalıdır, kendini aday gösterdiği seçim bölgesinin adaylık listesinde kayıtlı olmalıdır[246]. yukarıda da işaret etiğimiz gibi askerler ve polisler bunların dışındadır.

Ayrıca bakanlar görevlerindeyken kendilerini milletvekilliğine aday gösterebilirler, üstelik yargıçlar, kamu kuruluşlarında çalışan görevliler ve devletin diğer kamu ve karma sektörlerinde çalışan bütün görevlileri de kendilerini milletvekilliğine aday gösterebilirler. Ancak aday kaldıkları sürece çalıştıkları devlet kurumlarından izinli olmalıdırlar[247]. Halk Meclisi'nin yıllık çalışma dönemleri ise, yılda normal olarak üç dönem iş mesaisinde çalışırlar, ayrıca meclis toplam süresi 6 ayı taşımayan olağanüstü çalışma döneminde de davet edilebilir. Bununla ilgili Meclisin içtüzüğü, bu dönemlerin ve sürelerini belirleyecektir. Öte yandan Cumhurbaşkanı tarafından veya meclis üyelerinin üçte birinin isteği üzerine meclis olağanüstü döneme davet edilebilir[248].

[243] 24 Mart 2014 tarihinde 5 sayılı kanun gereğince çıkarılan, Genel Seçim Kanunu 4. maddesi.
[244] 2014 yıllı Genel Seçim Kanunu 6. maddesi.
[245] 2014 yıllı Genel Seçim Kanunu 5. maddesi.
[246] 2014 yıllı Genel Seçim Kanunu 39. maddesi.
[247] 2014 yıllı Genel Seçim Kanunu 42. maddesi.
[248] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası'nın 65. maddesi.

Halk Meclisi'nin yetkisi ile ilişkin, 2012 yıllı anayasanın 75. maddesince Meclisin yetkilerini şöyle açıklamaktadır:

1. Millet Meclisi yasaları onaylar ki, meclise Cumhurbaşkanı ya da Meclisin üyelerinin on üyesi tarafından gönderilen önerilen yasa tasarılarını inceler.
2. Millet Meclisi, bakanlıkların siyasetini tartışmaya ve Meclisin içtüzüğüne göre de bakanları sorgulayabilmesi için yetkiye sahip olmalıdır.
3. Millet Meclisi, anayasa gereğince hükümet kabinesinden veya bakanların birinden, desteğini çekmek için güven oylamasına davet edebilir.
4. Millet Meclisi Suriye Cumhuriyetinin genel bütçesini onaylar. Yürütme organı yeni mali yıl başlamasından en az iki ay önce yeni yıl bütçe projesini meclise sunmalıdır. Yeni yıl bütçesinin bütün ayrıntılarıyla meclis tarafından incelenmeden ve onaylanmadan geçerli olmamalıdır.
5. Millet Meclisi, ülkenin güvenliği ile ilgili uluslararası antlaşmalar ve sözleşmeleri de onaylar. Örneğin barış ve ittifak anlaşmaları, devletin egemenliği ile ilgili yapılan bütün sözleşmelerdir. Ayrıca devletin bütçesinde yer almayan masraflara yol açan ve uygulanması geçerli yasalara aykırı olan ve meclis tarafından yeni yasaların çıkarılmasını gerektiren anlaşmalar da dâhildir.
6. Meclis genel af yasasını onaylar.

Yukarıda Halk Meclisinin yetkisini, oluşum biçimini, üyelerinin durumlarını açıklayarak, Suriye Anayasası'na, genel seçimlerin kanununa ve Meclisin içtüzüğüne göre Suriye'nin yasama organının yasama yapısını ele almış olduk. Ancak Halk Meclisinin yetkisi konusunda daha ayrıntılı bir şekilde açıklamak için tezimizin ilerdeki bölümlerinde bu konuyu ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz.

B. Yürütme Organının Bağımsızlığı

Suriye Arap Cumhuriyeti'nde yürütme gücü birkaç organ tarafından yönetilmektedir. Anayasanın üçüncü girişinin ikinci bölümünde, Cumhurbaşkanının

görevini düzenleyen (83-117 maddeler), ve bakanlar kurulunun görevlerini düzenleyen (118. – 129.) maddeler gereğince, yürütme gücünün Halk adına anayasa hükümlerine uyarak Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu tarafından yönetildiği belirtilmektedir[249].

a. Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı, Arap Vatanının bir parçası, tam egemenliğe sahip anayasa ve kanunlar hâkimiyeti altında yönetilen bir ülkenin demokrasi milli sosyalist ve anayasal bir başkanıdır. Merkezi yönetim sistemi'nin başıdır. Güçler ve organlar arasında tahkim eden bir tabiata sahip değildir. Cumhurbaşkanının yetkileri, (Cumhurbaşkanı) başlığı altında Suriye Anayasası'nın ikinci bölümünün birinci bendinde, açıklanmaktadır. Böylece Cumhurbaşkanı, devlet yönetiminin başında bulunan birinci yürütme gücüne sahip olmaktadır[250].

Bu bölümde 2012 yıllı Suriye Cumhuriyeti Anayasası'na dayanarak Cumhurbaşkanının seçimi, şartları, yetkisi, hakları ve sorumlulukları ile temsil edilen görevini düzenleyen hükümleri ele alacağız.

2012 yıllı Suriye Cumhuriyeti'nin anayasası'na baktığımızda, anayasanın Cumhurbaşkanlığı makamına kendisini aday gösterenlerde kendilerinde bulunması gereken bazı şartları belirlediğini görebiliriz. Anayasa gereğince, bir kişinin kendisini Cumhurbaşkanlığına aday gösterebilmesi için, Suriye Arap Vatandaşı olmalı, kırk yaşını doldurmalı, yabancı kadınla evli olmamalı, adaylık başvuru sırasından itibaren en az on yıl Suriye Cumhuriyeti'nde aralıksız ikamete sahip olmalıdır[251].

Üstelik Suriye Anayasası'nın 3 üncü maddesinin 1. fıkrasında: ''Cumhurbaşkanının dini İslam'dır'' hükmü geçmektedir. Ancak bu fıkranın metninden, Suriye Cumhuriyeti'nin dini sadece İslam dini olduğu anlamına gelmemektedir, fakat İslam Dininin Suriye Devleti'nde çoğunluğun dini olduğundan dolayı, bu fıkra İslam Dinine manevi anlamda yücelik makamı vermektedir. Yani Cumhurbaşkanı makamı

[249] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 83. maddesi.
[250] Abdullah Tulba, a.g.e., s. 151.

[251] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 8. maddesi.

hariç devletin bütün siyasi ve idari görev ve makamları Müslüman olmayan vatandaşların adaylığına açıktır. Ancak bu fıkranın anayasada yer almasının nedeniyse, Cumhurbaşkanı Görevinin Suriye Ülkesinde en yüksek makam olduğundan ve Suriye Halkı'nın çoğunluğu Müslüman olduğundan dolayı sembolik olarak cumhuriyetin başında bulunan kişinin müslüman olması gerekli olmaktadır[252].

Cumhurbaşkanlığı görevi için adayların adı Halk Meclisinden çıkarılarak Halk referandumuna sunulur, daha sonra Halk Meclisi Başkanının çağrısı ile referanduma başlanılır. Böylece Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya Halk tarafından seçilir. Toplam seçmen oylarının mutlak çoğunluğunu kazanan aday Cumhurbaşkanı ilan edilir. Ancak herhangi bir aday mutlak çoğunluğu kazanmadığı takdirde, iki hafta içerisinde fazla sayıda seçmen oylarını kazanan iki aday arasında yeniden seçim başlatılır[253].

Göreve gelecek yeni Cumhurbaşkanının görev süresi göreve geldiği günden itibaren 7 yıldır ve bir kişi en fazla iki kez seçilebilir[254]. Ayrıca geçici bir engel nedeni ile Cumhurbaşkanının geçici olarak görevinden ayrılması hallerde, Cumhurbaşkanının görevine dönmesine kadar Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekalet eder, ancak Cumhurbaşkanının ölmesi veya yetersizliği nedeni ile Cumhurbaşkanlığı makamının boş kalması durumunda, Cumhurbaşkanlığı makamının boş kalması tarihinden itibaren doksan günü geçmeyen bir süre içerisinde yeni bir Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar Cumhurbaşkanı ilk yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekalet eder. Ancak Cumhurbaşkanı yardımcısı bulunmadığı takdirde doksan gün içerisinde yeni Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar başbakan Cumhurbaşkanlığı görevine vekâlet eder [255].

Cumhurbaşkanının görev alanı ile ilgili ise, Cumhurbaşkanı bütün yürütme güçlerini yönetmektedir, yalnız yürütme gücünün yönetiminde kendisine bakanlar kurulu yardımcı olmaktadır. Çünkü anayasanın 83. maddesinde şöyle bir hüküm geçmektedir: ''Anayasada belirtilen yetkiler dâhilinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu Halk adına yürütme gücünü yönetir.'' Cumhurbaşkanı geniş görev ve yetkilere

[252] Sam Delle, a.g.e., s. 736 – 737.
[253] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 86. maddesinin 1. ve 2. fıkraları.
[254] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 88. maddesi.
[255] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 92. maddesi.

sahiptir ki, normalde devlet başkanlarının yönettiği yürütme gücünün yanı sıra, yasama ve yargı güçlerini de yönetmektedir[256].

Suriye Cumhurbaşkanı, ülkede savaş ve seferberlik halini ilan etme ve bitirme kararını verir, aynı zamanda Halk Meclisi'nin onaylamasıyla birlikte barış sözleşmelerini imzalar,[257] ayrıca yabancı devletlerde siyasi heyetlerin başkanlarını atar, aynı zamanda ülkesinde yabancı siyasi heyetlerin başkanlarının atanmalarını kabul eder,[258] Anayasa hükümleri ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde uluslararası sözleşme ve antlaşmaları yapma ve iptal etme hakkına sahiptir[259]. Özel af yasası çıkarabilir,[260] yeni yasa projelerini önerebilir, yasalara göre asker ve sivil memurlar atayabilir ve görevden alabilir[261]. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı, Suriye silahlı kuvvetleri yüksek komutanıdır, bu yetkisi sayesinde silahlı kuvvetlerin yönetimi ile gerekli bütün karar ve emirleri verebilir[262].

Cumhurbaşkanının bakanlar kurulu ile ilişkisi ise, Cumhurbaşkanı bakanlar kurulu başkanını (başbakanı) ve yardımcılarını, bakanları ve yardımcılarını tayin etme aynı zamanda onların istifa dilekçelerini kabul etme ve onları görevlerinden alma yetkisine,[263] bakanlık kurulunu başkanlığında kurulmaya davet etmeye,[264] devletin genel siyasetini koymaya ve uygulamasını takip etme yetkisine sahiptir[265]. Üstelik Cumhurbaşkanını huzurunda başbakan ve bakanlar şeyden sorumlu tutulacaktır.

Cumhurbaşkanı, gerekçeli bir kararla Halk Meclisi'ni fesih etme hakkına sahiptir, ancak aynı gerekçeden dolayı Halk Meclisini ikinci defa feshedemez[266]. Cumhurbaşkanı, meclise muhatap olabilir, yanı sıra mecliste meclis üyelerine

[256] Veysel Kelsum, a.g.e., s. 709.
[257] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 102. maddesi.
[258] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 104. maddesi.
[259] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 107. maddesi.
[260] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 108. maddesi.
[261] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 106. maddesi.
[262] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 105. maddesi.
[263] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 97. maddesi.
[264] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 99. maddesi.
[265] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 98. maddesi.
[266] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 111. maddesi.

seslenebilir[267]. Ayrıca, Cumhurbaşkanı bazı özel koşullar altında ve belirli süre içerisinde yasama görevini üstlenir, yalnız Cumhurbaşkanı bu yasama gücünü Halk Meclisinin normal kuruluşları dışında kullanabilir, öte yandan olağanüstü durumlarda ve kesin gerektiğinde Cumhurbaşkanı Halk Meclisinin kuruluşu sırasında yasama gücünü kullanabilir. Üstelik Cumhurbaşkanı, yeni ile eski Meclisin dönem değiştirme süreci arasındaki sürede de yasama gücünü kullanır[268].

Cumhurbaşkanının yukarıda açıkladığımız üstlendiği yürütme ve yasama yetkilerinin yanı sıra, kısmen yargı gücünü de kullanmaktadır ki, Cumhurbaşkanı işleyişi, yetkisi ve oluşum biçimi kanun gereğince düzenlenmiş Yüksek Yargı Konseyi'ne başkanlık eder[269] ve özel bir kararname gereğince Yüksek Anayasa Mahkemesi başkanını ve beraberindeki heyeti de atayacaktır[270]. Ayrıca ceza kanunu gereğince, af konseyinin görüşünü yoklayarak idam cezasının uygulanması Cumhurbaşkanının kabulüne bağlıdır.

Cumhurbaşkanının sorumluluklarıyla ilgili, 2012 yıllı Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasası'nın 117. maddesinde şöyle bir hüküm geçmektedir: ''Vatan hainliği hariç, Cumhurbaşkanı görevlerini uygularken yaptığı işleyişlerden dolayı sorumlu tutulmayacaktır, Cumhurbaşkanının hakkında iddianame kararı, özel ve gizli bir oturum yoluyla Meclisin açık bir şekilde üçte ikisinin oylamasıyla karar verilir. Bu gizli oturum ise Meclisin en az üçte bir üyelerinin talebi üzerine gerçekleşir, Cumhurbaşkanının yargılaması ise Yüksek Anayasa Mahkemesi huzurunda yapılacaktır.''

b. Bakanlar Kurulu

2012 yıllı Suriye Arap Anayasasının üçüncü girişinin ikinci bölümünün ikinci bendinin (118-129) maddelerinde bakanlar kurulu başlığı altında, bakanlar kurulu ile ilgili hükümleri, bakanlar kurulunun kuruluş biçimini, görev alanını, başbakan ve bakanlarla ilişkin hükümler ve yetkilerini ele almaktadır.

[267] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 110. maddesinin 1. fıkrası.
[268] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 113. maddesinin 1. fıkrası.
[269] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 132. maddesi.
[270] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 141. maddesinin 1. fıkrası.

Bakanlar kurulu, devletin yüksek idari ve yürütme organıdır. Bakanlar kurulu, başbakan ve yardımcıları, bakanlar ve yardımcılarından oluşur. Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasını kontrol eder, devlet organ ve kamu kurumlarının çalışmalarını izler[271]. Yukarıda açıkladığımız gibi de Cumhurbaşkanı, başbakan ile yardımcılarını ve bakanlar ile yardımcılarının atanma, istifa dilekçelerini kabul etme ve görevlerinden uzaklaştırma yetkisini üstlenir. Bakanlar kurulu bütün bakanlardan oluşmaktadır.

Bakanlar kurulu aşağıdaki yetkileri kullanır: Cumhurbaşkanı ile beraber devletin genel siyasetini koyup uygular, kalkınma planlarını koyar, üretimi geliştirir, milli servetler için uygun yatırımlar yapar, ekonomiyi geliştirerek milli çıkarları artırır, anayasaya uygun bir şekilde kredi kaynağı sağlar, anayasanın hükümlerine göre uluslararası sözleşme ve antlaşmalar yapar, yasaların uygulanmasını izler ve devletin güvenliğini sağlar, vatandaşların haklarının korur, devletin çıkarlarını korur, yasa ve kanunlara yürütme ve idari kararlar çıkarıp uygulamasını takip eder[272].

Kabine başkanının (başbakanın) görevi ise: başbakan, bakanlıkların çalışmalarını takip eder, [273] yani başbakan, bakanların çalışmalarını yakından denetleyebilir, bakanlardan bakanlıklarının faaliyet ve çalışmalarıyla ilgili dönemsel raporlar ister, aynı zamanda bakanların çalışmalarında, devletin genel siyaseti, yönetmelik ve yasalarına ne kadar uygun bir şekilde çalışıp çalışmadıklarını takip eder. Başbakan, bakanlıkların arasında yetki ve görev konusunda olası anlaşmazlıklar ve bakanların arasında görüş farklılığı ortaya çıktığında bu anlaşmazlıkların giderilmesini sağlar[274]. Ayrıca Başbakan, bakanlar kurulunun (kabinenin) başkanlığını üstlenir. Fakat anayasanın 99. maddesince, bakanlar kurulu Cumhurbaşkanın başkanlığında kurulduğunda, başbakan diğer bakanlar gibi kurulun bir üyesi olur.

Başbakan, belirli şartlar altında Cumhurbaşkanın görevini üstlenme hakkına sahip olabilir. Bu durumu anayasanın 92. maddesinin ikinci fıkrası şöyle anlatmaktadır: ‘‘Cumhurbaşkanın makamı boş kaldığında, yardımcısı bulunmadığı takdirde, 90 gün içerisinde referandum yoluyla yeni bir Cumhurbaşkanının seçilmesine kadar, başbakan

[271] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 118. maddesinin 1. fıkrası.
[272] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 128. maddesi.
[273] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 118. maddesinin 2. fıkrası.
[274] Sam Delle, a.g.e., s. 813.

Cumhurbaşkanının bütün güç ve görevlerini kullanır.'' Bu metnin anlamı ise, başbakanın Cumhurbaşkanın yerine geçmesi iki şartın gerçekleşmesine bağlıdır: Birinci şart herhangi bir nedenle Cumhurbaşkanının yok olması, ikinci şart ise Cumhurbaşkanın yardımcısı olmamasında. Ayrıca başbakana verilen Cumhurbaşkanı makamımın yetkileri, yeni başbakanın seçilmesi için yapılacak referandumun düzenlenmesi için belirlenen 90 günlük bir süreyle sınırlı olmalıdır.

Bakanlar hakkında ise, atanmaları aynı zamanda istifa kabulleri ve görevden uzaklaştırılmaları Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Öte yandan başbakan ile yardımcıları ve bakanlar ile yardımcıları görevlerine başlamadan önce Cumhurbaşkanının önünde anayasal yemin etmelidirler[275].

Bakan, bakanlığının yüksek idari amiri sayılır ve bakanlık ile ilgili devletin genel siyasetini uygulamaya çalışır[276]. Yeni bakanlık kurulu oluşturulduğu andan itibaren çalışma programı ve genel siyaseti ile ilgili Halk Meclisi önünde bir bildiri sunar[277] ve her yeni yılbaşında bakanlıkların üretim gelişimi ve kalkınma projeleri ile ilişkin Halk Meclisinde bir yıllık bildiri de sunar[278].

Başbakan ve bakanların sorumluluğu hakkında ise, başbakan ve bakanlar hukuk ve yasalara göre hukuki ve cezai sorumlulukları vardır[279]. Cumhurbaşkanının ve Halk Meclisi önünde sorumludurlar[280]. Çünkü Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanları görevlerinden alabilme yetkisine sahiptir. Ayrıca Halk Meclisi bakanlar kurulu kabinesi veya bakanların birinin hakkında sorgulanması ve uzaklaştırılması için mecliste güven oylama çağrısı talebinde bulunur. Öte yandan Cumhurbaşkanı, başbakan yardımcıları ile ve bakanlar yardımcıları ile görevleri sırasında yaptıkları suçlardan dolayı yetkili mahkemeye sevk edebilir[281].

[275] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 120. maddesi.
[276] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 122. maddesi
[277] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 126. maddesi
[278] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 123. maddesinin.
[279] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 124. maddesinin 1. fıkrası
[280] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 121. maddesi.
[281] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasasının 124. maddesinin 2. fıkrası

XV. YÜRÜTME VE YASAMA ORGANLARININ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasası, yasama gücünün görevi kapsamında olan bazı yetkilerini yürütme organı tarafından yönetilmesi için yürütme organına yetki vermektedir. Bunun karşılığında da anayasa yasama organının, yürütme organının müdahalesini karşılayabilmek için yasama organına bazı yetkiler sağlamıştır. Böylelikle anayasa, yasama ile yürütme organın arasında bir tür denge ve işbirliğinin oluşmasını sağlamaktadır. Bu durumda Suriye Anayasası kuvvetler arasında esnek bir ayrılığa neden olmaktadır[282]. Aşağıda anayasanın yasama organına sağladığı bazı yetki ve yükümlülükler.

A. Halk Meclisinin, Hükümet Siyasetini ve Kalkınma Planlarının Onaylanmasını Danışma Hakkı

2012 yıllı Suriye Arap Cumhuriyeti'nin 76. maddesi aşağıdaki hükümleri içermektedir:

1. Başbakan bakanlık kabinesini kurduktan sonra 30 gün içerisinde son bildirisini Halk Meclisine sunacak..
2. Bakanlar Kurulu Başkanı, Halk Meclisi'nin önünde sunduğu program bildirisini uygulamalıdır.

Ayrıca Suriye Anayasası, Halk Meclisi'nin, bakanlar kurulunun siyasetini ve kalkınma planlarını danışma yetkisine sahip olduğuna işaret etmiştir[283].

Suriye Arap Cumhuriyeti Halk Meclisi'nin içtüzüğüne göre, yeni hükümet kabinesi kurulduğunda ya da Halk Meclisi seçimi sırasında, başbakan mecliste hükümetinin genel siyaseti ve çalışma programı ile ilgili bir beyanname sunmalıdır. Beyanname sunularak mecliste özel bir oturumda danışılır. Ancak bu toplantıda

[282] Yumuşak Kuvvetler Ayrılığı Sistemi'nde, devletin yürütme yasama ve yargı organları birbirinden yumuşak bir şekilde ayrılarak, bu organlar arasında karşılıklı işbirliği vardır. Bu nedenle bu sisteme, kuvvetlerin işbirliği sistemidir. Bu organların her biri çalşmalarını uygularken devlet egemenliğinin bir parça olarak diğer organlarla tek güç olarak devlet gücünü temsil etmektedirler. El-Celil Hammudi, Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Montesquieu Fikrinin Gerçeği. Hukuk Dergisinde Yayınlanan bir makale, 9. Yıl, İkinci Sayı, 2. Baskı, Kuveyt Üniversitesi, Kuveyt, 1977, s. 121.

[283] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası 75. maddesi.

herhangi bir oylama yapılmaz[284]. Ancak danışma sırasında beyanname ilkelerinin meclis tarafından herhangi bir ilkesine karşı çıkılırsa, hükümet kabinesi bu ilkeyi yeniden gözden geçirme zorunda kalacaktır[285].

Suriye Anayasa Mahkemesi eski başkanı Nasret Menla Hayder'e göre, hükümet kabinesi kurulurken başbakanın hükümetinin genel siyaset ve programının beyannamesini Meclisin önünde sunulduğu takdirde anayasa hükümlerinde hükümet kabinesi için güven oylaması talebinde bulunması zorunlu bir hüküm olmadığına rağmen, Meclisin güven oylaması talebinde bulunabilmesine karşı herhangi bir engel olmamaktadır. Ayrıca başbakan da güven oylaması talebinde bulunabilir[286].

Ayrıca bakanlar kurulu başkanı her yıl ekim ayında, kabinesinin bir yıl içerisinde genel siyaset ve kalkınma proglamlarıyla ilgili elde ettiği sonuçları bir beyanname ile Halk Meclisine sunmalıdır. Bu bildirgenin incelenmesi ve içerdiği bilgiler ile ilgili raporların hazırlanması için bildirge meclisteki görevli ve yetkili komisyonlara iletilir. Halk Meclisi üyeleri, beyannameyle ilgili raporları özel bir oturumda danışarak tavsiye ve önerilerini sunacaklar, meclis tarafından kalkınma planlarıyla ilgili sunulan önerileri uygulanmada öncelikli olacaktır [287].

B. Yürütme Kuvvetinin Yasama Kuvveti Üyeliğine Katılması (Parlamento ile Bakanlık Üyeliğini Bir Arada Toplamak)

Parlamento sistemlerini diğer sistemlerden ayıran özellik, parlamento sistemi parlamento üyeliği ile bakanlık makamını bir arada toplamayı engellememektedir. Bununla yetinmemiş çoğunlukla bakanlar parlamento üyelerinden seçilmektedir. Ayrıca hükümet üyeleri parlamento salonuna girmeleri, oturumlara katılmaları hatta

[284] 2005 yılında basılmış, 6/6/1974 yılında çıkarılan Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 145. maddesi.
[285] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 146. maddesi.
[286] Menla Nasret, Başkanlık ve Parlemanto Sistemleri Kuralları Işığında Suriye Hükümet Sisteminin Niteliği, Suriya Barosu tarafından Çıkarılan Avukatlar Dergisinde Yayınlanmış, Birinci Sayı, Dimeşk 1987, s. 54.
[287] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 147. maddesi.

parlamentoya konuşma talebinde bulunmaları mümkündür (ancak parlamentoda asil üye olmayan parlamentoda oy verme hakkına sahip olamayacaktır)[288].

Yukarıda açıklananlara ilaveten, Suriye anayasal kanun koyucusu, hükümet üyelerinin bakanlar kurulu üyeliği ile parlamento üyeliğini bir arada toplamalarına izin vermektedir. Bu duruma 2012 yıllı Suriye Anayasası'nın 126. maddesi açık bir şekilde şöyle değinmiştir: ''Bakan göreviyle Halk Meclisi üyeliği bir arada toplanması mümkündür.'' Bu hüküm aynı genel seçim yasasında da şöyle bir hükümle kabul edilmişir: ''Bakanlar görevlerindeyken kendilerini Halk Meclisi üyeliğine aday gösterebilir''[289].

Buna göre, başbakan veya bakanlar Halk Meclisinde milletvekili olabilirler. Milletvekili olmaları hükümetteki üyeliklerini etkilemez. Böylece kanun koyucular, onların görevde devam edebilmelerini güvence altına almaktadır. Ayrıca Suriye'de art arda gelen bütün anayasal ve siyasi hükümet sistemleri, hükümet üyelerinin parlamentoda üye olmadan parlamentonun toplantılarına katılmaya ve parlamentoyu kontrol etmeye hak vermiştir[290].

C. Yasaların Önerilmesi Alanında Yürütme ve Yasama Kuvveti İşbirliği

Suriye'nin anayasal kanun koyucusu, Cumhurbaşkanıyla temsil edilen yürütme gücüne, normal yasama eylemlerine ve mevzuatların koyulma sürecine katılma hakkı vermiştir[291]. Bu müdahaleler de Cumhurbaşkanına verilen yasa önerme hakkı yoluyla yapılmakadır. Aşağıdaki fıkralarda bu konuyu detaylıca ele alacağız.

Kanun Tasarısı Önerme Hakkı:

Suriye Anayasası, Halk Meclisi'nin içtüzüğü gereğince milletvekllerine kanun tasarısı önerme hakkı vermiş ise de, aynı zamanda Cumhurbaşkanına da yasama

[288] Muhammed Hayri, Politik Sistemlerde Özet, Kahire, 1999 – 2000, s. 259.
[289] 24/3/2014 tarihinde 5 sayılı yasama kararnamesi gereğince çıkarılan, Suriye Genel Seçim Kanunu 42. maddesinin A. fıkrası.
[290] Emin Espir, 1946 – 1973 yılları arasında Suriye'de Anayasal Ve Politik Sistemin Gelişimi, Daru'l-Nehar Yayınları, Beyrut, 1979, s. 198 – 199.
[291] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası 112. maddesi.

inisiyatifi vermiş, yani Cumhurbaşkanı ‘‘kanun tasarısını hazırlayarak, incelenmesi ve onaylanması için parlamentoya sevk eder" [292].

Cumhurbaşkanının önerdiği kanun tasarısı parlamento tarafından reddedilirse, aynı tasarıyı onaylanması için altı ay geçmeden bir daha parlamentoya sunulmaz. Ancak parlamento kanun tasarısını kabul ederse, bu tasarı geçerli bir kanun olarak çıkarılması için Cumhurbaşkanına usulen tebliğ edilir[293].

Ayrıca Cumhurbaşkanı, gerekçeli bir yazı ile gönderdiği kanun tasarısını geri alabilir ya da onaylanmasını belirli bir süreye ertlenmesin talep edebilir. Ayrıca Cumhurbaşkanı parlamentoda sunulan herhangi bir kanun tasarısı önerisinin danışılması belirli bir süreye erteleme talebinde de bulanabilir[294].

2012 yıllı Suriye Anayasası’nın 128. maddesinin dördüncü fıkrasınca, Suriye kanun koyucusu bu hususta, kanun tasarısı hazırlama yetkisini bakanlar kuruluna vermektedir. Ancak bu durumda bakanlar kurulu kanun tasarısını parlamentoya sevk edemez, çünkü bu görev sadece Cumhurbaşkanına verilmiş bir yetkidir. Böylece bakanlar kurulu tarafından önerilen kanun tasarısı yürütme gücünün başını temsil eden Cumhurbaşkanı gönderilir, Cumhurbaşkanı bu kanun tasarısını kabul ederse, kanun tasarısının incelenmesi ve tasarlanması için parlamentoya yönlendirir.

Yukarıda açıklananlara ilaveten, Suriye Cumhuriyetinde kanun tasarısı önerme hakkı, Cumhurbaşkanıyla temsil edilen yürütme gücüyle Halk Meclisi üyeleri arasında ortak bir haktır.

D. Yürütme Kuvvetinin Yasama Kuvvetini Kullanması

Anayasanın 55. maddesince, yasama organı Halk Meclisiyle temsil edilmektedir[295]. Yani anayasaya göre normal olarak yasama yetkisi Halk Meclisi tarafından yönetilmelidir. Ancak bazı belirli itibarlar için örneğin, parlamentonun

[292] 2012 yılında yürürlüğe giren Suriye Anayasası 74. maddesi
[293] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 107. maddesi.
[294] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 105. maddesi.
[295] 2012 yılında çıkarılan Suriye Anayasası 50. maddesi şöyledir: "Devlet yasama gücü, anayasada belirlendiği şekilde Halk Meclisi tarafından uygulanır".

yokluğu veya olağanüstü bir durum ortaya çıktığında, Suriye kanun koyucusu anayasanın 113 maddesinin belirlediği koşullar altında aşağıda belirlendiği gibi üç durumda, yasama kuvveti yetkilerini Cumhurbaşkanıyla temsil edilen yürütme organına bırakmıştır:

1. Halk Meclisi oturumları dışında ya da aşırı gereklilik duyulduğunda oturum sırasında ya da meclis çözülmüş halde bulunduğunda Cumhurbaşkanı yasama kuvvetini üstlenebilir.

2. Bu mevzuat, on beş gün içerisinde Halk Meclisinin ilk oturuşunda meclise sunulur.

3. Mecliste mevcut üyelerin üçte iki çoğunluğuyla Halk Meclisi, yukarıda (1 ve 2) fıkralarda anılan mevzuatları, reddetme veya bir kanun gereğince değiştirime hakkına sahiptir. Ancak mevcut üyeler Meclisin salt çoğunluktan az olmamalıdır. Üstelik bu red ya da değiştirme eylemi geriye dönük olarak uygulanmamalıdır. Ancak bu mevzuat meclis tarafından reddedilmediği ya da değiştirilmedi takdirde, onaylanmış hükmünde sayılacak ve mevzuatın üzerinde yeniden oylama yapılmasına gerek duyulmayacaktır.

Yukarıda anılan maddenin hükmüne göre, Cumhurbaşkanı aşağıda geçen üç durumda yasama gücünü üstlenebilir:

a. Halk Meclisi Kuruluşu Dışında Yasama Kuvvetini Kullanması

Suriye Halk Meclisi normal koşullar altında, üç normal yasama dönemi kurur. Birince yasama dönemi haziran ayının ilk Pazar gününden başlayarak temmuz ayının sonuna kadar sürer. İkinci yasama dönemi, ekim ayının ilk pazar gününden başlayarak aralık ayının sonuna kadar sürer. Üçüncü yasama dönemi ise, şubat ayının ilk pazar gününden başlayarak mart ayının sonuna kadar sürer[296].

Bilindiği gibi, normal şartlar altında Suriye Halk Meclisi'nin yıllık yasama dönemlerinin süresi altı aydır. Yıldan geriye kalan diğer altı ayda ise millet Meclisi

[296] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 2. maddesinin 1. fıkrası.

kurulma dışı sayılacaktır. Böylece Meclisin kurulma dışı olduğunda olası bazı gelişme ve gereksinimlerin ortaya çıkmasında bu gelişmeleri düzenlemek için uygun yasaların çıkarılmasına gerek duyulacaktır, bu nedenle anayasa parlamentonun kuruluş dışı olduğunda yasama yetkisini Cumhurbaşkanına vermektedir. Ancak Cumhurbaşkanın bu dönemde çıkardığı yasa kararnameleri Meclisin ilk oturuşunda meclise sunulmalıdır. Çünkü Halk Meclisi üyeleri, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yasaları mecliste mevcut bulunan milletvekillerinin üçte ikisinin onaylamasıyla reddetmeye ya da bir kanun gereğince değiştirmeye hak sahibidir.

Ayrıca anayasanın 113. maddesi, reddin ya da değiştirmenin geri dönük etkisi olmadığına işaret etmiştir. Yani o yasama kararnameler ile kazanılan haklar ve oraya çıkan durumlara değinmemelidir. Ancak reddetme ya da değiştirme kara sadece gelecekteki olayları etkileyecektir, ancak yasama etkisiyle ortaya çıkan sonuçları etkilemez[297].

Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan yasa kararnameleri Halk Meclisi tarafından iki şekilde kabul edilir: Birincisi, mevzuat kararnamesi Halk Meclisi'ne sunulurken, meclis tarafından değiştirilmediği veya reddedilmediğinde kararname onaylanmış sayılacaktır. İkincisi, mevzuatın Halk Meclisi'ne sunulurken, mevzuatı değiştirmek veya reddetmek için mecliste bulunan milletvekillerinin üçte iki çoğunluk sağlanmamasında mevzuat meclis tarafından geçerli ve onaylanmış sayılacaktır. Bu duruma Suriye Halk Meclisi içtüzüğünün 112. maddesinin hükmü şöyle işaret etmektedir:

1- Mevzuat kararnamelerini münakaşa etmek için ilk başta mevzuatla ilgilenen komisyonnin raporu okunacak, münakaşalardan sonra Halk Meclisi söz konusu mevzuatları reddetmeye ya da bir kanun gereğince değiştirmeye hak sahibidir.

2- Halk Meclisi, mecliste sunulan mevzuat kararnamelerini reddedilmesini veya bir kanun gereğince değiştirilmesi talep emediğinde hüküm olarak onaylamaya ihtiyaç

[297] Gassan Arnus, a.g.e., s. 291.

duyulmadan kabul edilmiş sayılacak, sonra bu karar Cumhurbaşkanına tebliğ edilecektir.

b. Olağanüstü durumunda Halk Meclisi'nin Yasama Dönemi Kuruluşunda Cumhurbaşkanın Yasama Kuvveti Kullanması

Suriye kanun koyucusu, herhangi bir sebep nedeniyle Halk Meclisinin olmadığı takdirde Cumhurbaşkanına yasama yetkisini kullanmaya hak vermekle yetinmemiş,[298] Cumhurbaşkanına Halk Meclisi'nin yasama döneminde kuruluşu sırasında da yasama yetksi vermiştir. Bu istisna hakkı vermekte, ''Milli güvenlik veya ülkenin ulusal çıkarı ile ilgili olağanüstü durumunda'' bu yetki vermiştir.

Suriye Anayasası'ndaki bu metin, yürütme organının yasama organı üzerinde yarattığı bir baskıyı temsil ettiğinde şüphe yoktur.

Anayasanın 113. maddesi 1. fıkrasında: "Ülkenin milli çıkarları veya güvenlik ihtiyaçları ile ilgili konularda önemli gereksinim duyulduğunda, Cumhurbaşkanı'nın Halk Meclisi'ne müdahale ederek yasama dönemi sırasında yasama gücünü üstlenemebilmesine hakkı olduğuna" işaret etmiştir. Bu metne göre, önemli gereksinim durumu takdir etme yetkisi Cumhurbaşkanına verilmektedir. Ancak çıkarılan kararnameler Meclisin ilk toplantısında meclise sunulmalıdır. Meclis, kararnameler gereğince çıkarılan yasaları meclis üyelerinin tam çoğunluk oyu ile değiştirmeye veya iptal etmeye sahiptir. Ancak meclis bu yasaları değiştirmediği veya iptal etmediği takdirde bu yasalar hükmen onaylanmış sayılır. Bu karar meclis başkanı tarafından başbakan'a bildirilir[299].

[298] Suriye Anayasasının metinlerine göre, parlemanto yokluğu aşağıdaki durumlarda ortaya çıkar:
1-Halk Meclisinin oturum dönemleri arasındaki süreler, oturum dönemlerini birbirinden ayıran aralarındaki tatillerdir.
2-İki meclis arasındaki süre: anayasal süresi dolan eski meclis ile seçilen yeni meclis kurulmasına kadar aralarındaki süre.
3-Anayasa 111. maddesinin 1. fıkrası gereğince Cumhurbaşkanı tarafından Halk Meclisinin çözülmi süresidir.

[299] Suriye Anayasası'nın 113. maddesinin 2. fıkrası, ayrıca Halk Meclisi İçtüzüğünün 112. maddesinin 2. fıkrası.

Yukarıda açıklanan, Halk Meclisi yasama dönemleri dışında alınan yasama kararnameleri ile ilgili onaylama hususunda uygulanan işlemler, önemli ihtiyaç hallerinde meclis oturumları sırasında alınan yasal kararnamelerin onaylanmalarında aynı işlemler uygulanır.

c. Meclisin İki Yasama Dönemi Arasındaki Sürede Yasama Gücü Uygulanması

2012 yıllı Suriye Anayasası'nın 56. maddesi şöyledir: "İlk oturumundan itibaren Halk Meclisi'nin görev süresi dört yıldır. Savaş halleri hariç bu süre uzatılmaz".

Ayrıca Suriye Anayasası'nın 62. maddesinin 1. fıkrasındaki metin şöyledir: "Halk Meclisi yasama döneminin sona ermesi tarihinden itibaren altmış gün içinde yeni meclis seçimleri yapılmalıdır".

Geçen metne göre, eski Meclisin sona ermesi ile yeni Meclisin seçilmesine kadar iki meclis arasında belirli bir süre olduğu görülmektedir. Bu süre içinde devlet yasama tatiline girer, şüphesiz ki bu süre içinde ülkenin yeni yasamalarla ilgili gereksinimini karşılamak için yeni Meclisin kurulmasını beklemek mantıksızdır. Bu nedenle bu iki Meclisin arsındaki süre içinde anayasal yasa koyucu Suriye Anayasası'nın 113. maddesinde Cumhurbaşkanı'na yasama yetkisini vermiştir.

Yukarıda açıkladığımız gibi, Halk Meclisi'nin yasama dönemi dışında veya önemli ihtiyaç hallerinde çıkarılan yasama kararnamelerinin onaylanması ile ilgili hususlarda uygulanan işlemler, iki meclis dönemi arasında alınan yasama kararnameleri hususunda da aynı işlemler uygulanır.

Kanımca, 2012 yıllı Suriye Anayasası'nın 113. maddesi gereğince Cumhurbaşkanı'nın bütün yasama gücü yetkilerini kullandığı görülmektedir. Bunun üzerine anayasa hükümleri gereğince yasama gücünü Halk Meclisi yanı sıra Cumhurbaşkanı tarafından da uygulandığını söylenebilir.

XVI. YÜRÜTME VE YASAMA ORGANLARININ ARASINDAKİ KARŞILIKLI DENETİM

Yürütme ile yasama organlarının arasındaki karşılıklı denetim doğru bir şekilde kullanılırsa birinin diğerine hâkim olamayacağı veya birinin diğerinin yetkisine müdahale edemeyeceği önemli derecede sağlanabilir. Böylece organların her birinin anayasal hüküm ve kurallara tabi olarak anayasal kuralların iyi bir şekilde uygulanmaları temin edilmiş olacaktır.

Bu bölümde Suriye Anayasal sisteminde yürütme ve yasama organlarının arasındaki karşılıklı denetim konusunu aşağıda iki başlık altında ele alacağız:

A . Yürütme Organı Üzerinde Yasama Organının Denetim Belirtileri

B . Yasama Organı Üzerinde Yürütme Organı Denetiminin Belirtileri

A. Yürütme Organının Üzerinde Yasama Organının Denetimi

Genelde, yasama organının iktidar gücünü karşılayabilmesi ve faaliyetleri üzerinde denetim uygulayabilmesi için parlamenter anayasalar, yasama organına bazı yetkiler sağlamaktadır. Suriye'de uygulanan anayasal sistem, parlamenter anayasal sistemine sahip olan ülkelere yakındır. Suriye anayasal yasa koyucu, yürütme ve yasama organlarının aralarında bulunan ilişkilerin niteliği ile ilgili yasaları parlamenter sistemlerde bulunan yasalardan almaktadır. Ancak bu iki güç arasında bulunan ilişkileri karşılıklı denetim ve işbirliği esaslarına bağlamaktadır.

Yürütme ve yasama organlarının arasında uygulanan karşılıklı denetimin amacı bu iki önemli kuvvetin aralarında birbirlerine karşı görev pozisyonu sağlamak değil, ancak kuvvetlerin birinin diğerine haksızlık yapmaksızın aralarında dengeli işbirliği sağlanmasını hedeflemektir. Böylece hükümet organlarının beraber bir şekilde anayasal kurallara tabi olmalarına sağlanmakla birlikte anayasal kuralların iyi bir şekilde uygulanması temin edilecektir[300].

[300] Hasan El-Bahri, a.g.e., s. 717.

Anayasa metinlerinin incelenmesinde, Suriye yasa koyucunun yasama organının yürütme üzerinde denetim uygulayabilmesi için yasama organına birçok araç ve prosedürler sağlamasını görülecektir. Bu araçlardan biri, milletvekillerinin yürütme organı üyelerini sorgulamaya veya haklarında gensoru önergesi verme yetkisi ile temsil edilir. 2012 yıllı Suriye Anayasası'nın 74. maddesi, milletvekillerinin yürütme üyelerinin karşılarında durabilmeleri için kendilerine sağlanan denetim araçlarını belirtmektedir. Bu maddenin metni şöyledir: "Halk Meclisinin içtüzüğü gereğince milletvekilleri, başbakanı ya da bakanlardan birini sorgulayabilme veya haklarında gensoru önergesi verme yetkisine sahiptirler". Aynı bağlamda anayasanın 78. maddesinde, Halk Meclisi'ne anayasal yetkileri alanındaki konularda bilgi ve gerçekleri toplamak amacıyla kendi üyeleri tarafından geçici komite oluşturma, ayrıca genel bir konuyu tartışma hakkı verilmektedir.

Anayasanın 75. maddesinin 3. fıkrasında, Halk Meclisi'nin gensoru sonucunda sorgulanacak hükümeti ya da ilgili bakanı görevden uzaklaştırma yetkisine sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu da bakanların cezai sorumluluğu adı ile bilinen bir durumdur. Aynı zamanda, Suriye yasaları, Halk Meclisi'nin Cumhurbaşkanının görevi ile ilgili işlemlerde işlediği cezai suçlardan dolayı Cumhurbaşkanını cezai sorumluluk ile suçlayabilme hakkına sahip olduğuna da işaret etmektedir (Cumhurbaşkanı sadece vatana ihanet suçundan dolayı cezai sorumluluğla suçlanabilecektir)[301].

Suriye Anayasal sisteminde yürütme organı üzerinde yasama organının denetim belirtileri konusunu detaylıca ele alabilmek için bu konuyu aşağıdaki yedi başlık altında açıklayacağız:

a . Meclisin Yazılı ve Sözlü Sorusu

b . Tartışılması Gereken Genel Bir Konunun Gündeme Konulması

c . Dilekçelerin İncelenmesi

d . Parlamenter Soruşturması

[301] 2012 yıllı Suriye Anayasası 117. maddesi.

e . Meclis Sorgulaması (Gensoru)

f – Hükümeti ya da Bir Bakanı Görevden Uzaklaştırma

g – Cumhurbaşkanına Karşı Cezai Suçlama (Vatana İhanet Suç İşlediğinde)

a. Meclisin Yazılı ve Sözlü Sorusu

Anayasal Suriye yasa koyucu, Halk Meclisi üyelerine, bakanların bakanlıkları ile ilgili görevlerinden dolayı, soru sorma hakkına sahip olduklarını kararlaştırmıştır. Suriye Halk Meclisi içtüzüğünün 133. maddesi soruyu şöyle tanımlamış: "Soru, milletvekilinin sadece belirsiz bir konu üzerinde, ya da duyduğu bir mesele ile ilgili tespitini ya da belirli bir konu ile ilgili yürütme organının niyetini sordurma yapmasıdır".

Parlamenter soru "denetim kavramı" açısından, ilgi çekmeyi ya da bir şeyin yapılmasını ya da bir yasal boşluğun veya performansın eksikliğini önlemek amacıyla ilgili yürütme üyelerine yönlendirilen soruları içermektedir. Ancak "açıklayıcı kavramı" açısından, belirsiz bir şeyin açıklanması ya da soruşturmaya talep eden yanında bulunmayan bilgileri kendisine verme anlamına gelir her iki durumda da soru sorma olası düzensizliklerin tespitine yol açar, bu düzensizliklerin giderilmesi için de belirli araçlar kullanarak hükümetin siyasi olarak sorgulanmasını sağlar[302].

Halk Meclisi her bir üyesinin, ister yazılı isterse sözlü olsun, meclis başkanlığı yoluyla yürütme organına soru yönlendirme hakkına sahiptir[303].

Suriye Halk Meclisi içtüzüğünün 135. maddesinde sorunun özelliklerini şöyle bildirmiştir: "soru kısa olmalı, açıklanması gereken konu üzerinde odaklanmalı, tartışma ve yorum içermemelidir, soru kamu güvenliğe zara verici olmamalıdır, ya da anayasa hükümlerine aykırı olmamalıdır, özel hususları dokunmak amacıyla isim veya kötü fıkralar içermemelidir, yargı önünde bakılan bir konu ile ilgili olmamalıdır".

[302] Ken'an Nevvaf, Parlamenter Soru ve Federal Milli Mecliste Uygulamaları, El-Şarika Dergisinde Yayınlanmış, Adet: 1, Şubat, 2009, s. 246.
[303] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 134. maddesi.

b. Tartışılması Gereken Genel Bir Konunun Gündeme Konulması

Suriye Halk Meclisi'nin içtüzüğü, genel bir konuyu tartışmak için gündeme getirilmesi niteliğini belirtmiştir. Meclisin bir komitesi ya da on milletvekili oyu ile bir genel konu üzerinde hükümetin siyasetini belirlemek amacıyla bu genel konunun tartışılması için gündeme getirilmesini talep edebilirler, bu talep yazılı olarak meclis divanına sunulmalıdır. Meclis divanı bu konuyu yürütme organına yanı sıra söz konusu tartışma konusuyla ilgili daimi komite başkanlarına da iletir. Daha sonra genel konunun tarihini planlamak amacı ile Meclisin en yakın oturum gündeminde yer alır.

Ayrıca hükümet kabul ettiği tekdirde meclis tartışılması istenecek genel konuyu hemen görüşülmesine karar verebilir. Aynı zamanda konunun tartışılmasını elverişsiz olduğunu gördüğü takdirde meclis konuyu gündemden uzaklaştırabilir[304].

Tartışılmakta olan konu ile ilgili komite başkanı ve sözcüsü, tartışma sırasında istekleri üzerine istedikleri zaman konuşma yapabilirler[305].

Her halde meclis, tartışılması istenilecek konuyu konu üzerinde araştırma yapılarak bir rapor düzenlenmesi için konuyu özel bir komiteye sunulmasına karar verecekler[306].

Dikkat edilmesi gereken diğer bir durum, tartışma talebini veren milletvekillerinin hepsi veya bir kısmının taleplerini geri aldıklarından sonra milletvekillerinin sayısı ondan aşağıya düştüğünde, bu durum meclis divanına duyurarak tartışma konusu gündeme alınmayacaktır. Ancak en az on milletvekilinin verdikleri talep üzerinde ısrar ettikleri takdirde konu gündeme alınacaktır[307].

Talebin kabul edilmesi için en az on milletvekilinin talepte bulunmasının şart koyulma sebebi ise, tartışılması istenen konunun vatandaşlarının büyük bir kesimini ilgilendirecek önemli bir konu olmasıdır.

[304] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 140. maddesi,
[305] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 141. maddesi
[306] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 142. maddesi.
[307] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 143. maddesi

c. Dilekçelerin İncelenmesi

Bazı yazarlar şikâyet dilekçelerini şöyle tanıtmaktadırlar: "zulme uğrayan kimselerin uğradıkları mağduriyetlerin dolayı parlamentoya ilettikleri istek ya da önerge ya da idari kanunlarda değişiklik yapılması arzu talepleridir. Bunun amacı, parlamento'nun görevi çerçevesinde yürütme organına ve idarelere uyguladığı denetim yoluyla bazılarını üzerine düşen zulmü kaldırmak amacıyla yürütme organlarına karşı bazı önergeler edinmesidir[308].

Halk Meclisi'nin içtüzüğünde bir konu üzerinde şikâyet dilekçesinin kimin tarafından sunabileceği belirlenmemelidir. Ancak içtüzük metinlerinde kimin şikâyet dilekçesi sunamayacağı belirlenmiş, o da Halk Meclisi üyeleridir. Çünkü Halk Meclisi üyelerinin bundan daha etkili yöntemlere sahiptirler örneğin yazılı veya sözlü soru sorma, sorgulama ve güvensizlik oyu ve tartışma talebinde bulunma yöntemleridir. Ayrıca meclis üyeleri belirli bir konu üzerinde soruşturma komisyonları oluşturma hakkına da sahiptirler. Kısacası, meclise dilekçe verebilen kişiler vatandaşlar olduğunu denebilir. Daha belirli bir anlamda yürütme organlarının davranışından dolayı ortaya çıkan sonuçlardan zarar görenlerdir[309].

Halk Meclisine sunulan dilekçeler, dilekçe sahibinin adı, adresi ve dilekçe konusunun özeti, dilekçenin alındığı tarihe göre seri numara ile meclis divanında kaydedilir[310].

Eğer dilekçe konusu ile ilgi sorun önceden meclis komitelerinin birine devredilmişse, meclis divanı dilekçeyi ilgili komiteye ileterek incelendikleri konuyla birlikte dilekçenin de incelenmesini talep eder[311].

Meclis üyelerinin her biri meclis divanına verilen herhangi bir dilekçeyi gözden geçirme hakkına sahiptir[312].

---

[308] Rebi Haşim, Siyasi Sistemlerde Parlamenter Denetim (Karşılaştırmalı Araştırma), Kahire, 2001, s. 79.
[309] Sam Delle, a.g.e., S: 789.
[310] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 157. maddesi.
[311] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 158./B. maddesi.
[312] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 159. maddesi

Komite kendisine iletilen dilekçeleri inceleyerek, gerekli gördüğünü meclise devreder.[313]

Yürütme organı kendisine sunulan dilekçeleri en çok bir ay süre içinde cevaplamalıdır[314]. Dilekçe konusu ve yürütme organının cevabı Meclisin görüşünü gerektiriyorsa, konunun meclis gündeminde tespit edilmesi için ilgili komitenin bu halle ilişkin bir rapor düzenlemelidir[315]. Daha sonra ilgili komite dilekçenin sonucunu dilekçe sahibine bildirmelidir[316].

Komite, yürütme organının cevabını inceledikten sonra, hükümetin cevabına ikna olmadığı takdirde şikâyet dilekçesini ve hükümetin cevabını Denetim ve Teftiş Merkez Kurumuna devrederek kurumun yetkisi alanında soruşturma yapmasını talep edebilir. Dilekçeler komitesi, meclise ve şikâyetçilere görüşlerini bildirmelidirler, aynı zamanda hükümete yönelik notlarını tebliğ edebilirler; ayrıca komite Teftiş ve Denetim Merkezi Kurulu'nun uyguladığı soruşturma sonucunu şikayetçiye tebliğ edebilirler[317].

d. Meclis Soruşturması

Meclis soruşturması, yasama organının yürütme organına yönelik sahip olduğu etkin denetim yollarından biridir. Bunun gereğince, Halk Meclisinin belirli bir siyaset ya da bir çalışma üzerinde inceleme uygulamak yoluyla belirli bir gerçeği tespit edilebilir. Bir konuyu aydınlatabilmek, üzerinde karar alabilmek için Meclisin uyguladığı önemli bir araçtır[318]. Bu araç oldukça pratik bir araçtır, çünkü bu araç olmaksızın idari, mali veya siyasi açıdan yürütme organının eksikliğini öğrenmek mümkün olmamalıdır. Meclis tarafından uygulanan soruşturmalar yolu ile hükümetin içinde bulanan yolsuzluk ve olumsuzluklar ortaya çıkartılabilir. Bundan sonra

[313] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 160. maddesi.
[314] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 161. maddesi.
[315] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 162. maddesi
[316] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 163. maddesi.
[317] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 164. maddesi
[318] Sabri El-Seyyid, Anayasal Hukuk İlkeleri, El-Alemiyye Matbaası, Kahire, 1994, s. 569.

parlamento, hükümetin araçlarında bulunan olumsuzları sapmaları ortadan kaldırmak için uygun yollar kararlaştırır[319].

Meclis soruştuması, taşıdığı büyük önem dolaysıyla Anayasal Suriye yasakoyucunun bu aracın anayasada yer almasına çalışmıştır ki, 2012 yıllı Suriye Anayasasının 78. maddesinde bu konuya şöyle işaret etmiştir: "Meclisin uyguladığı yetki alanları ile ilgili konular üzerinde bilgi toplama ve gerçekleri bulma amacı ile kendi üyelerinden geçici komiteler kurma hakkına sahiptir".

Soruşturma komisyonu veya meclis tarafından görevlendirilen üye, gerçeğe erişebilmesi için her türlü tedbirleri almaya hak sahibidir. Üstelik ifadesini dinlemekte fayda görülen herhangi bir kişi hakkında çağırma hakkına da sahiptir. Ancak tebligattan sonra hazır bulunmayan kişinin hakkında soruşturmayı yapan taraf savcılık aracılığıyla zorla getirme kararı verilebilir[320].

Yürütme ve yargı organı soruşturma görevini kolaylaştırmakla birlikte soruşturma komisyonuna istediği bilgi, veri ve belgeleri temin etmelidir. Soruşturma komisyonu huzurunda bulunan kişi, cevap vermekten kaçınamaz, çünkü kaçınırsa veya yanlış ya da yalan bilgiler verirse ceza hukukuna göre cezalandırılır. Ayrıca soruşturmacılar meclis başkanlığı tarafından ona karşı kamu davası açmasını talep edebilirler[321].

Komisyon soruşturmayı bitirdikten sonra, raporunu meclis başkanlığı divanına sunar, raporda komisyonun görüşü, soruşturmanın sonucu içerikli olur, meclis başkanı bu raporu Halk Meclisi'nde tartışılması için Meclisin gelecek ilk oturum gündemine koyacak[322].

Soruşturmalar sonucunda, suç fiili ortaya çıktığında gerekli yasal işlemlerin yapılması ve sanıklar hakkında kamu davası açılması amacı ile meclis başkanı soruşturma evraklarını Adalet Bakanına devreder. Ayrıca soruşturmalar sırasında mesleki ihlallerin işlenmesi ortaya çıktığında, faillerin hakkında uygun idari ve mesleki

[319] Muhammed Lila, Siyasi Sistemler, Devlet ve Hükümet, Daru'l-Fikr El-Arabi Yayınları, Kahire, 1971, s. 621.
[320] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 72. maddesi A. fıkrası.
[321] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 73. maddesi.
[322] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 74. maddesi.

cezalar vermek amacı ile meclis başkanı soruşturma evraklarını yürütme organına devreder[323].

e. Meclis Sorgulaması (Gensoru)

Suriye Anayasası 74. maddesinde, Halk Meclisi'nin üyelerine bakalar kurulunu veya bakanlardan birini sorgulayabilmeleri için yetki verilmektedir. Bu madde şöyledir: "Halk Meclisi üyeleri, Meclisin içtüzüğü gereğince, kanun teklif etme, soru sorma ve bakanlar kurulunu veya bir bakanı sorgulama hakkına sahiptir".

Suriye Halk Meclisi'nin içtüzüğünde sorgulama anlamını şöyle tanımlamış: "talepte yürütme organının çalışmasına müdahale etmeksizin, yürütme ogranının belirli bir mesele ile ilgili davranışının sebebini veya davranışının amacını belirtilmesini talep etmektir"[324].

Sorgulamanın amacı sadece bir sorunun cevabını vermek değil, Meclisin önünde hükümetin veya bir bakanın uyguladığı siyasetinde bulunan sapma veya ihlallerin öğrenmesi ile birlikte hükümetin veya bir bakanın eleştirilmesini hedeflemek olduğunu vurgulamaktadır. Genelde sorgulamanın amacı hükümetin veya bir bakanın hatasını kamuoyu önünde keşfedip pozisyonlarını zayıflatarak kamuoyunu aleyhlerine yönlendirmektir"[325].

Bu nedenle sorgulama, yürütme organının çalışmalarına karşı uygulanacak en etkili parlamenter denetimi araçlarından biridir. Çünkü sorgulama sonucunda özellikle de suçun tespit edilmesinde sorgulanan bakan veya bakanlar kurulu güvensizlik oyu ile görevden uzaklaştırılabilir[326].

Yürütme organının bir veya daha çok üyesinin sorgulanmasını arzu eden Halk Meclisi üyelerinin her birinin yazılı olarak sorgulama talebini Halk Meclisi başkanına sunmak zorundadır. Meclis başkanını da sorgulamayı hemen yürütme organına ileterek,

[323] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 75. maddesi
[324] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 148. maddesi
[325] Bin Bigayle Leyla, Cezayir Siyasi Sisteminde Yasama Denetimi Mekanizması, Anayasal Hukukta Üst Lisans Tezi, El-Hac Hıdır Üniversitesi, Cezayir, 2003-2004, s. 29.
[326] Ömer Fehmi, Karşılaştırmalı Anayasal Hukuk, Kahire, 2003-2004. s. 220

Meclisin gelecekteki ilk oturumunun gündeminde kaydeder. Sorgulama tarihi 5 gün sonra belirlenir, ancak yürütme organı üyesi yargılanmayı hemen kabul ederse 5 gün süreye gerek kalmaz[327].

Sorgulamayı talep eden üye talebine geri alma hakkına sahiptir. Ancak bu talebi başka bir üye edindiğinde talep yeniden takdim edilmelidir. Ancak sorguyu talep eden üye sorgulama oturumunda hazır bulunmalıdır, sorgulamayı başka bir üye edinmediğinde sorgulama zımni olarak iptal edilmiş sayılacaktır[328].

Sorgulamada yürütme organına cevaben konuşma hakkı ilk başta sorgulamayı yapan üyeye verilmelidir, on beş dakika konuşma hakkına sahiptir, bu süre içinde sorgulama konusunu açıklar, sorgulama talebinin konusu bütün taraflar tarafından (sorgulayan üye, bakan, tartışmaya katılan üyeler) tartışıldıktan sonra, tartışma sona ermiş sayılacaktır, sorgulayan üye bakanın verdiği cevaplarla ikna olunursa sorgulama konusu bitmiş sayılır, ancak ikna olmadığı takdirde, konuşma hakkı sorgulayan üyeye ve sorgulamayı teyit eden iki diğer üyeye ve muhalif taraftan üç üyeye verilir[329].

Daha sonra sorgulayan üye konuşma sonunda ikna olunmadığı takdirde güvensizlik oyu ile düşürülmesini talep eder[330].

f. Bakanlar Kurulunu veya Bir Bakanı Görevden Uzaklaştırma

2012 yıllı Suriye Anayasas'ının 75. maddesinin 3. fıkrası, Halk Meclisinin, bakanlar kurulunu veya bir bakanı güvensizlik oyuyla görevden uzaklaştırma yetkisine sahip olduğunu belirlemektedir. Ancak anayasa gereğince, bakanlar kurulu veya bir bakanı görevden uzaklaştırılması sorgulamadan önce yapılmamalıdır. Gensoru talebi ise en az beş milletvekili talepte bulunmalıdır. Görevden uzaklaştırma Meclisin tam çoğunluk güvensizlik oyu ile gerçekleşir. Bakanlar kuruluna verilen güvensizlik oyu

[327] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 149. maddesi
[328] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 150. maddesi
[329] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 151. ve 152. maddeleri
[330] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 153. maddesi

sonra, bakanlar kurulu başkanı kabinesinin istifasını Cumhurbaşkanına vermelidir. Aynı zamanda görevinden uzaklaştırılan bakan da istifasını vermelidir[331].

Çünkü bakanlar kuruluna veya bakanların birine güvensizlik oyu verme kararı parlamento ile hükümetin arasındaki ilişkiler açısından en etkilik karardır. Bu nedenle Suriye yasakoyucu güvensizlik oy verme talebini birçok bağ ve prosedürlerle çevrelemiş, aynı zamanda bunların kötüye kullanılmamaları için de önemli önlemler belirlemiştir. Bu yasaların koyulmasının sebebi, hükümet krizlerinin veya bakanlık istikrarsızlığı ve bu durumun toplumun istikrasızlığına yansımasını önlemek içindir[332].

Suriye Halk Meclisi içtüzüğü güvensizlik oy verme prosedürlerini belirlemektedir, 154. maddesinin A. fıkrasında, bakanlık kabinesine veya bir bakana güvensizlik oyu verme talebi yazılı olarak Meclisin beşte biri tarafından imzalı olması şartıyla sunulur. Aynı maddenin B. fıkrasında, meclis başkanı güvensizlik oyu talebini alır almaz Başbakana ve ilgili bakana tebliğ eder, talep alındığı tarihten iki gün sonraki meclis oturumunun gündeminde kayıtlanır. Güvensizlik oyu verilmesi istenen bakanlık kabinesi veya bir bakan talebin üç günü aşmamak şartıyla bir süreye ertelenmesini talep edebilir.

Güvensizlik oyu verme kararı meclis üyelerinin çoğunluğu ile alınır, bu husus Suriye Anayasası'nın 77. maddesinde şöyledir: "Bakanlık kabinesine veya bakanların birine Güvensizlik oyu verilmesi meclis üyelerinin çoğunluğu ile yapılır". Aynı hüküm Halk Meclisi içtüzüğünün 155. maddesinde şöyle belirtilmiş: "Güvensizlik oyu verme kararı meclis üyelerinin çoğunluğu ile yapılır". Güvensizlik oylaması alenen ve üyelerin adını bir bir çağırarak yapılır[333]. Eğer meclis güvensizlik oyu önergesini meclis üyelerinin çoğunluğu ile kabul edilirse ve bu yönde karar alınırsa, meclis başkanı, bakanlığa veya bakanların birine güvensizlik oyu verme kararının çıkmasından hemen sonra alınan kararı Cumhurbaşkanına iletir[334]. Bu sonuç aşağıdakileri gerektirir:[335]

[331] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 77. maddesi
[332] Hasan El-Bahri, a.g.e., s. 829.
[333] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 61. maddesi
[334] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 156. maddesi
[335] 2012 yıllı Suriye Anayasası, 77. maddesinin 2. fıkrası; Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 154. maddesinin C. fıkrası.

- Bakanlık kabinesine güvensizlik oyu verilmesinden sonra başbakan bakanlık kabinesinin istifasını Cumhurbaşkanına vermelidir.

- Bakanların birine güvensizlik oyu verilmesinden sonra, söz konusu bakan istifasını Cumhurbaşkanına vermelidir.

g. Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu (Vatana İhanet Suçu İşlediğinde)

Hiç şüphe yok ki, Cumhurbaşkanını suçlamak ve kendisini görevden almak, anayasal kuralların yürürlüğe girmesi ve iyi bir şekilde uygulaması bakımından temel ve önemli bir denetim aracı oluşturur, Suriye'de Anayasal yasakoyucu, Cumhurbaşkanının görevi ile ilgili işlemlerden dolayı sorumsuzluğuna, aynı zamanda Cumhurbaşkanı'nın tek bir durumda o da vatana ihanet ettiğnde Halk Meclisi'nin Cumhurbaşkanını suçlama hakkına sahip olduğuna da işaret etmektedir.

Anayasal Suriye yasa koyucunun, Cumhurbaşkanını siyasi işlemlerinde dolayı, Halk Meclisi'nin Cumhurbaşkanına soru sorma, sorgulama veya güvensizlik oyu verme ya da görevden alma haklarına sahip olmamalarına işaret ettiğine rağmen, aynı zamanda ceza sorumluluğu bakımından sadece bir tek durumda vatana ihanet etme durumunda cezai sorumlulukla sorgulanmasına karar vermektedir.

Anayasa bu sorumluluğun kapsamını ve Cumhurbaşkanını suçlama niteliği belirlemiş, 2012 yıllı Suriye Anayasasının 117. maddesi şöyledir: "Cumhurbaşkanı, göreviyle Ilgili olarak yalnızca vatana ihanet suçu ile suçlanabilir. Cumhurbaşkanı ile ilgili suçlama talebi önergesi meclis üyelerinin en az üçte birinin oyu ile verilir, aynı zamanda açık bir oylama sonucunda Halk Meclisi kararı ile uygulanır, ayrıca vatana ihanet ile suçlanan Cumhurbaşkanı, yüce divanda yargılanır".

Fransız Hukukçu Mourice Duverger vatana ihaneti şöyle tanımlamıştir: "Cumhurbaşkanı için vatana ihanet, Cumhurbaşkanının görevi kötüye kullanması sonucunda anayasaya karşı veya ülkenin yüce çıkarlarına karşı bir olayın ortaya çıkmasından oluşan bir durumdur".

Suriye ceza hukukuna dönünce, anayasada belirtildiğine göre Cumhurbaşkanının vatana ihanet suçunu teşkil eden işlediği fiileri tahmin edebilmek mümkün olur, aşağıdaki fıkralar bu fiillerin örnekleridir:

1 - Gayrimeşru bir şekilde anayasıyı değiştirmeya çalışmak.

2 - Suriye toprakları'nın bütünlüğünü parçalamaya uğraşmak.

3 - Nutuk, yazı, fiil yoluyla Suriye topraklarından bir kısmını kesip mülkiyetini başka bir ülkeye ilhak etmeye uğraşmak.

4 - Terör eylemleri işlemek amaçlı yapılan komplo.

5 - Suriye'yi saldırı tehlikelerine maruz koyan nutuk, yazı veya bazı fiiler işlemek. Ya da Suriye'nin diğer ülkelerle ilişkilerini sabotaj etmektir.

Buna göre, Suriye'de Cumhurbaşkanının vatana ihanet ile suçlanmasında, görevden alınır. Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin bu hususta karar alımına kadar, Cumhurbaşkanı makamı boş kalır; çünkü sadece Halk Meclisinden çıkarılan suçlama kararı Cumhurbaşkanı'nın görevini nihai bir şekilde bitiremez. Ancak Cumhurbaşkanının görevini durdurur. Bu durumda Cumhurbaşkanı yardımcısı başkanlık görevini geçici olarak üstlenir[336].

Ancak Cumhurbaşkanı yardımcısı olmadığı durumda Cumhurbaşkanının bütün görevlerini ve yetkilerini doksan gün içerisinde yeni bir Cumhurbaşkanı seçile ne kadar Halk Meclisi başkanı devralır[337].

B. Yürütme Organının Yasama Organının Üzerindeki Denetimi

Yukarıda değindiğimize göre, Suriye'de Halk Meclisinin (Parlamento) denetim rolü hükümetin bütün çalışmaları üzerinde uyguladığı denetimle temsil edildiğini gördük, Anayasal Suriye kanun koyucunun, hükümet çalışmaları üzerinde denetim yapabilmesi için parlamentoya sağladığı araç ve prosedürleri de gördük, bu araçlara örnek olarak Halk Meclisi'nin, üyelerinin hükümet üyelerine soru sorma ve sorgulama

[336] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 29. maddesi
[337] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 93. maddesinin 2. fıkrası

hakkı, ayrıca parlamenter soruşturmalar uygulama hakkı, aynı bağlamda Halk Meclisinin bakanlık kabinesine veya bakanların birine güvensizlük oyu verme ve Cumhurbaşkanını ceza sorumluluğu ile suçlama hakkına sahip olmasıdır.

Yasa koyucunun yukarıda gördüğümüz gibi yasama organına verdiği hakların karşılığında, parlamentonun çalışmasını etkilebilmek için yürütme organına da bazı araçlar sağlamaktadır. Bu araçlar sayesinde iki organ arasında bir denge sağlanmış olmaktadır.

Anayasanın yürütme organına sağladığı araçlar, yürütme organının, parlamentoyu olağan ve olaganüstü toplanmaya davet etme aracılığıyla parlamentonun çalışmalarına müdahale edebilmesi, yürütme organının parlamentoyu çözme hakkına sahip olması, ayrıca yürütme organının kanunlara ve kanunların çıkarılmasına itiraz etme hakkına olması ile temsil edilmektedir. Buna göre, aşağıdaki üç ana başlık altında Suriye Anayasal sisteminde yürütme organının yasama organı üzerinde uyguladığı denetim belirtmelerini ele alacağız:

a . Yürütme Kuvvetinin Parlamenter Çalışmasının Yürütülmesine Müdahalesi

b . Yürütme Kuvvetinin Parlamentoyu Çözme Hakkı.

c . Yürütme Kuvvetinin Kanunlara ve Çıkarılmasına İtiraz Etme Hakkı.

a. Yürütme Organının Parlamenter Çalışmasının Yürütülmesine Müdahalesi

Genelde ülkeler anayasalarında içerikli olarak bazı anayasal araçlar yolu ile yürütme organına yasama organının çalışmalarına müdahale etme hakkı verir, bunun amacı yasama ve yürütme güçlerinin arasında karşılıklı işbirliğinin sağlanmasıdır. Bu araçlar: yürütme gücünün ister olağan ister olağanüstü olsun oturuma davet etme hakkıdır.

Bu nedenle Suriye kanun koyucu Cumhurbaşkanı ile temsil edilme yürütme kuvvetine Meclisi yeni yasama dönemi oturumuna davet etme ve istisnai hallerde olağanüstü toplantıya davet etme yoluyla Meclisin çalışmasına müdahale etme hakkını vermektedir.

1. Yeni yasama döneminde Meclisi ilk toplantısına davet etme

Modern parlamento sistemlerinin anayasalarında olduğu gibi Suriye kanun koyucu da cumhubaşkanı'na belirli bir süre içinde Meclisi ilk oturumuna davet etme hakkını vermektedir. Ancak bu süre içinde davet etmediği takdirde Halk Meclisi kanun gücü ile ilk oturumunu başlatır. Bu hüküm Suriye Anayasasının 64. maddesinin 1. fıkrasında şöyledir: "Seçimlerin sonuçları ilan edildikten sonra on beş gün içinde Halk Meclisi Cumhurbaşkanı kararnamesi ile ilk oturumuna davet edilir. Ancak toplanma kararnamesi çıkarılmadığında meclis on altıncı günde hükmen toplanmalıdır".

Yukarıdakilere dayanarak, anayasanın yürütme gücüne verdiği hakkın karşılığında bu hakkın kullanımı için belirleyen ve kontrol eden kanuni esas ve usuller de belirtmiş, yürütme gücü yetkisini kullanarak sadece belirli tarihlerde parlamentoyu toplantıya çağırabilir, aksi takdirde parlamento anasada belirlenen bu süre bittiğinde hemen toplanabilir[338].

2. Meclisin Olağanüstü Toplantıya Çağırılması

Suriye yasa koyucu, Cumhurbaşkanı'na seçim sonuçlarının ilan edilmesi tarihinden on beş gün süre içinde yeni Meclisi ilk yasama dönemi toplantıya çağırma yetkisi vermesinin yanı sıra, kendisine Meclisi olağanüstü toplıntıya çağırma yetkisini de vermektedir. Bu hüküm 2012 yıllı Suriye Anayasası 65. maddesinin 2. fıkrasında şöyle bir metinle yer almaktadır: "Cumhurbaşkanı veya Halk Meclisi Ofisi veya Meclisin üçte biri üyeleri tarafından Halk Meclisi olağanüstü toplantıya çağrılabilir".

Burada dikkat edilmesi gereken husus, Suriye yasa koyucu, Meclisin olağanüstü toplantıya çağırılmasını sadece Cumhurbaşkanı'na tahsis etmemekle beraber meclis ofisi ve Meclisin üçte birinin yazılı talepleri üzerine Halk Meclisinin olağanüstü toplantıya çağrılmasını kabul etmektedir. Ancak olağanüstü toplantı tarihleri, Halk Meclisi başkanı kararı ile belirlenir[339]. Çünkü Halk Meclisi olağanüstü toplantıya davet edildiğinde meclis tarafından belirlenen tarihin gündemi sadece davet edildiği sorunun tartışılması

[338] Hasan El-Bahri, a.g.e., s. 884.
[339] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 2. maddesinin H. fıkrası

için tahsis edilmelidir ki, o günün gündeminde başka konu ele alınmayacaktır. Bu kurala Fas, Mısır ve Katar Ülkeleri Anayasaların da içeriklidir[340].

b. Yürütme Kuvvetinin Parlamentoyu Çözme Hakkı

Anayasal Suriye kanun koyucu, yürütme ve yasama kuvvetlerinin aralarında fiili denklik sağlamak amacı ile Cumhurbaşkanı ile temsil edilen yürütme organına hak Meclisi'ne karşı kullanabileceği en tehlikeli silahı vermektedir, o da parlamentoyu feshetme yetkisidir. Parlamentonun, önünde sorumluluğunun sonucunda hükümeti devirme hakkının mantıksal olarak karşıtıdır.

Bu metne göre, anayasal yasa koyucu, Halk Meclisini feshetme hakkını münhasır bir şekilde Cumhurbaşkanı'na vermektedir, Cumhurbaşkanı bu hakkı sadece kendisi yürütebilir. Cumhurbaşkanı bu hakkı başkasının kullanabilmesi için yetki verilmez. Buna göre herhangi bir durumda hatta hükümet ile parlamentonun arasında anlaşmazlık söz konusu olduğunda başbakan parlamentoyu feshetme hakkına sahip değil, aynı bağlamda Halk Meclisi belirli bir durum karşında kendisini feshetme hakkına sahip değildir.

Özetle, Suriye Anayasal sistemi'nde feshetme hakkı daima Cumhurbaşkanın yetkisindendir[341].

Aynı bağlamda Suriye Anayasası, Cumhurbaşkanın Halk Meclisi'ni feshetmeye yönelmesinin sebeplerini veya hallerini belirlememekle, bu hal ve sebeplerin açıklanmasını Cumhurbaşkanı'nın kendisine bırakmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın Halk Meclisi'ni feshetmesi görevi anayasanın 96. maddesinde açıklanan görev ve güçleri ile uyumludur: "Cumhurbaşkanı, anayasanın saygınlığını, kamu otoritesinin düzenli seyrini, ulusal birliğin korunmasını ve devletin bekasını sağlar". Hükümet ile Halk Meclisi'nin arasında anlaşmazlık ortaya çıktığında bu anlaşmazlığın ortaya çıkmasına yol açan siyasi durumu göre ya Meclisi fesheder ya da hükümeti görevden alır[342].

[340] Hasan El-Bahri, a.g.e., s. 786.
[341] Emin Asper, a.g.e., s. 202.
[342] Sam Delle, a.g.e., s. 88.

Parlamentonun feshedilmesi ve bunun ne kadar gerekli olup olmadığına yürütme organına temsil eden kendi Cumhurbaşkanının münhasır yetkisi olmamasının temel kuralı ise, Suriye Anayasal yasa koyucu, feshetme hakkının yürütme gücü tarafından kötü bir şekilde kullanmasını önleyebilmek için bu yetkiyi birkaç güvence ile korunmaktadır, bu konu ile ilgili hüküm 2012 Suriye Anayasası'nın 111. maddesinde şöyledir:

1: Meclis aynı sebepten dolayı birden daha fazla tekrar feshedilemez. Bu hükümet iktidarın feshetme hakkını kallanmasında keyfi davranışını önlemek için gereklidir. Ayrıca anayasal kuralların saygılığını koruyan bir hükümdür, çünkü feshedilmenin tekrarı yürütme gücünün parlamentoya hâkim ve kontrol etme arzusunun göstergesidir.

2: Kamuoyunun bilgilendirilmesi için feshetme kararının gerekçeleri ortaya çıkarılmalıdır, yani Halk Meclisi'nin feshedilmesine yol açan sebepler açıklanmalıdır[343].

3: Çıkarılan feshetme kararı, yeni bir Meclisin kurulması için seçmenleri Meclisin feshedilmesi tarihinden itibaren 60 gün içinde yeni seçim düzenleme çağrısı ile kapsamlı olmalıdır.

c. Yürütme Kuvvetinin Kanunlara ve Çıkarılmasına İtiraz Etme Hakkı

Suriye yasa koyucu, Cumhurbaşkanına meclis tarafından kararlaştırılan yasa tasarılarına itiraz etme hakkı vermiş, bu konuyu 2012 yıllı Suriye Anayasası 100. maddesinde şöyle açıklamıştır: "Halk mecli'nin kararlaştırdığı kanunlar Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılır, aynı zamanında Cumhurbaşkanlığına ulaştığı tarihten itibaren bir ay süre içinde gerekçeli kararla bu kanunları itiraz edebilir. Ancak aynı karar Meclisin iki misli çoğunluğu ile bir daha kararlaştırıldığı takdirde Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılır".

Halk Meclisi içtüzüğünde, meclis tarafından kararlaştırılan kanun Cumhurbaşkanı'nca itiraz edildiği taktirde Meclisin bu durumla nasıl davranabileceğini şöyle belirtmiştir: "A- Halk Meclisi tarafından kararlaştırılan bir kanunla ilgili, Anayasanın 100. maddesi gereğince Cumhurbaşkanı tarafından itiraz edildiğinde, itiraz

[343] Muhammed El-Tammavi, a.ge., S. 621-622.

kararı meclise geldiğinden hemen sonra Meclisin ilk oturum gündemine konulur, daha sonra ilgili komiteye ve anayasa-yasama işleri komitesine devrilir, bu iki komite birlikte çalışarak iki hafta içinde konu ile ilgili bir rapor hazırlayacaklar, rapor kanunu itiraz edenler ile tarafların görüşlerini ve gerekçelerini kapsamalıdır. B- Meclis başkanı raporun basılması ile üyelere dağıtılmasını emreder, raporun dağıtılmasından üç gün sonraki Meclisin ilk gündeminde yer almalıdır. C- Rapor mecliste tartışılır, Ancak reddedilen kanunun yeniden kararlaştırılmasını ısrar edildiği takdirde kanun oylamaya sunulacak Meclisin üçte ikisinin oyu ile yeniden kararlaştırılabilir. D- Meclis başkanı ulaşılan sunucu Cumhurbaşkanına bildirir"[344].

Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın itirazına uğrayan meclis kanunu mutlak itiraz değil, yani kanunun tamamen yok olması anlamına gelmez, sadece kanunu geçici olarak frenleyen bir itirazdır. Çünkü Cumhurbaşkanı'nın itirazı kanunun yeniden tartışılması için meclise geri döndürülmesidir. Meclis üyelerinin üçte ikisinin oyu ile kanun yeniden kararlaştırıldığında Cumhurbaşkanı'nın itirazı düşecektir.[345].

Bu durumda hemen Cumhurbaşkanı tarafından onaylanacaktır.

Ancak meclis tarafından kararlaştırılan kanun Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılması hakkı, kanunun vücut belgesi sayılacaktır, aynı zamanda Cumhurbaşkanı'nın bu onayı kanunun kuvvetler ayrılığı ilkesine göre yürütme organınca yürürlüğe konulması için yürütme organına emir sayılacaktır. Çünkü yürütme organı emrini yasama organından değil, yürütme gücünü temsil eden Cumhurbaşkanı'ndan alır.

Kanunun çıkarılması aşağıdaki üç hususu yansıtır:

1 - Cumhurbaşkanın bu kanunun Halk Meclisi tarafında anayasa usullerine uyarak kararlaştırdıklarını, aynı zmanda kanunun anayasının gerektirdiği bütün şartlarını içerdiğini de onaylamasıdır.

2 - Cumhurbaşkanı'nın kanunla ilgili itiraz etme hakkınıdan vazgeçmesidir.

[344] Suriye Halk Meclisi İçtüzüğü 108. maddesi
[345] Hasan El-Bahri, a.g.e., s. 953.

3 - Kanunun yürürlüğe giresinin yaptırımın olması, yürütme organının bütün üyeleri bu kanunda geçen hüküm ve kurallara uymalıdırlar[346].

XVII. KUVVETLER AYRILIĞI VE YARGI BAĞIMSIZLIĞI

A. Genel Olarak

Yargı devletin bünyesindeki en önemli ve tehlikeli bir varlıktır. Yargı, insanların özgürlük, mülkiyet, inanç ve güvenlikleri açısından adaletin sağlanmasını amaçlar. Fransız filozof Voltaire şöyle diyor: "İnsanın üstlendiği en büyük görev yargı görevidir". Yargı gücü herhangi bir toplumda hükümetin kurulmasında dayandığı üç önemli kuvvetlerden biridir. Bunlar: Yasama kuvveti, yürütme kuvveti ve yargı kuvvetidir. Bu nedenle Suriye Anayasası dâhil olmak üzere bütün gelişmiş ülkelerin anayasalarında yargı gücünün bağımsız olduğunu görebiliriz. Böylece toplumlarda hukuk ve adalet üstün olur, çünkü herhangi bir millette kanun sözü üstün olduğunda ve adalet yaygın olduğunda v o millet için korku duyulmaz.

İngiltere Başbakanı Winston Churchill, ikinci dünya savaşı sırasında ve Britanya'nı alt yapısı tahrip olduktan sonra, ülkesinin durumu ilgili sorulduğunda şöyle bir cevap verdi: "Ülkede yargı ve adaletin iyi olduğu sürece ülkenin hali iyi olur"[347].

Yargı görevi toplum görevleri arasında üstün bir statüye sahip olduğuna rağmen çok zor ve karmaşık bir görevdir. Bu görevi üstlenen kimse, toplumda bireyler arasında mali ve diğer kişisel hususlarda ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümünde, ayrıca bazı ceza davalarında verdiği kararlar ile insanların hayatına veya ölümüne hüküm verme yetkisine de sahip olacaktır. Bu nedenle toplumun ve bireylerin hayatında önemli rol oynayan yargı organının bağımsızlığının korunması, aynı zamanda siyasi, yürütme veya diğer herhangi bir tarafın işine müdahale etmesini önlemek, bağımsız ve tarafsızlığını korumak amacı ile yargıca da gerekli olan dokunulmazlığın sağlanması gereklidir.

[346] Minla Haydar, a.g.e., s. 45-46.
[347] Nezir Sinan, Yargı Kuvveti ve Yargı Bağımsızlığı, 2004, www.f-law.net/law/threads/52188

Eskiden demişler ki, "Adelet hükmün temeli ise, yargının istikrarlığı adaletin temelidir"[348].

Fakat yargının bağımsızlığı her halde yargının devletten ayrı kalması anlamına gelmez, çünkü yargı organı yasama ve yürütme organları ile birlikte devleti oluşturan organlardır. Ancak yargı bağımsızlığı kavramı aşağıdaki iki durumda temsil edilir:

Birinci durum, yargının yargılama görevini yaparken bağımsız olması, yargı organına kanundan başka bir şeyin hükmedememsidir. Ayrıca yargı yetkisindeki davalara bakarken yargıcı vicanından başka bir şey hükmetmez, bu yüzden adaletin gerçekleşmesi için yargıç hukukla yükümlü bir şekilde tarafsız olmalıdır.

İkinci durum, idari bağımsızlıktır. Yani atama, tayin, terfi, azil, denetim, disiplin gibi yargıçlarla ilgili hususların, devletteki siyasi akımlara veya yürütme organlarına tabi olmayan aynı yargı organı tarafından kurulan bir yargı heyetince yönetilip yürütülmesidir.

Toplumların güvenliği ve istikrarlığı için bütün mevzuat, hukuk ve anayasalar, yargı organının yasama ve yürütme organlarından ayrı olduğuna, aynı zamanda yargı hükümlerinin kutsal ve saygılı olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bütün yasalarda yargıçların seçimi veya atama yöntemleri oldukça sertleştirilmektedir. Allah (C:C) sıfatından sayılan hüküm verme sıfatına haiz olan yargıç hiç kimsenin kınamasından korkmamalıdır, vefatına kadar bağımsız ve özgür olmalıdır. 1990 yılında Dimeşk'te yayınlalan "Avukatlar" dergisinin 599 sayfasında, Tunus Avukatları Ulusal Heyeti Üyesi Prof. Abdulvahap El-Bahi'nin yazdığı makalede aşağıdaki fıkralara işaret etmiştir: [349]

1. Tarih deneyimi bizi öğretti ki, yargıya saygı duymayan yürütme organı kendisine de saygı duymayacak olur ve herhangi bir taraf yargıyı kişisel çıkar sağlamaya uğraşırsa, kuşkusuz ki, er ya da geç tarih çarkı dönecek onlardan hesap soracaktır.

[348] Sakır Bedevi,Yargı Organı Yürütme Organına Tabi midir? El-Vahde Kurumu Basn Yayın ve Dağıtım, Halep, 2010, www.jamahir.alwehda.gov.sy/node/356824.
[349] Nezir Sinan, a.g.e., 2004, www.f-law.net/law/threads/52188

2. Tarih deneyimi bizi öğretti ki, haklarımızın korunması için tek güvence yargı bağımsızlığıdır. Bağımsız yargı gücü olmadan hiç bir hak elde edilemez.

3. Tarih bizi öğretti ki, ekonomik kalkınma ve büyüme sorunları yargı bağımsızlığı ve hukuk egemenliği ile bağlıdır, çünkü ekonomik kalkınma ve büyüme sorunları, yargı bağımsızlığına ve hukuk egemenliğine dayanıklı olan devletin siyasi istikrarına doğrudan ilişkilidir. Böylece bağımsız bir yargı olmadan ne kalkınma ne de büyüme gerçekleşir.

B. Kuvvetler Ayrılığı ve Yargı Bağımsızlığı

Suriye'de yargı gücününün bağımsızlığından bahsetmek istediğimizde bu bağımsızlığı Suriye Anayası metinlerinde ve hukuk metinlerinde göstememiz gerekli olmalıdır. Anayasa yargı kuvvetini üçüncü kapısının üçüncü bölümünde (132-139) maddelerinde düzenlemektedir. Bu maddeler sayesinde Suriye Anayasası'nın, devlette ve toplumda hukukun üstünlüğü esas ilke olduğuna işaret ettiğini görebiliriz. Ayrıca 2012 yıllı Suriye Anayası 132. maddesinde yargının bağımsızlığına açık bir şekilde şöyle işaret etmektedir: "Yargı organı bagımsızdır, bu bağımsızlığı Yüksek Yargı Konseyi yardımı ile Cumhurbaşkanı sağlar".

Aynı bağlamda anayasanın 134. maddesi şöyle bir metin açıklamaktadır: "1- Yargıçlar bağımsızdır, kendilerine kanundan başka hiçbir şey hükmedemez, 2- Yargıçların onuru, vicdanları ve tarafzılıkları insanların hakları ve özgürlüklerinin güvencesidir". Yukarıda açıkladığımız gibi, Cumhurbaşkanı'nın yargı nitelikteki bazı yetkileri var. Ayrıca anayasada yargıçların dokonulmzlıkları için herhangi bir metin bulunmamaktadır. Ancak yargı kuvveti hukukunda, bazı özel durumlarda yargıçların nakil ve azledilmelerine karşı kendilerine dokunulmazlık verilmiştir". Öte yandan, dokunulmazlık, yargı kanunu 92. maddesinin 1. fıkrasında : "Dokunulmazlık, yargıçları nakil ve azledilmekten korumaktır, bütün yargıçlar bu imtiyazdan yararlanmaktadır". Şeklinde tanımlanmıştır. Fakat aynı kanunun 93. maddesinde: "Yargı mesleğinde atanmalarına üç yıl geçmeyen yargıçlar nakil ve azil dokunulmazlığıdan istisna edilir. Ayrıca aşağıdaki durumlarda yargıçlar nakil dukunulmazlığından istisna edilir:

a. Kamu savcılığı yargıçları, Adalet Bakanı tarafından verilen öneri üzerine bir kararname ile nakledilir.
b. Atanmalarına üç yıl geçmeyen yargıçlar
c. Yazılı olarak nakil talep eden yargıçlar.
d. Atandıkları kararname uyarınca belirlenen görevlerinde üç yıldan fazla sürekli çalışan yargıçların, gerekli olduğunda nakli.
e. Sulh, soruşturma yargıçlarının yardımcıları.
f. Bir ketagoriden diğerine terfi edilen yargıçlar.
g. Yüksek Yargı Konseyi tarafından maaş kesme cezasından daha ciddi cezayla cezalandırılan yargıçlar, ancak uygulanan nakil bu fıkrada atfedilen ceza şeklinde olması gerklidir. Yani cezalandırılan yargıç için nakledildiği yer yükseliş veya takdir anlamına gelmemekle birlikte, bu parafrafta atfedilen ceza şeklinde olması gereklidir.

Yargı bağımsızlığı ilkesi bir takım sonuçların ortaya çıkmasını gerektirir, bu sonuçlardan:

1. Yargıçlar yasama gücünün faaliyetlerine müdahalede bulunamazlar. Yargıç yasa koyucunun aksine kural yaratamaz, ancak kamu çıkarlarının korunması için yasa koyucu tarafından çıkarılan kanun ve kuralları gerekli durumlarda ve çıkarların saldırıya uğradığında uygular[350].

Yargıçlar adaleti inkâr sorumluluğu altında kalmamak için sadece anlaşmalıkların çözümünde yükümlü olduklarından dolayı belirli bir konu üzerinde kanuni hüküm bulunmadığı takdirde kanuni kural koyabilirler.

2. Mahkemeler, kanunların anayasa metin ve hükümleri ile ne kadar uyumlu olup olmadığını ele alamaz, ancak çıkarılan kararların doğru bir şekilde uygulanmaları ve yürürlüğe sokmaları için kanunları üzerinde yorum ve açıklama yapma hakkına sahiptirler. Bu da sadece huzurlarında açılan anlaşmazlık davaları ile ilgili konular üzerinde uygulanır. Bunlara rağmen Suriye temyiz mahkemesi, anayasal kanun metinlerine aykırı olan hususlarda

[350] Mahmud Haşim, Yargı Faaliyetlerinde Duruşma Hukukunda Özet ve Hükümlerin Temyiz Edilmesi Yolları, Daru'l-Tavkif, Kahire, 1979-1980, s. 7-10.

açılan davalara bakma imkânı sağlayıp, bu durumlarda mahkemenin yetkisi sadece aykırı olan metnin uygulanmasını önlemekle sınırlı olacaktır[351].

3. Yargıçlar, kamu hizmetlerinin idaresi ve yönetiminde çalışan idare organlarının çalışmalarını engelleyemez, çünkü yargı kuvveti kanununun 26. maddesinde şöyle bir açıklama vardır: "Mahkemeler, dolaylı ve dolaysız bir şekilde egemenlikle ilgili konulara bakmaz, ayrıca verdikleri hükümler idari makamların emirlerini uyulmasını durdurmamalıdır..", ayrıca yargı çalışmaları idari çalışmalardan farklıdır, çünkü yargı çalışmaları belirli bir yöntemle organize edilmiş kurumdan çıkarılır, ancak idari çalışma sadece idari bir yetiden çıkarılır. Aynı bağlamda yargı çalışmalarının, bireysel veya genel kanuni merkez ile ilgili kanuni gerçek gücüne sahiptir, yanı sıra yargı kanunların sağlam bir şekilde uygulanmalarını ve herkesin bu kanunlara cezalandırma yoluyla da olsa saygı duymalarını sağlar[352].
4. Yargıçların dokunulmazlık hakları var, kanunda gösterilen esas ve usuller dışında nakil ve azil edilmezler[353].
5. Yürütme organı mahkemeler tarafından verilen yargı hükümlerini ne değiştirebilir ne de uygulanmasını engeleyebilir. Aksine yasa organı gerekli durumlarda kanuni infazlarda yargı organına meşruiyet vererek yardım etmelidir[354].

Yargının organize edilmesi hususunda anayasa, bu organının organizasyonunda yargı kuvveti kanununa dayanmaktadır. Çünkü anayasa yargı kuvvetinin ve yargı ile ilgili tür, derece, kategorileri ve çeşitli mahkemelerin yetki kuralları ile ilgili bir kanun ile organize edilmesine hüküm vermiştir[355]. Yargı kanunu yargıçların tayin terfi nakil ve azil edilmelerini de bildirir[356].

[351] Muhammed Vasil, Suriye Arap Cuhuriyetinde Yargı, (Bilimsel dizide sunulan ders: Uluslararası ve Arap Adalet Sistemleri Örneği), Güvenlik Bilimleri Nayif Arap Üniversitesi, Riyad, 2010, s. 4.
[352] Mahmud Haşim, Yargı Sistemi, Darul- Arap Fikri, Kahire, 1981, s. 92
[353] Yargı Kuvveti Hukuku 92. maddesinin 1. fıkrası, 1961 yılında 98 sayılı Yasama Kararnamesinde Çıkarılan Kanun.
[354] Muhammed Vasil, a.g.e., s. 5.
[355] 2012 yıllı Suriye Anayasası 135. maddesi
[356] 2012 yıllı Suriye Anayasası 137. maddesi.

Ayrıca anayasa, yetkisi ve fonksiyonları kanun gereğince belirlemek üzere savcılığın, adalet bakanlığı başkanlığında bir tek adli kurum olduğuna hüküm vermektedir[357]. Mahkeme kararları "Suriye milleti adına karar verir" demektedir[358].

İşaret edilmesi gereken diğer bir husus, Suriye yargı sistemi normal yargının (savcılık ve yargı hâkimi) [359].

yanı sıra yargıtay tarafından idare edilen idari yargı'yı da kapsar, anayasaya göre, yargıtay idari yargıyı üstlenmektedir, idari yargı ise, bağımsız bir danışma ve yargı organıdır. Bu organın yetkisi, yargıçlarının atanma terfi nakil disiplin azil koşulları kanun gereğince bildirilir[360].

Aynı zamanda anayasa, temel bir şekilde Yüksek Anayasa Mahkemesi'ni Organize ederek yetkilerini belirlemekedir. Araştırmamız için önemli olan Yüksek Anayasa Mahkemesi'ni yetki ve oluşum açısından aşağıda detaylıca ele alacağız.

Yüksek Anayasa Mahkemesi

Yüksek Anayasa Mahkemesi, normal, özel ve olağanüstü mahkeleri içeren yargı organının üstünde yer almaktadır. Bu mahkemenin taşıdığı önemli yetkilerden dolayı, anayasada (140-149) maddelerden oluşan bütün bir bölümde açıklanmıştır. Bu konu ile ilişkin Yüksek Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanma yöntemini, üyelik sürelerini, mahkeme üyelerinde bulunması gereken şartları, mahkemede uygulanan hüküm sistemini bildireceğiz.

Yürürlükte olan 2012 yıllı Suriye Anayasası'nın 140. maddesi Yüksek Anayasa Mahkemesi'ni şöyle tanımlamıştır: "Şam merkezli bağımsız yargı organıdır", Yüksek Anayasa Mahkemesi birisi başkan olmak üzere en az yedi üyeden oluşur, üyeler

[357] 2012 yıllı Suriye Anayasası 137. maddesi.
[358] 2012 yıllı Suriye Anayasası 138. maddesi.
[359] Normal Yargı: Herhangi bir anlaşmazlıklarda bakan taraftır. Anlaşmazlıkların çözümünde genel sorumluğa sahiptir, özel bir kanuni metin olmadan veya yasakoyucu yetkiyi başka bir tarafa vermeden yetkisinden çıkmaz, çünkü sorumluğu genel ve kapsamlıdır, örneğin Sulh Mahkemesi, Asliye Mahkemesi, Temyiz Mahkemesidir.
[360] 2012 yıllı Suriye Anayasası 139. maddesi

Cumhurbaşkanı tarafından bir kararname ile tayin edilirler[361]. Tekrarlamak üzere bu mahkemede görev süresi dört yıldır.[362]

Yüksek Anayasa Mahkemesi üyeleri dokunulmazdırlar. Üyelerin kanunun gösterdiği esas ve usullar dışında mahkeme üyeliğinden uzaklaştırılmaları mümkün değildir[363]. Böylece üyelik süreleri normal olarak bitmeden ya da istifa veya emeklilik için istekleri üzerine Cumhurbaşkanı'na talep vermeden görevlerine son verilemez[364].

Bu durumda istifa eden veya emekliliğe sevk edilen üyenin yerine yedek üye olarak süresi asil üyelerin süresini aşmamak şartı ile Cumhurbaşkanı tayin edilir[365].

Suriye Anayasası 149. maddesi gereğince mahkeme üyelerinde bulunması gereken şartları belirleme görevini mahkemenin kanununa bırakmaktadır. Yüksek Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 4. fıkrasında mahkeme üyelerinin şartlarını şöyle belirlemiştir:

1. Suriye Arap Vatandaşı olmalı, başka bir uyruğa sahip olmamalıdır.
2. Kırk yaş üzerinde olmalı, yetmiş iki yaşı aşmamalıdır.
3. Suriye üniversitelerinin birinden veya dengi olan üniversitelerden hukuk diplomasına sahip olmalıdır.
4. Yargı işlerinde veya avukatlık mesleğinde veya hukuk fakültelerinde en az on beş yıl çalışmış olmalıdır.

Yüksek Anayasa Mahkemesi başkanı ve üyeleri görevlerine başlamadan önce, Halk Meclisi hazır bulunması üzere Cumhurbaşkanı'nın huzurunda, devletin anayasasına ve kanunlarına saygı duyacaklarına ve görevlerini tarafsız ve dürüst bir şekilde yerine getireceklerine yönelik yemin etmelidirler[366].

Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin karar verme yetkileri ise şöyledir:

Cumhurbaşkanı veya Halk Meclisi'nin beş üyesi bir kanuna karşı itiraz ettikleri takdirde, Yüksek Anayasa Mahkemesi, bu kanunun çıkartılmasından önce anayasaya

[361] 2012 yıllı Suriye Anayasası 141. maddesi.
[362] 2012 yıllı Suriye Anayasası 143. maddesi.
[363] 2012 yıllı Suriye Anayasası 144. maddesi.
[364] 2014 yıllı Yüksek Anayasa Mahkemesi, 51. maddesi.
[365] 2014 yıllı Yüksek Anayasa Mahkemesi, 54. maddesi.
[366] 2012 yıllı Suriye Anayasası 145. maddesi.

uygunluğu hakkında karar verme yetkisine sahiptir. Bu kanun üzerinde itiraz sunulduğu tarihten itibaren onbeş gün içinde mahkeme tarafından incelenir, ancak kanun acelelik niteliği taşıdığı takdirde mahkeme yedi gün içinde kanunu ele almalıdır.

Öte yandan, yasama kararnamelerinin Halk Meclisi'ne sunulduğu tarihi izleyen onbeş günlük bir süre içinde Halk Meclisi'nin beş üyesi tarafından itiraz edilebilir, bu halde Yüksek Anayasa Mahkemesi itiraz tarihinden itibaren onbeş gün içinde yasama kararnamesi ile ilgili karar vermelidir. Eğer mahkeme tarafından, yasama kararnamesinin anayasa metinlerine aykırı olduğuna karar verildi ise bu yasamanın anayasaya aykırı olan fıkraları geriye dönük geçersiz sayılacak ve herhangi bir etki gerektirmeyecektir[367].

Yüksek Anayasa Mahkemesi kararları, itiraz edilmeksizin nihai ve kesin karar sayılmaktadır. Devletin bütün kuvvetleri (yasama, yürütme ve yargı) mahkeme tarafından alınan kararları kabul ederek gereğince çalışmalıdırlar[368].

Ancak Cumhurbaşkanı tarafından referanduma sunulan kanunlara gelince, sunulan kanunlar Halk tarafından onaylandığı takdirde, Yüksek Anayasa Mahkemesi bu kanunun anayasaya uygun olup olmadığına yönelik bakma hakkına sahip olmayacaktır[369].

Yüksek Anayasa Mahkemesi yukarıdaki görevlerinin yanı sıra, Cumhurbaşkanı'nın isteği üzerine yasa tasarılarının, yasama kararnamelerinin ve kararname projelerinin yasallığına ilişkin görüş bildirmektedir[370].

Talebin geldiği tarihten itibaren on günlük süre içinde görüşünü bildirmelidir. Bu halde görüşü danışma niteliğinde olacaktır. Mahkemenin görüşünü mahkeme başkanı Cumhurbaşkanına bildirir[371].

Ayrıca Mahkeme, Cumhurbaşkanı seçiminin denetimini ve bu hususla ilgili prosedürlerin organize edilmesini üstlenir. Aynı Yüksek Anayasa Mahkemesi, zamanda

[367] 2012 yıllı Suriye Anayasası 145. maddesinin 1. fıkrası.
[368] Veysel Kelsum, a.g.e., s. 719.
[369] 2012 yıllı Suriye Anayasası 148. maddesi.
[370] 2012 yıllı Suriye Anayasası 146. maddesinin 2. fıkrası.
[371] Veysel Kelsum, a.g.e., s. 719.

Cumhurbaşkanı ve Halk Meclisi üyeleri seçimlerinin üzerinde sunulan itirazlara bakarak karar verme yetkisine de sahiptir. Son olarak Yüksek Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını yargılama hakkına sahiptir; ancak yukarıda değindiğimiz gibi Cumhurbaşkanı sadece devlete ihanet suçundan dolayı yargılanabilir[372].

Özet olarak, kanun devletinin kurulması için en önemli dayanaklardan biri bağımsız yargının bulunmasıdır. Çünkü diğer dayanakların gerçekleşmesi yargının bağımsızlığına bağlıdır. Anayasa hükümlerin saygılığını saglayan yargı denetimi olmadan anayasanın, kuvvetler ayrılık ilkesinin, kişisel hak ve özgürlüklerin herhangi bir değeri kalmaz. Çünkü bağımsız yargı kuvetlerin her birinin gücünü ve fonksiyonlarını doğru bir şekilde yerine getirilmesini sağlar; ayrıca şahsi özgürlüklerin ve hakların korunmasını güvence altına alır; bütün bunlar bağımsız yargı olmadan herhangi bir değere sahip olmayacaktır.

C. Kuvvetler Ayrımı İlkesi Kapsamında Yargı İle Yasama-Yürütme Bağımsızlığı

a. Yürütme Organına Karşı Bağımsızlık

Yargı bağımsızlığı ilkesinin anayasa ve mevzuatlarda barındırılmış olmasına rağmen, ve anayasaların da genelde kuvvetler ayrılığını içermesi rağmen, bütün bunlar yürütme organının farklı yollarla veya yargı organı üyelerini etkileyerek yargı işlemlerine müdahale etmesini engellemekte yeterli olmadığı görülmektedir.

1. Yürütme organının yargı orgnına müdahale etmesi ve üyelerini etkilemesi aşağıdaki fıkralarda belirlenen şekilde yapılır: [373]

- Yargıç atanmalarını etkileme veya müdahele etme, yani bir yargıç adayında kanuni şartların bulunmasına ve ona ihtiyaç duyulmasına rağmen, atanmasının reddedilmesi, aksine başka birinde şartların bulunmamasına rağmen atanmasının kabul edilmesidir. Genel olarak yargıçlar aşağıdaki yöntemlerden biri ile seçilir:

[372] 2012 yıllı Suriye Anayasası 146. maddesinin 3, 4. ve 5. fıkraları.
[373] Hasan El-İgeyli,Yargı Görevinin Bağımsızlığı, Irak Yüksek Yargı Konseyi, 30/12/2010. http://www.iraqja.iq/view.704/

- Yargıçın doğrundan doğruya vatanadaşlar tarafından seçilmesi, bu sistem ABD'de yaygındır, ayrıca bu sistem yolu ile yargının yürütme organından bağımsızlığını sağlar. Ancak bu sistemin olumsuz yönü ise seçmenlerin, yargının yeterliğini, kanuni tecrübesini, ehliyetini, ahlakını karakterize etmekte yetenekli olmamalarıdır. Ayrıca yargıç adayının siyasi eğilimi nedeni ile seçilmesine yol açabilir. Bu durumda yargıcın yeniden seçilmesi için seçmenlerini memnun etme zorunda kalabilir, böylece bağımsızlığı etkilenir.
- Kendi yargı sistemi tarafından seçilmeleri, bu yöntemin olumsuz yönü ise, seçimin akraba ve arkadaş adayları arasında sınırlı olmasıdır.
- Yürütme organı tarafından yapılan atamalar, en yaygın yöntemlerden biridir. Bu yöntemin olumsuz yönü, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlalidir. Bu nedenle devletler bu hususla ilgili bazı önlemler almaya başlamıştır, bu önlemlerden, yargıç adaylarının atanması için bazı koşullar belirlemek ya da kendi yargı sistemi tarafından atanmalarına gerek duyulan yargıç adayları listesinin düzenlenmesinden sonra bu listede geçen yargıç adaylarının yürütme organı başkanı tarafından atanmalarının gerçekleşmesi, bu yöntem şimdi Suriye'de uygulanan yöntemdir ki, bu liste Yüksek Yargı Konseyi tarafından düzenlendikten sonra yürütme başkanına gönderilir. Yüksek Yargı Konseyi ise aşağıdaki üyelerden oluşur:[374]

    1. Başkan olarak, Cumhurbaşkanını temsil eden adalet bakanı
    2. Üye olarak, 136argıtay başkanı.
    3. Üye olarak, 136argıtay başkanı'nın iki kıdemli üyesi.
    4. Üye olarak, adalet bakanı'nın yardımcısı.
    5. Üye olarak, cumhuriyet başsavcısı.
    6. Üye olarak Adli Teftiş kurulu başkanı.

Yüksek Yargı Konseyi, adalet bakanı ya da Yüksek Yargı Konsi Başkanı veya üç üyesi tarafından sunulan bir öneriye atıf ederek atama, terfi veya azil kararı verir[375].

Yüksek Yargı Konseyi'nin sahip olduğu bu yetkilerin hepsi, yargıç işlerini düzenleyen hükümlerle ilgilenmektedir. Böylece bu konsey atama, nakil, azil, disiplin,

[374] Yargı Organı Kanunu 65. maddesi.
[375] Yargı Organı Kanunu 67. maddesinin 1. fıkrası

emeklilik ve yargıç işleri ilgili diğer her şeyi ele almaktadır. Ancak ne yazık ki aşağıdaki fıkralara göre, Suriye hukuku, anayasada işaret edilen yargı bağımsızlığını göz ardı ederek Yüksek Yargı Konseyi'ni komple bir şekilde Adalet Bakanı ile temsil edilen yürütme organının kontrolüne koymaktadır.

- Yargıçların nakledilmelerine müdahale etme. Suriye yargı organı hukukuna göre, yargıçların mesleğe alınma, atanma, nakledilme, terfi, disiplin, emeklilik ve azledilme kararları Adalet Bakanı tarafından çıkarılan bir kararname ile uygulanır[376].
- Yargıçların disiplin işlerini etkileme veya müdahale etme. Yargıçların reform amacı ile özellikle de siyasi alanlarda ve idari yolsuzluğu keşfetme yönünde hükümete karşı gösterdikleri tavrından dolayı, yürütme organının, onları disiplin soruşturmaları ile karşı karşıya koyarak onların bağımsızlık ve tarafsızlıklarını etkilemeye çalışmasıdır.
- Adli teftişe müdahale etme veya onu etkileme. Yürütme organı Adli Teftiş Kurulu'nu baskı aracı olarak yargıçların bağımsızlığını etkilemek amacıyla kullanabilir, çünkü Adli Teftiş Kurulu, Adalet Bakanlığına ve Yüksek Yarğı Konseyine bağlıdır.

Yukarıda açıkladığımız gibi, yürütme organı Yargı Organı Kanunu 65/66/67 maddeler gereğince doğrudan doğruya yargı organını kontrol etmektedir. Ayrıca yargı ve yargıçların bağımsızlıklarını ciddi bir şekilde etkilemektedir. Çünkü bu maddeler sayesinde yürütme organına tabi olan Adalet Bakanına geniş yetkiler verilmiş, örneğin Yüksek Yargı Kurulunun fiili başkanı ve yargı ile ilgili bütün alanlara müdahale etme imkânı. Böylece bu maddeler yargı organını tehdit eden ve etkileyen en büyük risk sayılabilir. Çünkü bu maddeler gereğince yürütme organın yargı organını kontrolü altına alabilir. Bu durumun takviyesine yardımcı olan diğer faktörler ise, Yüksek Yargı Konseyi'nin kuruluş niteliğidir, çünkü bu konseyin üyelerinin çoğu Adalet Bakanı'na tabidir. Böylece Adalet Bakanı bu Meclisin kararlarına mutlak bir şekilde kontrol sağlayabilir. Buna göre, meclis Adalet Bakanı'nın elinde olup Meclisi istediği gibi yönlendirebilir. Bu durum yargının bağımsızlığı ile temsil edilen sahip olduğu en

[376] Yargı Organı Kanunu 66. maddesi 2. fıkrası

önemli güvencenin kaybolmasına yol açmış oluyor. Neticede yargıçlar Adalet Bakanlığına bağlı olduğundan diğer devlet memurlarından herhangi bir farkı kalmamaktadır.

Buna göre, yargı organının bağımsızlığını güvence altına alabilmek, aynı zamanda anayasanın 132. Maddesinde işaret edilen yargı organının bağımsızlığını gerçekleştirebilmek amacı ile Yargı Kanunu'ndaki 65/66/67 madelerini değiştiren yeni bir kararın önerilmesi gerekiyor.

b. Yasama Organına Karşı Bağımsızlık

Çoğu devletlerin anayasasında olduğu gibi Suriye Anayası'nın 132. maddesinde yargı organının bağımsızlığına işaret etmektedir, ancak anayasada yargı tarafları açık bir şekilde belirlememiştir. Bu nedenle yargı taraflarının belirlenmesi ve organize edilmesi yasama organına ait normal kanun koyucuya bırakılmıştır. Bu noktadan yasama organının yargı organına kontrol edebilmesi için yol açılmıştır ki, yasama organına tabi olan kanun koyucu, yargı tarafların yetkisini, oluşum şekillerini, yargıçların atanma ve nakil şartlarını belirlemiştir. Anayasanın 135. maddesine göre: "Yargı organının bütün kolları, kategorileri, türleri, dereceleri, yanı sıra mahkemelerin yargı kuralları, yargıçların atanma, nakil ve azilleri ilgili hususları bir kanun gereğince belirtilir" şeklinde bir hüküm içeriyor[377].

Aynı zamanda yasama organının anayasa maddelerinde belirlenen görevleri, yargı organı üzerinde bulunan etkisini engellemeye yeterli olmamıştır, çünkü yasama organı yargı organının oluşumunu yeniden şekillendirme yetkisine sahiptir. Bu yetki sayesinde yargı bağımsızlığını etkilemeye devam etmesini sağlıyor. Yasama organına verilen bu yetkiyi kötü bir şekilde kullanılması birçok ülkede de benzeri bulunmaktadır; örneğin, Sudan'da yasama organının sahip olduğu bu yetki sayesinde çok sayıda yargıçların zorla görevden alınmasına sebep olmuştur. Ayrıca 1969 yılında da aynı yöntemle 140 yargıç meslekten alınmıştır. Kuskusuz ki yasama organına verilen yargı oluşumunu organize etme ve yeniden şekillendirme yetkisi yargının özüne bir dokunmaktadır, özellikle de yasama organının bazen bu yetkisini yürütme organı

[377] Suriye Anayasası 136. maddesi

tarafından kullanılmasına izin vermesidir. Yargının bağımsız olma güvencesi yürütme veya yasama organının oluşumuna mühahale etmemesidir. Yargının kendisi yasama organına tabi olduğu sürece yargıcının bağımsız olması mümkün değildir.

Yargı organına yapılan daha ciddi müdahale, yasama organının, yargı yetkisini kullanmasıdır, çünkü yargı organı yetki alanına giren anlaşmazlıkların niteliyi, konusu veya tarafları ne olursa olsun hepsini kapsamadığı takdirde yargı organı yargı alanındaki görevinin bağımsızlığını tamamen kaybetmiş olur.

Yargı organının bağımsızlığı ile ilgili, Halk Meclisi üyesi Vail El-Gabra, yargı organının yasama organından tam bir şekilde bağımsız kalmasını, yargının yetki alanını ihlal eden herhangi bir yasanın çıkarılmamasını, yargı ile ilgili yasama konusunun müstekil yargı heyetlerine verilmesini vurgulayarak, yasama organının herhangi bir doğal veya tüzel kişileri soruşturmadan ve kovuşturmadan koruyabilen yasalar çıkarmaya, ayrıca yargı hükümlerini iptal etmeye veya icrasını engellemeye hak sahibi olmadığını da dile getirmiştir. Çünkü bu tür yasaların çıkarılması yasama organının doğrudan yargı organının çalışmasına müdahale etmek olduğuna da işaret etmiştir[378].

Yargı organının yasama organından bağımsız kalması çok önemlidir. Çünkü yargı organı öz yasama organını denetlemekte önemli rol oynar ve işlemlerinin meşru olup olmadığına da hüküm verir. Yargının yasama organını denetlemesi yargı velayetinin bir parçasıdır. Ayrıca devletteki diğer organların karşısında bağımsız bir şekilde durabilmesinin önemli bir gösterisidir. Anayası 146. maddesinin 1. fıkrasında, Yüksek Anayasa Mahkemesine, kanun, kararname ve yasaların anayasaya uygun olup olmadığını denetleme yetkisi vermiştir. Bu da yargının yasama karşısında bağımsızlığının korunmasının ne kadar önemli olduğuu göstermektedir.

Bu nedenle, yasama organı yargı organını organize etmekte ve velayetini bölmekte anayasal hakkını kullanırken yargı organının adaleti gerçekleştirmeye çalışırken görevini etkileyen herhangi bir yasa çıkarmamalıdır.

[378] El-Ahmed, Bozuk yargıçlar var, ancak yargıçların çoğu dürüt ve onurludur, Tişrin Gazetesi, 17/7/2013. http://archive.tishreen.news.sy/tishreen/public/read/292915.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, kuvvetler ayrılığı ilkesinin barındırdığı içeriği, ortaya çıkma sebebini, daha sonra Britanya'da uygulanan (Parlamenter Sistemi) ve Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan (Başkanlık Sistemi) gibi kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan en önemli demokrasi sistemlerini açıkladık. Ayrıca Türkiye'nin 1921, 1924 ve 1961 tarihli Anayasaları ışığında Türkiye'de kuvvetler ayrılığı ilkesinin tarihi gelişimini ve 1982 tarihli Türkiye Anayasası'nda kuvvetler ayrılığının ne kadar uygulanıp uygulanmadığını araştırdık. Son olarak 2012 tarihli Suriye Cumhuriyeti Anayasası inceleyerek anayasada kuvvetler ayrılığı ilkesini araştırarak bu anayasada kuvvetlerin ne kadar dengeli olduklarını değerlendirdik, neticede aşağıdaki sonuçlara vardık:

1. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletin bütün güçlerini elinde bulunduran otoriter hükümetlerin karşısında mücadale silahı olarak on sekizinci yüzyılda ortaya çıkmııştır. Neticede devlet kuvvetleri arasında denge sağlamak ve devlet iktidarını sınırlandırmak amacıyla kuvvetlerin birbirinden ayrılarak bağımsız organlara arasınd bölüştürülmesi fikri meydana gelmiştir.
2. Bu ilke Yunan siyasi fikrinde, Platon ve Aristoteles yazılarında öğrenilmiştir; Platon'a göre, devlet organlarının dengeli bir şekilde dağıtılması organlar arasında bir tür karşılıklı denetlemenin ortaya çıkmasına yol açar, aynı zamanda sapmayı önler, ancak Aristoteles'e göre, otoriter hükümeti önlemek ve kamu yararını gerçekleştirmek için organların arasında iş birliğinin olması gereklidir.
3. Kuvvetler ayrlığı teorisinin Fransız düşünür Montesquieu ile özdeşleştiği görülmektedir. Ancak bu teori esasta İngiliz Düşünür John Locke'ye isnat edilir. Locke'ye göre, devlet kuvetleri özellikle de yürütme ve yasama organlarının birbirinden ayırt edilmeleri, özgürlüğün korunması ve zulmün önlemesi için de aralarında karşılıklı denetlemenin olması gereklidir. Montesquieu göre ise, kuvvetler ayrılığı ilkesi, yasama yürütme ve yargı organlarını ayırarak dengeli siyasi sistemlerin temelini oluşturduğunu savunmuştur. Ayrıca Montesquieu'ye göre, kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletin güçleri tek adamın elinde toplanmasını önlemektedir.

4. Kuvvetlerin birbirinden ayrılmasının gerekli olduğunun bazı gerekçelerini belittim. Örneğin, zulmü önleme, özgürlüğü koruma, meşruiyet presibinin güvenceye alınması, siyasi iktidarda işlemlerin ayrılması.
5. Ayrıca kuvvetler ayrılığı ilkesine birkaç eleştiri yapılmıştır; kuvvetler ayrılığı ilkesi devletin gücünü parçalayıp fonksiyonları dağıtır. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devlet güçleriyle devletin egemenliği ve birliği ile aykırı düşer. Kuvvetler ayrılığı ilkesi gerçekleşmesi zor hayali bir ilkedir. Ayrıca yürütme organının gittikçe fazla bir şekilde büyümesi ve kullandığı yetkiler sayesinde toplumun hayatına sürekli müdahil olması, benzeri olmayan bir şekilde hükümet kurumlarında rolünün büyümesine yol açmıştır.
6. Parlamenter sistemi değerlendirerek, bu sistemin yürütme ve yasama organlarının arasındaki ilişkinin esnekliğe sahip olduğu ve yargının bağımsız olduğunu tespit ettik, yani yürütme ve yasama orgnlarının arasında esnek kuvvetler ayrılığı temeline dayanan karşılıklı bir denge bulunmaktadır. Bu tür kuvvetler ayrılığı ilkesi sistemi Britanya siyasi sisteminde bulunmaktadır.
7. Başkanlık sistemi, gizli oylama ile doğrudan halk tarafından seçilen Başkanın yürütme organını tek başına yönettiği bir sistemdir. Siyasi iktidarı yönetmesinde kendisine önünde sorumlu olan bakanlar yardım eder. Bu sistemde kuvvetler tam olarak birbirinden ayrılır, her kuvvet kendi başına bağımsız bir kuvvet sayılır. Kuvvetlerin arasında herhangi bir işbirliği bulunmaz. Amerika Birleşik Devletleri bu sistemin tipik örneğidir.
8. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, hükümet sistemi olarak "meclis hükümeti sistemi"ni kurmuştur. 1921 Teşkilat-ı Esasiye kanununun 2'nci maddesinde açıkça kuvvetler birliği ilkesi kabul edilmiştir. 1921 Anayasası'nın 2. maddesine göre "yürütme erki ve yasama yetkisi milletin yegane ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde bulunur ve toplanır. Teşkilât-ı Esasîye Kanununun 3'üncü maddesi de aynı yoldadır. Bu madde "Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve Hükûmeti Büyük Millet Meclisi Hükûmeti unvanını taşır" demektedir. Yani Büyük Millet Meclisi sadece yasama yetkisine değil, yürütme yetkisine de sahiptir. Yukarıda da belirtildiği gibi yasama ve yürütme kuvvetlerinin yasama organında yani mecliste toplanması, meclis

hükûmeti sisteminin bir göstergesidir. 1921 Anayasasın'da yargı kuvveti düzenlenmemiştir. Ancak, milli mücadele şartları içerisinde yargı yetkisinin de yasama organın da birleşmiş olduğu görüşü kabul görmüştü. Nihayet, 1921 Anayasası döneminde İstiklal Mahkemeleri kurulmuştu. Bu durum, kuvvetler birliği ilkesinin ve meclis hükümeti sisteminin gereği olarak görülüyordu. Büyük Millet Meclisi, 1921 Anayasası döneminde yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerini bünyesinde birleştirmiştir.

9. 1924 Anayasasının benimsediği hükümet sistemi, bazı yönleri ile meclis hükümet sistemine, bazı yönleri ile de parlamenter hükümet sistemine benzemektedir. Dolasıyla 1924 Anayasası bir karma sistem kurmuştur. Yasama ve yürütme kuvvetleri teorik olarak birleşmiştir ve bunlar Mecliste toplanmıştır. Ancak, Meclis sahip olduğu yürütme kuvvetini bizzat değil, Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu marifetiyle kullanabilmektedir. Yani yürütme görevi veya fonksiyonu meclise değil, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar kuruluna aittir. 1924 Anayasası 1921 Anayasası'nda formüle edilen kuvvetler birliği ilkesi ve Meclis Hükümeti sistemine bağlı kalarak tüm yetkileri ilkece Mecliste toplamıştır. Bununla birlikte söz konusu ilkeye belli bir ölçüde esneklik kazandırarak yasama ve yürütmenin işlevsel olarak ayrılması eğilimini benimsemiştir. Özetle, 1924 Anayasası "kuvvetler birliği ve görevler (fonksiyonlar) ayrılığı" sistemini kabul edilmiştir.
10. 1924 Anayasası "kuvvetler birliği ve görevler (fonksiyonlar) ayrılığı", sistemini benimsemiş karşılık, 1961 Anayasası "yumuşak kuvvetler ayrılığı" sistemini kabul edilmiştir. 1961 Anayasası parlamenter bir hükümet sistemini esas almış olmasına rağmen yasamayı bir yetki, yürütmeyi de kanunların sınırlandığı bir görev olarak saymıştır. Yasama yetkisinin iki ayrı meclis arasında bölüşülmesi anlamına gelen çift meclis sistemi benimsemiştir. Yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, millet meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak iki meclisten oluşmaktadır. Yürütme görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşan yürütme organına verilmiş, Cumhurbaşkanı, parlamenter rejim gereklerine uygun olarak düzenlenmiştir. Yürütmenin yetkili ve sorumlu kanadı Bakanlar Kuruludur. Yargı yetkisini Türk Milleti adına bağımsız

mahkemelerin kullanacağı belirtilmiş ve yargı bağımsızlığını bütün güvenceleri ile gerçekleştirmiştir. Hâkimlerin bağımsızlığını sağlamak üzere yüksek hâkimler kurulu oluşturulmuştur.

11. 1982 Anayasası kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde kesin çizgilerle olmasa da yatay manada bir denklik yaratılarak devlet iktidarı yasama, yürütme ve yargı arasında paylaştırılmıştır. 1982 Anayasası'nın 7. maddesine göre, "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Bu yetki devredilemez." Anayasa'nın 8. maddesi ise, "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilir" demektedir. Anayasanın 9. maddesi, yargı yetkisinin, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmiştir. 1982 Anayasası esas olarak parlamenter hükümet sistemini benimsemiştir. Anayasanın 8. maddesine göre yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında paylaştırılmıştır. Anayasanın 101. ve 105. maddelerine göre, Cumhurbaşkanı sorumsuz ve tarafsızdır. Bu maddelerdeki düzenlemeler parlamenter hükümet modeline uygun bir yapı öngörür. Ayrıca 1982 Anayasasının yasama kuvveti ile yürütme kuvveti arasındaki ilişkileri parlamenter hükümet sistemi ilkeleri çerçevesinde düzenlediği söylenebilir.

    1982 Türkiye Anayasası ilk şeklinde klasik parlamenter sistemden bazı sapmalar olsa da esas itibarıyle parlamenter hükümet sistemini benimsemiştir. 2007 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Bu değişiklikle birlikte hükümet sisteminin niteliği daha da tartışmalı hale gelmiştir. Bazı yazarlar değişiklikle birlikte yarı-başkanlık sisteminin getirildiğini söylese de, doktrindeki çoğunluk görüşe göre parlamenter sistemden daha da uzaklaşılsa bile parlamenter sistem terk edilmiş değildir. 2007 Anayasa değişikliği sonrasındaki hükümet sistemi başkanlı parlamenter sistem olarak adılandırılabilir. 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrasında uygulamayı da dikkate aldığımızda fiilen yarı-başkanlık sisteminin uygulanmaya başlandığını söyleyebiliriz. 2017 Anayasa değişikliği ile hükümet sistemi konusunda köklü bir değişiklik yapılmış ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi (Türk Tipi Başkanlık Sistemi)

benimsemiştir. Bu yeni sistem daha erken tarihte bir seçim yapılmaz ise, 3 Kasım 2019 seçimlerinden sonra yürürlüğe girecektir.

1982 Anayasasının son haline bazı değişiklikler yapılmıştır. Parlamento da kabul edilerek Halka sunulmuştur. Halk tarafından çoğunlukla kabul edilmiştir. Dolayısıyla hükümet sistemi başkanlık sistemine geçmiştir. Yeni sistem şu yenilikleri sağlamıştır:

- Milletvekili seçilme yaşı 25'ten 18'e iniyor.
- Milletvekili sayısı 550'den 600'e çıkıyor.
- Cumhurbaşkanı'nın partisi ile ilişiği kesilmiyor.
- Yönetimde çift başlılık ortadan kalkıyor (yetki sadece Cumhurbaşkanına verilecek başbakanlık ortadan kaldırılacak).
- Yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanına ait oluyor.
- Ohal ilanı yetkisi, yürütmenin başı olduğu için Cumhurbaşkanı'na aktarılıyor.
- HSYK'nın yapısı ve seçim yöntemi değişiyor, adı Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) oluyor. HSK'nın 4 üyesi Cumhurbaşkanı, 7 üyesi de TBMM tarafından seçiliyor.

12. Suriye Anayasasına bakıldığında, Anayasanın kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul etmesine rağmen siyasi sistemin başkanlık ya da parlamenter sistem olduğunu belirlemediği görülmektedir. Fakat değerlendirmemize göre sistemin yarı başkanlık sistemine yakın olduğunu olduğu anlaşılmaktadır. Anayasa bir yandan başkanlık sisteminin, diğer yandan ise, parlamenter sistemin bazı unsurlarını almaktadır.
13. 2012 tarihli Suriye Anayasası'nı ele aldığımızda birkaç neticeye vardık Örneğin: Suriye'de yürürlükte olan siyasi sistem, esnek kuvvetler ayrılığı ilkesine yakın yarı başkanlık sistemidir, çünkü ikili yürütme kuvvetine yakın, ayrıca yürütme ve yasama organlar arasında karşılıklı denetleme ilişkisi bulunmaktadır ki, Suriye Anayasası yürütme ve yasama organlarına birbirini karşılıklı olarak denetleyebilen araçlar sağlamaktadır. Bunun sayesinde yürütme ve yasama organlar arasında bir tür işbirliği ve karşılıklı denetlemenin bulunması

desteklenmiştir. Bu durum anayasanın esnek kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsediğinin kanıtıdır.

14. 2012 yıllı Suriye Anayasası ışığında Suriye Cumhuriyetinde yürürlükte olan hükümet sisteminde kuvvetler ayrılığı ilkesinin ne kadar uygulanıp uygulanmadığını araştırdığımızda, siyasi iktidarda yürütme kuvvetinin diğer kuvvetlere üstün olarak tercih edildiği temellere dayanıklı olduğunu ve yürütme kuvvetini temsil eden Cumhurbaşkanı'nın geniş yetkilere sahip olduğunu da ifade edebiliriz. Hatta yasama alanında büyük rol oynamaktadır. Çünkü bazı belirli durumlarda yasama kararnameleri çıkarma hakkına sahiptir. Bakanlık kabinesi ise, siyasi yetkiler kullanmayıp sadece Cumhurbaşkanı tarafından konulan siyasetleri uygulamaktır, yani kabinenin yetki alanı sırf bir idari yetki olduğunu da sırf idari yetki olduğu anlaşılmaktadır.
15. 2012 yıllı Suriye Anayasası ikili yürütme organı fikrini edinmektedir. Ancak eşitsiz bir ikilidir, çünkü Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasındaki ilişkiler hiyerarşi esasına dayalı değil, dengeli bir esas üzerinde odaklanmış olmalıydı. Herbirinin diğeri ile mutlak kuvvetler ayrılığı veya hiyerarşi esaslı ilişki değil eşit bir şekilde iş birliği çerçevesi içerisinde bir ilişkide bulunmaları gereklidir.
16. Yargı organı ile ilgili ise, Suriye Anayasası açık bir şekilde yargı organının bağımsızlığına işaret etmektedir. 2012 yıllı Suriye Anayası 132. maddesinde yargının bağımsızlığına açık bir şekilde işaret etmektedir: "Yargı organı bagımsızdır, bu bağımsızlığı Yüksek Yargı Konseyi yardımı ile Cumhurbaşkanı sağlar". Aynı bağlamda Anayasanın 134. maddesi şöyle demektedir: "1- Yargıçlar bağımsızdır, kendilerine kanundan başka hiçbir şey hükmedemez, 2- Yargıçların onuru, vicdanları ve tarafsızlıkları insanların hakları ve özgürlüklerinin güvencesidir".
17. Suriye Anayasasında yargı bağımsızlığı Anayasada olmasına rağmen yürütme organının farklı yollarla yargı organı üyelerini etkileyerek yargı işlemlerine müdahale etmesini engellemekte yeterli olmadığı görülmektedir. Örneğin yürütmenin yargıç atanmalarını, yargıçların nakledilmelerini ve yargıçların disiplin işlerini etkilediği veya müdahele ettiği yeterli olmadığını kanun maddeleriyle ifade edebiliriz. Yürütme organı Yargı Organı Kanununun 65, 66

ve 67. maddeleri gereğince doğrudan doğruya yargı organını kontrol etmektedir. Ayrıca yargı ve yargıçların bağımsızlıklarını ciddi bir şekilde etkilemektedir. Çünkü bu maddeler sayesinde yürütme organına tabi olan Adalet Bakanına geniş yetkiler verilmiş, Yüksek Yargı Kurulunun fiili başkanı ve yargı ile ilgili bütün alanlara müdahale etme imkânı gibi.

18. Aslında yasama organının da yargı organını etkilediği görülmektedir. Yasama organına tabi olan kanun koyucu, yargının yetkisini, oluşum şekillerini, yargıçların atanma ve nakil şartlarını belirlemiştir. Anayasanın 135. maddesine göre: "Yargı organının bütün kolları, kategorileri, türleri, dereceleri, yanı sıra mahkemelerin yargı kuralları, yargıçların atanma, nakil ve azilleri ile ilgili hususları bir kanun gereğince belirtilir" şeklinde bir hüküm yer almaktadır.

Yukarıda açıklanan araştırma gereğince elde edilen neticelere dayanarak, Suriye ile ilgili şu öneri ve tespitler yapılabilir:

- Kuvvetler arasındaki ilişkilerin niteliğini belirterek bağımsızlıklarını güvence altına almak, kuvvetler ayrılığı ilkesini pratik bir şekilde uygulanması için kural ve mekanizmalar koymak, çünkü yürütme organının rolunü ve yetkilerini abartılı bir şekilde tercih etmek çok zararlı bir durumdur, ayrıca diğer yasama ve yargı organlarının bünyesinin zayıflamasına yol açar ve sorumluları yanlışa sevkeder.
- Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'nun net bir şekilde yetki alanlarını belirlemek, çünkü 2012 yıllı anayasa uyarınca iktidarın bütün gücü Cumhurbaşkanı tarafından bulundurulması Bakanlar Kurulu'nun öznelliğinin kaybına yol açar, ayrıca Bakanlar Kurullu'nun Cumhurbaşkanı'nın mahiyetinde ve talimatları doğrultusuna çalışması demokrasi prensiplerine aykırıdır.
- Devletin organları arasında bir tür siyasi denge sağlamak amacı ile Cumhurbaşkanı'nın geniş yetkilerinin mümkün olduğu kadar azaltılmasına uğraşmak.
- Yargıyı ve yargıçların yeniden itibarlarını kazanmak için maddi ve manevi açılardan onları destekleyerek yargı organına bağımsızlık sağlama. Anayasanın 132. maddesinde işaret edilen yargı organının bağımsızlığını gerçekleştirebilmek

amacı ile Yargı Kanunu'ndaki 65, 66 ve 67. maddelerini değiştiren yeni bir kararın önerilmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Abdulgani Abdullah, Anayasa Hukuk ve Siyasi Sistemler, Menşe El-Maarif, İskenderiye, 1997.

Abdulgani Abdullah, Anayasal Hukuk ile Siyasi Sisteminde Aracılık, El-Sadi Matbaası, Mısır, 2003.

Abdusselam Abdulazim, Karma Sistemde Devlet Başkanının Yasama Rolü (Karşılaştırmalı Çalışma), Daru'l-Nahda Al-Arabiyye, Kahire, 2004.

Adem Yıldız, Türkiye'nin Parlamenter Sisteminde Hükümet, Ankara, Murat Kitapevi 2012.

Adil Tabtabavi, Yargı ve Yasama Organlarının Arasında Anayasal Sınır, (karşılaştırmalı çalışma), 10. Baskı, Kuveyt Üniversitesi, 2000.

Ahmet Serhal, Siyasi Sistemler ve Anayasal Hukuk, 1. Baskı, Mecd Yayın ve Dağıtım tesisi, (Beyrut: 2002).

Bülent Tanör, İki Anayasa 1961-1982, Beta Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2012.

Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Aanayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Baskı: 11, İstanbul, 2012.

Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), 18. Baskı, İstanbul, 2009.

Cengiz Arıkan, Türk Anayasa Hukukunda Yasama Yetkisinin Devredilmezliği İlkesi, Ankara, 2011.

Emin Espir, 1946 – 1973 yılları arasında Suriye'de Anayasal Ve Politik Sistemin Gelişimi, Daru'l-Nehar Yayınları, Beyrut, 1979.

Emin Memiş, Türkiye'de Anayasa Gelişimleri Eğrisi (1808-2009), Filiz Kitapevi, İstanbul, 2009.

Emin Sılıba, Hukuk Devletini Tespit Etmekte Anayasal Yargı Rolü, Karşılaştırmalı Araştırma, Modern Tesis Kitap Evi, Lübnan, 2002.

Ergun Özbudun, 1921 Anayasası, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1992.

Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2013.
Faruk Yılmaz, Türk Anayasa Tarihi, İstanbul, 2012.
Fatih Dikici., Anayasa Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 8. Bası, Ankara, 2011, s. 32- 33
Gassan Arnus, Suriye Politik Sisteminde Yasama Ve Yürütme Organlarının Arasındaki Karşılıklı İlişki, Dimeşk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2011.
George Said, Hukuk Devleti Temel Kavramlar, El-Hilli Hukuki Yayınlar, Beyrut, 2000.
Halil Heykel, İslam ve Çağdaş Sistemlerde Devletin yapımı ve Düzeni, Dar-ül Nahda Yayınları, Kahire, 1999.
Hani El-Tımı'at, El-Şuruk Evi, Amman, 2001.
Hani Tahravi, Anayasa Hukuk ve Siyasi Sistem, 1. Baskı, Kültür Evi, Amman, 2006.
Husni Bedyar, Anayasal Kanunda Özet, Dar-ül Ulum Yayın ve Dağıtım, Cezayir, 2003.
İbrahim Kaboğlu., Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar), 7. Bası, İstanbul, 2011.
İbrahim Şiha, Anayasal Hukuk ve Siyasi Sistemler, Baskı tarihi yoktur, İskenderiye Üniversitesi, Hukuk Fakültesi.
İsa Beyram, İnsan Hakları ve Genel Özgürlükler, Dar-ül Menhel El-Lübnani, Beyrut, 1988.
Kemal EL-Gali, Politik Sistemler ve Anayasal Hukuk İlkeleri, Kitap ve Akadimik Yayınlar Müdürlüğü, Halep, 1990.; Abdullah Tuba, İdari Hukuk İlkeleri, Birinci Bölüm, Halep Üniversitesi Yayınları, 1990 – 1991.
Kemal El-Gali, Siyasi Sistemler ve Anayasa Hukuku İlkesi, El-Uruba Matbaası, Dimeşk, 1978.
Kemal Gözler, Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 17. Baskı, 2011.
Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Kitap Evi Yayınları, 12. Baskı, Bursa 2011.
Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitap Evi Yayınları, Bursa 2000.
Latif Emin, Irak Anayasalarında Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Uygulanması (Karşılaştırmalı Çalışma), Fikir ve Aydınlatma Bürosu, Süleymaniye, 2007.
Mahmud Haşim, Yargı Faaliyetlerinde Duruşma Hukukunda Özet ve Hükümlerin Temyiz Edilmesi Yolları, Daru'l-Tavkif, Kahire, 1979-1980.
Mahmud Haşim, Yargı Sistemi, Darul- Arap Fikri, Kahire, 1981.

Mahmut Savi, Filistin'de Kuvvetler Ayrılığı İlksi ve Yargı Bağımsızlığı, Birzeit Üniversitesi, Birzeit, 2015.

Mahmut Umran, Çağlar Boyunca Siyasi Sistemler, 1. Baskı, , Dar-ül Nahda el-Arabiye, Beyrut, 1989.

Mete Tunçay, Barış Savunucusu'ndan Seçme Parçalar, Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi - 1: eski ve orta çağlar seçilmiş yazılar, Derleyen, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

Metin Günday, İdare Hukuku, 9. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2004.

Michel Meyyay, Hukuk Devleti, Anayasal Hukukta Eleştiri Önsözü, Üniversite Yayınları, Cezayir, 1979.

Morris Dovreign, Çeviri: Dr. George Saad, Anyasal Hukuk ve Büyük Siyasi Sistemler İçin Siyasi Kurumlar, Birinci Baskı, 1992.

Muhammed Abdulvehab, Siyasal Sistemler, El-Halebi Yayınları, Beyrut, 2005.

Muhammed El-Meşhedani, Siyasi Sistemler, Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı, Musul Üniversitesi, 1991.

Muhammed Hayri, Politik Sistemlerde Özet, Kahire, 1999 – 2000.

Muhammed Lila, Siyasi Sistemler, Devlet ve Hükümet, Daru'l-Fikr El-Arabi Yayınları, Kahire, 1971.

Muhammed Mehna, Siyasi Sistem ve Devlet Teorisinde, Çağdaş Üniversite Bürosu, İskenderiye, 1999.

Muhammed Vasil, Suriye Arap Cuhuriyetinde Yargı, (Bilimsel dizide sunulan ders: Uluslararası ve Arap Adalet Sistemleri Örneği), Güvenlik Bilimleri Nayif Arap Üniversitesi, Riyad, 2010.

Munther Chaoui, Anyasal Hukuk (Devlet Teorisi), Hukuki Araştırma Merkezi Yayınları, Bağdat, 1981.

Mustafa Erdoğan, Anayasa Hukukuna Giriş, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.

Mustafa Erdoğan, Anayasal Demokrasi, 8. Baskı, Ankara: 2010.

Mustafa Erdoğan, Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset, Vadi Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2003.

Mustafa Fehmi, Anayasal Hukuk ve Siyasi Sistemler, Baskı yılı yok, İskenderiye Üniversitesi Yayınları.

Mustafa Kutlu, Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri- Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri, 1.Baskı, Ankara, 2001.

Mustafa, Erdoğan, Anayasa Hukuku, Orion Kitapevi Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2011.

Nasır El-Reyyis, Filistin'de Yargı ve Yargı Gelişiminin Engelleri, El-Hak Kurumu, Ramallah, 2000.

Nu'man Hatib, Anayasal Hukuk İle Siyasi Sistemler Arasındaki orta alan, 1. Baskı, Kültür Evi Yayınları, Ürdün, 2006.

Nuri Latif, Anayasal Hukuk İlkeler ve Genel Teoriler, 1.Baskı, El-Müstansırıyya Üniversitesi, 1976.

Ömer Fehmi, Karşılaştırmalı Anayasal Hukuk, Kahire, 2003-2004.

Rafet Dessuki, Yürütme Organının Parlametoyı Kontrol Etmesi, Menşe El-Maarif, İskenderiye, 2006.

Ramzi El-Şair, Anayasal Hukuk "Genel Teori Ve Mısır Anayasal Sistemi", Ain Shams Üniversitesi Matbaası, 1. Baskı, Kahire, 1996.

Rebi Haşim, Siyasi Sistemlerde Parlamenter Denetim (Karşılaştırmalı Araştırma), Kahire, 2001.

Recai Galip Okandan, Umumî Âmme Hukuku, Birinci Kitap (İlk Zamanlar), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1946.

Sabri El-Seyyid, Anayasal Hukuk İlkeleri, El-Alemiyye Matbaası, Kahire, 1994.

Salih Kazım, Ali El-Ani, Siyasi Sistemler, Bağdat, 1991.

Sam Delle, Siyasi Sistem ve Anayasal Hukuk İlkesi, Halep Üniversitesi yayınları, Kitap ve Üniversite Yayınları Müdürlüğü, Halep, 2005.

Sami Cemaluddin, Yüksek Anayasa Mahkemesine Göre Anayasal Hukuk ve Anayasa Meşruiyeti, 2. Baskı, El-Maarif Kurumu, İskenderiye, 2005.

Semir Tevfik, Sunum: Munther Chaoui, Kanun Egemenliği İlkesi, Kültür ve Güzel Sanatlar Bakanlığı Yayınları, Bağdat, 1978.

Serap Yazcıcı, Başkanlık Ve Yarı Başkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Serap Yazıcı, "Yargı Reformu Stratejisi Kapsamında Anayasa Değişiklikler "Yargısal Düğüm: Türkiye'de Anayasa Refromuna İlişkin Değerlendirme ve Öneriler", Tesev Yayınları İstanbul, 2010.

Servet Bedevi, Siyasi Sistemler, Dar-ül Nahda El-Arabiye, Kahire, 1972.

Servet, Armağan, En Son Değişikliklerle 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Ve 1876, 1921, 1924, 1961 Anayasalarımızın Doğru Ve Eksiksiz Metinleri, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2007.

Süleyman Tammavi, Anayasa Hukuku ve Siyasi Sistemler, Dar-ül Fikr El-Arabi, 1. Baskı, 1988.

Süleyman Tammavi, Çağdaş Arap Anayasalarında Üç Kuvvet, Dar-ül Fikr El-Arabi, 6. Baskı, 1996.

Şeref Gözübüyük., Anayasa Hukuku, 9. Bası, Ankara, 2011.

Şeref Ünal, Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hakimlik Teminatı, T.B.M.M., Kültür Sanat Yayınları Yayın No: 65, Ankara, 1994.

Şükrü Karatepe, Anayasa Hukuku, 1. Baskı, Ankara, 2013.

Taha Parla, Türkiye'de Anayasalar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Taha Parla, Türkiye'nin Siyasal Rejimi (1980-1989), Deniz Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2012.

Tu'ayma El-Curf, Devlet Teorisi Siyasi Örgütlenmenin Genel Esasları, Modern Kahire Kütüphanesi, Kahire, 1964.

Tu'ayma El-Curf, Meşruit İlkesi ve Devletin Hukuka Uyması, Modern Kahire Kütüphanesi, Kahire, 1963.

Veysel Kelsum, Politik Sistem ve Anayasal Hukuk Üzerinde Çalışa, Dimeşk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2013-2014.

Yavuz Atar, Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınları, 5. Baskı, Konya, 2009.

Yavuz Atar, Türk Anayasa Hukuku, Mimoza Yayınları, 7. Baskı, Konya, 2012.

Yehya El-Cemel, Çağdaş Siyasi Sistemler, Daru'l-Nahda El-Arabiyy, Beyrut, 1990.

TEZLER

Bin Bigayle Leyla, Cezayir Siyasi Sisteminde Yasama Denetimi Mekanizması, Anayasal Hukukta Üst Lisans Tezi, El-Hac Hıdır Üniversitesi, Cezayir, 2003-2004.

Fatma Özsarıoğlu, Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı ve hakimlik Teminatı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi).

Harun Çubukçu, Kuvvetler Aayrılığı Prensibinin Türkiye'de Uygulanış Biçimi (Son Üç Yıllık Uygulama), Yüksesk Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Hasan El-Behri, Yürütme ve Yasama Organlarının Arasındaki Karşılıklı Denetim, (Karşılaştırmalı Çalışma), Doktora Tezi, Ayn Şems Üniversitesi, Kahire, 2005-2006.

Mes'ud Kanuni, Kuvvetler Ayrılığı İlkesi fikir ile uygulama arasında, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aden Üniversitesi, Aden, 2002.

Muhammed El-Terkavi, Suriye Anayasal Sisteminde Devlet Başkanı, Analitik ve Karşılaştırmalı Araştırma (Yüksek Lisans Tezi), Dimeşk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Dimeşk, 2011.

Said Ali, ABD'nin Anayasa ve Siyasi Sisteminde kuvvetler Ayrılığı Gerçeği, Ayn Şems Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

İNTERNET SİTESİ

Bkz: Suriye Anayasası https://ar.wikipedia.org. 23/7/2016.

El-Ahmed, Bozuk yargıçlar var, ancak yargıçların çoğu dürüt ve onurludur, Tişrin Gazetesi, 17/7/2013. http://archive.tishreen.news.sy/tishreen/public/read/292915.

Emrah Topçu, Kuvvetler Ayrılığı Temelinde Devlet Teşkilat Yapısı, http://www.kaysis.gov.tr/Makaleler/EmrahTopcu_kuvvetler_Ayriligi.

Fazıl Sağlam, Yetki ve İşlev Bağlamında Anayasa Mahkemesi'nin Yasama Yürütme ve Yargı ile ilişkisi,
http://www.anayasa.gov.tr/filcs/pdf/anayasa_yargisi/anyarg13/fazilsaglam.pdf.

Fatih Türe, Türkiye'de Siyasal Egemenlik Kavramının Gelişimi Osmanlı'dan Cumhuriyete Tarihsel Süreçe, Muğla İ.İ.B.F, Kamu Yönetimi.
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yead/article/viewFile/5000170453/5000153872.

Hasan El-İgeyli,Yargı Görevinin Bağımsızlığı, Irak Yüksek Yargı Konseyi, 30/12/2010.
http://www.iraqja.iq/view.704/.

Haydar Efe, Muhammed Kotan, Türkiye'nin Parlamenter Sistem Deneyiminin Önemi, KAÜ İİBF Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, 2015.
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yead/article/viewFile/5000170453/5000153872.
https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Cumhuriyeti_Anayasas%C4%B1#cite_note-madde6-4.

Nezir Sinan, Yargı Kuvveti ve Yargı Bağımsizlığı, 2004, www.flaw.net/law/threads/52188

Sakır Bedevi,Yargı Organı Yürütme Organına Tabi midir? El-Vahde Kurumu Basn Yayın ve Dağıtım, Halep, 2010, www.jamahir.alwehda.gov.sy/node/356824.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Cumhuriyeti_Anayasas%C4%B1#cite_note-.

MAKALELER

Admon Rebat, Genel Anayasal Hukukunda Bir Araç, Cilt: II, Dar-ül İlm, beyrut, 1971.

Adnan Celil, Kuvvetler Atrılığı İlkesi ve Montisco'nun Gerçek Düşüncesi, Sosyal Bilimler Dergisi, IX. Yıl, Sayı: II, Haziran 1985.

Adnan Küçük, "Türkiye'de Günümüze Kadar Tatbik Edilen Hükümet Sistemleri", Yeni Türkiye, Sayı: 51, 2013.

Asım Halil, Anayasal Gözetimin Hukuk Devletini Güçlendirmede Rolü: Filistin Durumu (Filisin Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve uluslararası bir konferansa sunulan bir çalışma planı, Filistin, 2008.

Cemil Oktay, "Kuvvetler Ayrılığı ilkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği", Anayasa Yargısı Dergisi, 1982, Cilt:1.

El-Celil Hammudi, Kuvvetler Ayrılığı İlkesi ve Montesquieu Fikrinin Gerçeği. Hukuk Dergisinde Yayınlanan bir makale, 9. Yıl, İkinci Sayı, 2. Baskı, Kuveyt Üniversitesi, Kuveyt, 1977.

Ertan Beceren, Gökhan Kalağan, ‘‘Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemi Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları’’, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 11, 2013.

Halil Asilbay, Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, Türkiye Barolar Birliği Dergisi (104), 2013.

Harun Yılmaz, Türk Hukukunda Düzenleme Yetkisinin Tarihsel Gelişimi Ve Niteliği, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi, TBB Dergisi (110), 2014.

İlhan Akipek, Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesinin Doğmasında Âmil Olan Fikirler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9, 1-2, 1938.

Ken'an Nevvaf, Parlamenter Soru ve Federal Milli Mecliste Uygulamaları, El-Şarika Dergisinde Yayınlanmış, Sayı: 1, Şubat, 2009.

Mehmet Akgül, Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı, Ankara Barosu Dergisi, 2010, Sayı: 2010/4.

Mehmet Kahraman, Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği, Mustafa Kemal Üni. Sos. Bil. Ens. Dergisi 2012.

Menla Nasret, Başkanlık ve Parlemanto Sistemleri Kuralları Işığında Suriye Hükümet Sisteminin Niteliği, Suriya Barosu tarafından Çıkarılan Avukatlar Dergisinde Yayınlanmış, Birinci Sayı, Dimeşk 1987.

Mustafa Erdoğan, Başkanlık Sistemi, Latin Amerika Tecrübesi ve Türkiye, Özgürlük Aaraştırmaları Derneği, Liberal Perspektif Analiz, Say, 3, Aralık 2016.

Muzafer Sencer, ‘‘1980’e Kadar Türkiye’de Siyasal Ve Anayasal Süreçler’’, Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 3, 1984.

Recai Galip Okandan, Devlet ve Kuvvetlerin Tefriki, İstanbul Barosu Mecmuası, XII(1938).

Selman Karakul, Yeni Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: II, Say: 2, Güz 2015.

Yüksel Metin, "Türkiye'de Yargı Bağımsızlığına İlişkin Kimi Sorunlar Çözüm Önerileri", Anayasa Yargı Dergisi, Cilt:27, 2010.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Rogan ABDO

Doğum Yeri ve Yılı : SURİYE- HASAKA KAMEŞLİ- 05/01/1991

Medeni Hali : BEKAR

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Halep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mezunu

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1. Türkçe
2. Arapça
3. İngilizçe

İş Deneyimi :

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :